

SPRÅKRESOR

Betänkande av Studiereseutredningen

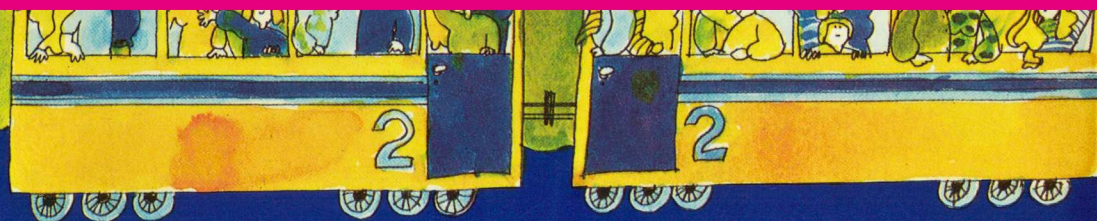

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

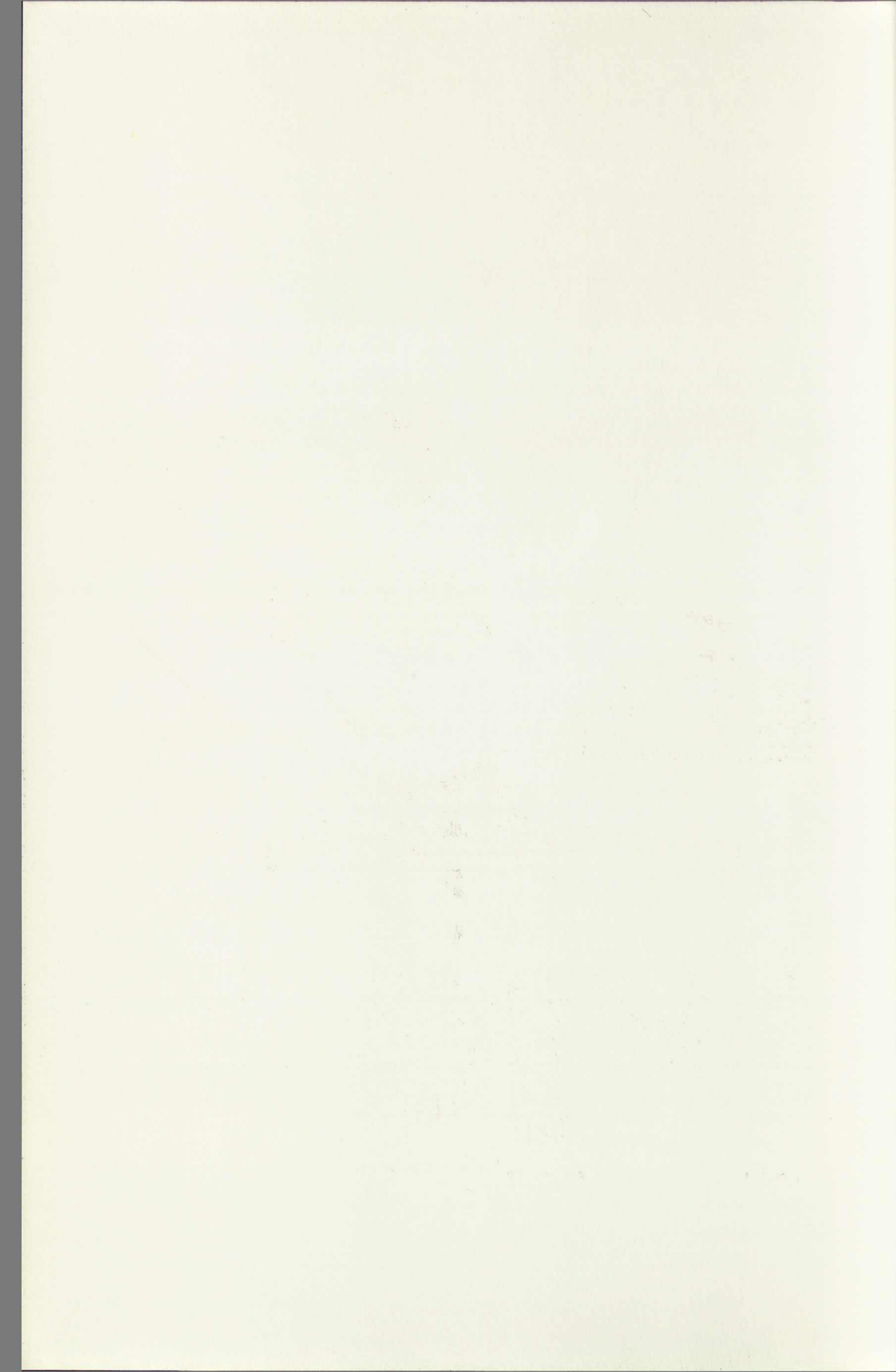

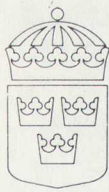
SOU 1975:64

SPRÅKRESOR

Betänkande av Studiereseutredningen

Statens offentliga utredningar
1975:64
Utbildningsdepartementet

Språkresor

Betänkande av Studiereseutredningen
Stockholm 1975

Omslag Cinna Gross
ISBN 91-38-02425-X
Göteborgs Offsettryckeri AB
Stockholm 1975

Till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Den 7 juni 1972 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Carlsson, att tillkalla en sakkunnig med uppdrag att utreda vissa frågor rörande svensk skolungdoms internationella kontakter m m.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 29 juni 1972 som sakkunnig riksdagsledamoten Bertil J Zachrisson. Zachrisson entledigades från uppdraget genom beslut den 2 november 1973. Departementschefen förordnade den 20 november 1973 riksdagsledamoten Doris Håvik att såsom ny sakkunnig fortsätta utredningsarbetet.

Med beslut av den 29 juni 1972 förordnades också socionomen Nils Eric Näslund att vara utredningens sekreterare. Med beslut den 19 oktober 1973 förordnades kanslisekreteraren Gunnel Färm att vara biträdande sekreterare i utredningen. Genom beslut den 23 april 1974 entledigades fru Färm från uppdraget. Den 17 juni 1974 förordnades departementssekreteraren Björn Erik Thomasson till ny biträdande sekreterare.

För att biträda utredningen i frågor rörande språkresornas pedagogiska innehåll förordnades den 17 november 1972 skolkonsulenterna Gunnar Holmberg och Sven G Johansson såsom experter. Med beslut den 9 januari 1973 tillkallades skolkonsulenten Sven Salin att såsom expert biträda utredningen i frågor rörande kommunal och statlig vuxenutbildning. Såsom experter förordnades den 16 januari 1973 folkhögskoleinspektören Bo Göthberg att biträda utredningen i frågor rörande folkhögskolans resebehov samt skolkonsulenterna Inga Löwdin och Rolf Malmberg rörande lägerskolor. Slutligen har med beslut den 21 augusti 1973 ombudsmannen Sune Ahlén, redaktören George Ganneby och ombudsmannen Uno Westerlund förordnats att som experter biträda utredningen rörande dess organisatoriska förslag.

Utredningen antog namnet studiereseutredningen. I juli månad 1972 företog den sakkunnige jämte sekreteraren en studieresa till för utredningsuppdraget intressanta länder för att studera skolungdomens språkreseverksamhet. Under februari månad 1974 gjordes en liknande studieresa för att studera språkkursverksamhet för vuxna.

Utredningen har avgivit remissyttranden över UKÄ:s tredje betänkande, Att internationalisera universiteten, samt över statens ungdomsråds

utredning rörande, Statligt stöd till internationell ungdomsverksamhet.

Studiereutredningen överlämnar härmed sitt betänkande innehållande förslag till organisation av och stöd till det svenska skolungdomsutbytet med utlandet och till studieresor för vuxna, handikappade och svensk föreningsungdom. Utredningsuppdraget är härmed avslutat.

Stockholm den 1 augusti 1975

Doris Håvik

*/Nils Eric Näslund
Björn Thomasson*

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	7
<i>Utredningsuppdraget</i>	19
<i>Författningsförslag</i>	23
1 <i>Historik</i>	25
1.1 1936 års utredning	25
1.2 Centralnämndens inrättande	29
1.3 Centralnämndens verksamhet	30
1.3.1 De första åren	30
1.3.2 Tiden efter 1945	30
1.4 Översyn av centralnämndens verksamhet	33
2 <i>Studieresandets nuvarande omfattning</i>	43
2.1 Centralnämnden för skolorngdomsutbytet med utlandet ...	43
2.1.1 Organisatoriska förhållanden m m	43
2.1.2 Centralnämndens verksamhetsformer	44
2.1.3 Genomförandet av nämndens verksamhet	48
2.2 Andra språkresearrangörer för skolorngdom	50
2.3 Språkreseverksamhet för vuxna	52
2.4 Folkhögskolornas studieresor utanför Norden	53
2.5 Ungdomsorganisationernas reseverksamhet	56
2.6 De handikappades studieresor	57
2.7 Nordiska skolorngdomsresor	58
2.8 Inter-Rail-resor	60
2.9 Studentflyg	62
2.10 Ungdomsresandets totala omfattning	64
2.11 Studiere reseverksamhet i vissa andra länder	65
3 <i>Studieresor utomlands – motiv, behov och förslag</i>	69
3.1 Ökat internationellt beroende – motiv för utlandsstudier ...	69
3.1.1 Grundskolan	69
3.1.2 Gymnasieskolan	70
3.1.3 Universitetet	71
3.1.4 Näringslivet	72
3.1.5 Statsförvaltningen	72
3.1.6 De fackliga organisationerna	72

3.1.7	Andra folkrörelser	73
3.1.8	Invandringen	73
3.1.9	Turismen	74
3.1.10	Motiv och behov	74
3.2	Skolungdomens resor	76
3.2.1	Skolungdomens språkresor	76
3.2.2	Lägerskolor utanför Norden	83
3.2.3	Skolungdomsresor inom Norden	89
3.3	Studieresor för vuxna	90
3.3.1	Kommunal och statlig vuxenutbildning	91
3.3.2	Folkhögskolornas studierebehov	96
3.3.3	Språkresebehov i anslutning till studieförbundens verksamhet	97
3.4	Språkresor för handikappade	102
3.4.1	Informations- och utbytesverksamhet för handikappade	104
3.5	Studieresor för svensk förenings ungdom	106
3.6	Billigare flygtransporter	107
4	<i>En ny organisation</i>	109
4.1	Motiv för en ny organisation	109
4.2	Svenska AB Studieresor	110
<i>Bilagor:</i>		
1	Skolungdomens språkresor till utlandet	117
2	Lägerskola utanför Norden	125
3	Studieresor utanför Norden för elever i kommunal och statlig vuxenutbildning	143
4	PM rörande folkhögskolans studierebehov till utlandet	153
5	Överenskommelser mellan konsumentombudsmannen och vissa språkreseföretag	167

Sammanfattning

Kapitel 1 Historik

Frågan om det svenska skolungdomsutbytet med utlandet utreddes första gången 1936. Utredningen ledde till inrättandet av Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet år 1939. Den av staten organiserade verksamheten började mycket framgångsrikt sommaren 1937 men tvingades upphöra i och med andra världskrigets början. Verksamheten dominerades före kriget helt av utbytet med Tyskland.

Efter kriget togs verksamheten åter upp, nu i första hand med inriktning på England och franskspråkiga länder. Centralnämndens verksamhet har sedan successivt ökat. Den nu gällande instruktionen för nämnden fastställdes 1955 med smärre ändringar 1957 och 1962.

Nämndens och andra språkresarrangörers verksamhet har under årens lopp vid olika tillfällen tagits upp av myndigheter och allmänhet. I riksdagen har skolungdomsresandet aktualiserats i motioner och interpellationer under tiden 1964–1970. Centralnämnden gjorde 1969 en egen utredning kallad, Översyn av uppgifter och organisation.

Kapitel 2 Studieresandets nuvarande omfattning

Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet

Nämndens verksamhet, från vilken de övriga nordiska länderna är undantagna, omfattar huvudsakligen elever i grundskolans mellanstadium och högstadium samt gymnasieskolan. Nämnden har också under de senaste åren påbörjat en försöksverksamhet med språkkurser för vuxna.

Verksamheten förutsätts vara ekonomiskt självbärande. Vissa överskott under 1960-talet har fonderats. Nämndens kapitalbehållning uppgick vid 1974 års utgång till ungefär 650 000 kr.

Nämnden består av fem ledamöter, som till sitt förfogande har ett kansli. Kansliet leds av nämndens sekreterare. För närvarande tjänstgör vid kansliet sex extra tjänstemän jämte arvodesanställda, vilkas antal anpassas efter säsongsbehovet. Nämnden har dessutom ett lokalkontor i London.

Det svenska skolungdomsutbytet med utlandet utgjordes från början till stor del av direkt utbyte. Under årens lopp har emellertid denna utbytesform minskat medan den rena språkkursverksamheten ökat och väl kompenserat bortfallet av det rent ömsesidiga utbytet. Under 1970-talet har nämnden haft i genomsnitt drygt 3 250 deltagare per år, av vilka drygt 250 deltagare önskat direkt utbyte, medan övriga deltagit i ren språkkursverksamhet.

Nämndens språkresedeltagare rekryteras huvudsakligen från årsklasserna 7–9 i grundskolan samt klass 1 i gymnasieskolan. En tendens kan märkas till allt yngre deltagare. Ungefär 85 % av nämndens språkresor går till England och cirka 7 % till Frankrike, medan de tyska språkresorna fallit tillbaka till att omfatta endast cirka 5 %.

Rekryteringen till skolungdomens språkresor är sned ur socialgruppsmässig synpunkt till fördel för mer välsituerade barnfamiljer. Även geografiskt är rekryteringen snedfördelad. Ungdomar i mälardelregionen, Göteborg och Malmö deltar i större utsträckning i språkreseverksamheten än ungdom från övriga delar av landet.

Språkresorna företogs tidigare huvudsakligen med järnväg och båt. I dag dominerar charterflyget. Under år 1972 reste närmare 84 % av deltagarna med flyg.

Nämnden söker att vid valet av resmål i utlandet undvika de stora turistorterna. Det har dock visat sig, att turistorterna utövar stor dragningskraft på ungdomarna.

Som ledare för utlandsresorna utses normalt svenska lärare. Undervisande ledare skall ha behörighet att undervisa i respektive språk på lägst grundskolans högstadienivå. Det förutsätts att den som tjänstgör som ledare tidigare har vistats i landet i fråga.

Vanligen inkvarteras eleverna i familjer. Nämnden tillmäter denna förläggningsform stort värde. På senare år har det på vissa orter visat sig svårt att finna tillräckligt antal intresserade och lämpliga värdfamiljer.

I varje feriekurs undervisar den svenske huvudledaren och vanligen två infödda lärare. Antalet läsdagar per vecka varierar mellan fyra och fem beroende på utflykter och studiebesök.

Nämnden har strävat efter att vara pris- och kvalitetsledare inom sitt verksamhetsområde. Priserna på nämndens arrangemang har ibland kommit att framstå som högre än konkurrenternas. Man har därvid sett på priset i kronor och inte på vad som inkluderats.

Andra språkresearrangörer för skolungdom

Tidigare förekom ett stort antal språkresearrangörer på marknaden. I dag har verksamheten koncentrerats till ett litet antal arrangörer med omfattande reseprogram.

Den totala språkreseverksamheten i Sverige för skolungdom under universitetsnivå uppskattas till totalt mellan 11 000 och 12 000 ungdomar under år 1972. Cirka 95 % av verksamheten bedrivs av centralnämnden och två privata företag: Sveriges Internationella Sommarskolor (SIS) och Europeiska Ferieskolan (ef). SIS och ef är båda privata företag med säte i

Göteborg respektive Lund.

Skolungdomens språkreseverksamhet inriktar sig främst på England, Frankrike och Västtyskland. Under senare år har också USA kommit in i bilden. Fördelningen på språkområden torde följa det mönster som redovisats för centralnämnden.

Språkreseverksamhet för vuxna

Språkresemarknaden kan uppdelas i en marknad för skolungdom och en för vuxenstuderande. Bara i liten utsträckning sysslar samma språkresearrangörer med båda dessa grupper.

Språkreseverksamheten för vuxna skiljer sig från motsvarande verksamhet för skolungdom i flera avseenden. Målsättningen för skolungdomens språkresor tycks vara att i sin naturliga miljö träna redan förvärvade språkkunskaper, tyngdpunkten för de vuxna ligger mer på att lära sig språket.

Det är vanligt att verksamheten bedrivs av språkinstitut med internationella förgreningar. Undervisningen pågår året om men är mest intensiv under sommarmånaderna. Vissa institut förfogar över egna skolor väl anpassade för sitt ändamål. Kurserna är av påbyggnadskarakter och vid vissa skolor avser undervisningen att kvalificera för vidare universitetsstudier. För grupper med särskild yrkesinriktning kan specialkurser arrangeras.

Antalet språkresedeltagare bland studenter och vuxna från Sverige uppgick 1972 till ungefär 4 300 personer. Av dessa svarade Kursverksamheten vid Stockholms Universitet för nära hälften. Även språkresor för vuxna går till största delen till England, Frankrike och Tyskland.

Folkhögskolornas studieresor utanför Norden

Inom folkhögskolan är studieresor utomlands relativt vanliga. Dessa studieresor utgörs dels av rena språkresor, dels också i hög grad av studieresor med annat ämnesinnehåll. Skolöverstyrelsen har ansett sig kunna ge tillstånd till sådana resor i de fall då det finns skäl att tro att de studiemål som uppsatts för en viss kurs lättare kan nås i ett annat land än i Sverige.

De studerande betalar sina kostnader själva. Under den tid som studieresan varar utgår studiestöd i vanlig ordning. Ibland utgår bidrag från skolans huvudman.

De flesta av folkhögskolornas studieresor till land utanför Norden har hittills organiserats som en del av vinterkursen. Under skolåret 1972/73 företogs 34 sådana studieresor omfattande 67 resveckor och 1 159 elever. Även inom ramen för ämneskurser har studieresor förekommit. Under skolåret 1972/73 uppgick dessa till 65 resor omfattande 218 resveckor och 1 528 deltagare.

Ungdomsorganisationernas reseverksamhet

För en kartläggning av ungdomsorganisationernas studiereseverksamhet har främst hänvisats till statens ungdomsråds egen utredning, Statligt stöd till internationell ungdomsverksamhet (juni 1972). Utredningen, som genomförts främst genom intervjuer med olika ungdomsorganisationer, ger närmast en bild av ungdomsorganisationernas internationella verksamhet på förbunds nivå medan beskrivningen i mindre utsträckning omfattar aktiviteter på distrikts- och lokalnivå.

Av undersökningen framgick att cirka 3 600 personer deltog i arrangemang utomlands under 1971. De svenska organisationerna fick under samma tid besök av 4 600 personer. Dessa siffror avser i första hand de aktiviteter som förekommer på förbunds nivå inom organisationerna. Inom ett flertal av organisationerna finns också någon form av internationell utbytes-, kontakt- eller studiereseverksamhet på distriktsnivå. Finansieringen synes ofta vara svårlost.

De handikappades studieresor

Utlandsresorna för handikappade sker till största delen i form av rekreations- eller behandlingsresor. Dessa anordnas som regel av handikapporganisationer. Även skolor och institutioner för handikappade gör utlandsresor i grupp.

Handikappade ungdomar har i viss utsträckning deltagit i centralnämndens arrangemang. I samarbete med Hörselfrämjandets Riksförbund, Svenska Diabetesförbundet och Norrbackainstitutet har sådana språkresor genomförts. Vid några tillfällen har nämnden beslutat om nedsättning av avgiften för handikappade deltagare.

För övriga grupper av handikappade studerande har man f n ingen större erfarenhet av utlandsresor i de former som centralnämnden anordnar.

Kapitel 3 Studieresor utomlands – motiv, behov och förslag

Ökat internationellt beroende – motiv för utlandsstudier

Under hela efterkrigstiden har intresset för internationella frågor och internationellt samarbete varit stigande i Sverige. Bidragande orsaker härtill har bl a varit förbättrade kommunikationer och utvecklingen av massmedia. Kunskaper om förhållanden i rika och fattiga länder har lett till politisk medvetenhet med krav på ett ökat internationellt engagemang. På handelns och samfärdselns område har stora förändringar skett. Turisttrafiken ökar.

Den tilltagande internationelliseringen av det svenska samhället har kommit till uttryck på de flesta arbetsfält. Det är utredningens uppfattning att den utgör ett starkt motiv för att samhället bör underlätta för ungdom och vuxna att bedriva studier utomlands. Syftet bör vara att

komplettera, konkretisera och berika undervisningen här hemma.

Vidgade språkkunskaper för ett större antal människor är en nödvändig förutsättning för att internationaliseringssträvandena skall omfattas av fler människor. Därför har också språkstudierna fått en central plats i utredningens förslag.

Det är ett rättvisekrav att även de i utbildningshänseende eftersatta grupperna får tillfälle att ta del av den internationella utvecklingen och dess påverkan på vårt land.

Skolungdomens språkresor

Inom ramen för de övergripande målen för studieresor utomlands bör uppmärksammas den betydelse språkresor för skolungdom har när det gäller ungdomarnas personlighetsutveckling. Kontakten med nya människor och nya förhållanden vidgar ungdomarnas perspektiv och ger dem träning i att finna sig till rätta i nya situationer.

Under senare år har språkresearrangörerna mer betonat läs- och konversationsövningar än grammatik och skrivövningar. Utredningen vill inför framtiden gå vidare på den inslagna vägen och utforma målsättningen på följande sätt:

- att eleven i naturliga talsituationer skall tillämpa sina skolkunskaper i språket och därigenom förkovra sina språkfärdigheter och i övrigt vinna ökad motivation till vidare språkstudier
- att eleven genom utlandsvistelsen skall förvärva vana att reda sig i nya miljöer och situationer
- att eleven genom utlandsvistelsen skall vinna ökad förståelse för värdlandets egenart i levnadsformer, kultur och sedvänjor, ökad förståelse för vikten av internationellt samarbete och ökad vilja till internationellt engagemang.

En ofta uttalad kritik mot språkresorna har varit svårigheten för deltagarna att få kontakt med befolkningen på kursorten. Allt eftersom de direkta utbytesresorna minskat har denna negativa utveckling förstärkts.

Utredningen vill betona att valet av kursorter är av största betydelse. Språkresearrangörerna bör i större utsträckning sträva efter att förlägga kurserna till platser med mindre kommersiell och nöjesbetonad karaktär. Därigenom torde en betydande kvalitetsförbättring av verksamheten kunna uppnås. Inte bara skulle bilden av värdlandet bli mer realistisk utan också möjligheterna till språkträning förbättras.

Studiereseutredningen förutsätter att språkresemarknaden för skolungdom totalt sett kommer att öka även i framtiden. En realistisk bedömning torde vara att den totala marknaden kan komma att öka med cirka 1 000 deltagare per år.

Det avgörande hindret för en mer betydande ökning av antalet språkresedeltagare är av ekonomisk natur. Kostnaderna för deltagande i en språkresa är så stora att de även i framtiden torde påverka deltagandet. En följd härav blir sannolikt att den ojämna rekryteringen från skilda socialgrupper till resorna kommer att bestå.

Utredningens målsättning har varit att ge ökad bredd åt ungdomens studieresande utomlands. Vid en vägning av olika åtgärder mot varandra har utredningen emellertid stannat för att inte föreslå särskilda statliga bidrag för att vidga språkreseverksamheten för skolorna.

Lägerskolor utanför Norden

I läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan tas lägerskolan upp som en av skolans undervisningsformer. Med lägerskola avses undervisning förlagd under kortare tid till annan ort i fall då studierna bättre och effektivare kan bedrivas utanför den egna skolan och skolorten. Lägerskolor har hittills huvudsakligen förlagts till orter inom Sverige. Enligt en undersökning utförd av skolöverstyrelsen reste cirka 40 000 skolbarn i grundskolan på lägerskola under läsåret 1973/74. Av anvisningarna för lägerskolan framgår att en lägerskola inte bör omfatta mer än fem skoldagar.

Finansieringen av lägerskolorna har varierat. I vissa kommuner har lägerskolorna helt betalats av kommunen. På andra orter har kostnaderna bestridits med såväl kommunala som andra medel.

Enligt utredningens uppfattning skulle lägerskolan möjliggöra en bredare rekrytering till utlandsstudier än vad språkresorna förmår göra. Till skillnad från språkresorna skulle lägerskolor förlagda exempelvis till England och Tyskland kunna omfatta som regel två veckor mot 4–5 veckor för de nuvarande språkresorna. De kunde förläggas till terminstid och innebära att hela skolklasser under sina lärares ledning får möjligheter till utlandskontakter. Innehållsmässigt skulle lägerskolorna anpassas till värdlandets studiemöjligheter.

Om lägerskolorna samordnas organisatoriskt skapas möjlighet för prissänkningar. Den kortare tiden för lägerskolan bidrar också till att göra den billigare än språkresan.

Lägerskolor utomlands bör i första hand komma ifråga för grundskolans elever i årskurs 8 samt gymnasieskolans elever i årskurs 1. Lägerskolor utanför Norden torde dock bli vanligast för gymnasieskolans elever. Gemensamt för båda kategorier elever bör vara att resorna ställs till resmål där elevernas språk- och andra förkunskaper kan komma till sin rätt.

Utredningen vill framhålla att det är staten och kommunerna som bör påta sig uppgiften att i huvudsak finansiera lägerskoleverksamheten. Vid sidan härav kan klassen genom egna arbetsinsatser bidra till finansieringen.

För att stimulera lägerskoleverksamhet utanför Norden föreslår utredningen att staten för budgetåret 1976/77 anslår 1,75 miljoner kronor. Medlen skall i princip täcka lägerskoldeltagarnas transportkostnader från hemorten till lägerskolorten och torde medge att cirka 5 000 skolbarn kan åka på lägerskola.

Svenska AB Studieresor (se kap 4) bör årligen inge anslagsframställning och fördela anslagna medel. För att medlen skall kunna utnyttjas effektivt bör bidrag ges endast under förutsättning av att de används inom ramen för bolagets tjänster.

Nordiska skolungdomsresor

Det internordiska skolungdomsresandet förmedlas sedan år 1947 av Föreningen Norden.

Utredningen är av den uppfattningen att det nordiska skolungdomsutbytet bör ökas. En sådan ökning torde underlättas och resorna kunna bli billigare om det nordiska utbytet organisatoriskt förs samman med övrigt skolungdomsutbyte såsom förhållandet var före 1947. I avvaktan på ställningstaganden till en nyligen företagen nordisk utredning har utredningen emellertid inte velat lägga fram förslag.

Studieresor för vuxna

Genom att i allt större utsträckning erbjuda de vuxna utbildning kan utbildningsklyftan mellan generationerna överbryggas. Därvid bör de i utbildningshänseende sämst ställda grupperna få ett ökat samhälleligt stöd för sin utbildning.

Studiereseutredningen lägger fram förslag om stöd för språkresor utomlands för studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning, elever inom folkhögskolan och deltagare i studieförbundens verksamhet. De universitetsstuderandes behov av studieresor har utredningen ansett ligga utanför utredningsuppdraget.

Språkstudieresor utomlands torde ha särskild betydelse för studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Det lägre timtalet i förhållande till ungdomsskolan minskar möjligheterna till träning i muntlig språkfärdighet. Vuxna kan också generellt sägas ha större svårigheter än barn och ungdomar att tillägna sig uttal och intonation i främmande språk på grund av att de redan har utbildade språkvanor.

Det synes vidare utredningen naturligt att inom folkhögskolan, som har en friare studieuppläggning än andra skolformer, studieresan används som komplement till den övriga undervisningen. Den kan därvid underhålla och berika det internationella intresse och den debatt som är vanlig inom folkhögskolan. Utredningen tänker då närmast på de studieresor med bred samhällsinriktning som folkhögskolan redan tagit initiativ till. Inom folkhögskolan finns också samma behov som t ex inom kommunal och statlig vuxenutbildning av att komplettera språkundervisningen med språkstudier utomlands. En förutsättning för att folkhögskolornas studiereseverksamhet skall kunna få större omfattning är att elevernas ekonomiska möjligheter förbättras.

Närmare var femte deltagare i studieförbundens verksamhet deltog verksamhetsåret 1973/74 i språkstudier i något av språken engelska, tyska och franska. Detta stora intresse för språkkunskaper vill studiereseutredningen se såsom ett bevis på existensen av en utbildningsklyfta. Många av dem som i sin ungdom fick lära sig språk har på grund av bristande möjligheter att träna och vidmakthålla sina språkkunskaper behov av att förnya sig på området. Det är också önskvärt att även studieförbundens deltagare genom egna erfarenheter och kontakter får möjlighet att ta del av förhållanden i andra länder och i språkresans form

träna sina språkkunskaper.

Utredningen föreslår med anledning av vad som här anförts att det statliga studiereorganet i framtiden i större utsträckning bör arrangera språkresor för vuxna. Utredningen föreslår också att staten för detta ändamål bör ge vuxenstudiestöd efter de principer som fastställts av riksdagen våren 1975.

För studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning samt elever inom folkhögskolan föreslår utredningen att bidrag skall utgå till språkresor utanför Norden för kurser om minst två veckors längd och i maximalt tre månader. Studiestödet föreslås sökas hos vuxenutbildningsnämnden i det län i vilken den sökande är bosatt. Vuxenstudiestödet föreslås utgå endast till kurser anordnade av kursarrangörer som auktoriserats av skolöverstyrelsen.

Med antagande av ett genomsnittligt vuxenstudiebidrag på 1 573 kr per månad och ett behov av 4 000 halvmånadskurser skulle den statliga kostnaden för studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning uppgå till cirka 3,2 miljoner under ett första budgetår. Motsvarande behov för folkhögskolan uppskattar utredningen till 800 halvmånadskurser motsvarande en kostnad av 1,26 miljoner kr under det första budgetåret. Utredningen föreslår att staten anvisar dessa belopp för budgetåret 1976/77. Utredningen anser att behovet för studiemedel till studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning kan förväntas stiga med cirka 1 000 helmånadskurser under vart och ett av de efterföljande två åren. Beträffande stödet till folkhögskolans elever anser utredningen att behovet på nytt bör prövas när några års erfarenhet har vunnits av verksamheten.

För deltagare i studieförbundens språkcirkelverksamhet, som aktivt deltagit i minst två terminers cirkelstudier inom av skolöverstyrelsen godkänt studieförbund, föreslår utredningen att bidrag utgår för deltagande i språkkurs utomlands om två veckors längd. För att sådant studiestöd skall kunna utgå bör kursen vara arrangerad av sådan kursarrangör som skolöverstyrelsen godkänt. För deltagare som fullgjort ytterligare två terminers cirkelstudier skall nytt bidrag kunna sökas för en tvåveckorsperiod. Studerande, som i en tidsföljd aktivt deltagit i språkcirkelverksamhet om minst fyra studietermener, bör dock kunna söka bidrag för språkkurs i utlandet omfattande fyra veckor.

Med antagande av ett behov av cirka 2 000 tvåveckorskurser vill utredningen föreslå att för detta ändamål 1,6 miljoner kr anvisas för budgetåret 1976/77. Behovet av studiestöd kan förväntas öka med cirka 1 000 tvåveckorskurser under vart och ett av de efterföljande två åren. Takten i utbyggnaden av stödet får därefter anpassas till de erfarenheter som vinnits under den första tvåårsperioden.

För att tillmötesgå studieförbundens speciella behov har utredningen också önskat stödja en kombinerad språk- och samhällsstudieresor. Utredningen föreslår att vuxenstudiestödet utgår till denna studieform för resor om minst två veckors längd. Dessa kurser skall enligt utredningens förslag arrangeras såsom ämneskurser i samarbete med folkhögskola.

Utredningen uppskattar behovet av studiestöd till kombinerade språk-

och samhällsstudieresor under det första året till ca 3 000 tvåveckorskurser. Detta skulle för budgetåret 1976/77 kräva anslag om 4,8 milj. kr. Utredningen utgår från att ämneskurser av här beskrivet slag i övrigt kommer i åtnjutande av samma ekonomiska stöd som ges ämneskurser inom folkhögskolan.

Språkresor för handikappade

Utredningen anser det önskvärt att även de handikappade bereds tillfälle att i studiesyfte företa utlandsresor. Härvid bör enligt utredningens mening en integrering ske så att handikappade kan förläggas och delta i undervisningen och övriga arrangemang på samma sätt som andra studerande. Där så inte kan ske av praktiska skäl, bör särskilda åtgärder vidtas för att underlätta för de handikappade att förläggas i internat.

Den största svårigheten uppstår när det gäller att ta med sådana handikappade på språkresor som kräver egen vårdare. Hittills har som nämnts dessa följeslagare endast kunnat erbjudas en rabatterad resa. Utredningen finner att staten där så kan anses rimligt bör svara för vårdarkostnaderna.

Utredningen föreslår att för budgetåret 1976/77 anvisas ett särskilt anslag om 200 000 kronor per år för bidrag till följeslagare för handikappade. Bidragen bör täcka i första hand faktiska res- och uppehållskostnader för följeslagare. Anslaget torde i princip räckta till 100 vårdare för resor inom Europa. Det bör begäras och fördelas av Svenska AB Studieresor och till anslaget bör knytas bestämmelsen att bidragen skall förbrukas inom ramen för bolagets tjänster. När några års erfarenheter av verksamheten erhållits, bör anslagets storlek på nytt prövas.

Informations- och utbytesverksamhet för handikappade

The Central Bureau for Educational Visits and Exchange är en engelsk motsvarighet till den svenska centralnämnden för skolungdomsutbyte med utlandet. Den engelska organisationen tog år 1973 initiativ till en verksamhet som syftar till att underlätta utlandsresor för handikappade. Verksamhetens utformning har diskuterats vid ett antal internationella konferenser, vid vilka Sverige varit representerat. Syftet med verksamheten är att bli genom information underlätta för handikappade att delta i studieresor.

Utredningen ser den föreslagna verksamheten såsom en informationsverksamhet som kan leda till en ömsesidig utbytesverksamhet mellan svenska och utländska handikappade och anser det därför rimligt att det statliga studiereseorganet åtar sig uppgiften att vara svensk samarbetspart i arbetet. Detta torde dock kräva att särskild personal avdelas, enligt utredningens bedömning motsvarande minst en heltidstjänst.

Den här föreslagna handikappinformation torde dock vara av sådan karaktär att den inte kan betraktas som självbärande. Utredningen finner det därför rimligt att staten bestrider de erforderliga kostnaderna.

Billigare flygtransporter

Till skillnad från annan charterflygverksamhet kan studentorganisationer arrangera så kallade studentflyg till ett betydande antal länder utan att i försäljningserbjudandet inkludera kostnader för uppehälle eller dylikt. Studentflyget har alltså karaktären av en ren transporttjänst och vänder sig i Sverige till studiemedelsberättigade studerande. Studentorganisationerna i Norden och ett flertal andra länder samarbetar på detta område och har därigenom uppnått betydande fördelar som kommit den resande ungdomen tillgodo. I vårt land bedrivs denna verksamhet främst av Sveriges Förenade Studentkårers Serviceverksamhet (SFS-resor). Under verksamhetsåret 1972/73 transporterades drygt 35 000 studenter till och från Norden med studentflyg.

Frågan om en utvidgning av studentflyget till att omfatta fler grupper har varit aktuell vid ett flertal tillfällen. Den behandlades senast av 1971 års riksdag som uttalade sig i positiv riktning för ett införlivande av studerandegrupper under universitetsnivå i studentflyget.

Begränsningen till enbart studiemedelsberättigade studerande har föranlett kritik från olika håll. Utredningen finner det därför angeläget att frågan om en liberalisering av studentflygningarna tas upp till förnyad prövning samt att de utvidgningar av de skandinaviska bestämmelserna som kan göras utan att dessa strider mot bestämmelser i andra länder omgående vidtas.

Kapitel 4 En ny organisation

De i utredningen uppräknade verksamheterna är betydligt fler och större än vad centralnämnden tidigare ägnat sig åt. Detta torde kräva en större och mer ändamålsenlig organisation än för närvarande. Centralnämnden har också tidigare uttalat sig för en annan juridisk form för sin verksamhet än den statliga nämnden. Utredningen delar denna uppfattning och föreslår därför att det statliga språkreseorganet omorganiseras.

De nya arbetsuppgifter utredningen vill lägga på det statliga organet ligger till största delen inom vuxenutbildningsområdet. Det har därför varit naturligt att utredningen sökt kontakt med organisationer som står dessa nya studerandegrupper nära. Landsorganisationen i Sverige (LO) och Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) är de organisationer som kan sägas ha den närmaste och mest omfattande anknytningen till de kortutbildade. Av denna anledning föreslår utredningen att den nya studiereorganisationen bildas med staten och dessa organisationer som huvudmän.

Det är utredningens uppfattning att den lämpligaste formen för en studiereorganisation med här angivna arbetsuppgifter är aktiebolagsformen. Utredningen föreslår därför att ett aktiebolag – förslagsvis benämnt Svenska AB Studieresor – bildas för att fullgöra centralnämndens nuvarande samt de angivna tillkommande arbetsuppgifterna. Syftet med bolagets verksamhet kan sammanfattningsvis sägas vara att arrangera och sälja studieresor och driva därmed sammanhängande verksamhet i syfte

att främja internationella kontakter. Bolagets verksamhet bör drivas utan vinstsyfte.

För den verksamhet som bolaget skall bedriva behövs ett aktiekapital som vid bolagsbildningen bör uppgå till 1,6 milj. kr. Av detta aktiekapital föreslås LO och TCO tillskjuta 25 000 kr vardera och staten resten.

Utredningen föreslår vidare att representanter för av verksamheten berörda myndigheter och organisationer kan beredas plats i bolagets styrelse eller i ett till styrelsen knutet rådgivande organ, företagsrådet.

Till de myndigheter och organisationer som sålunda bör knytas till bolaget hör Folkrorelsernas rese- och semesterorganisation ekon. förening (Reso) och statens järnvägar. Genom Reso och SJ kan bolaget förväntas bli tillfört reseteknisk expertis.

Andra sådana instanser är skolöverstyrelsen och om förslag om liberalisering av studentflyget genomförs, Sveriges Förenade Studentkårers Serviceverksamhet.

Utredningen vill förorda att vid bolagets bildande styrelsen bestäms till sju ledamöter. Antalet suppleanter föreslås vid detta tillfälle uppgå till tre personer. Utredningen föreslår vidare att aktieägarna genom konsortialavtal fördelar styrelseposterna på sådant sätt att staten utser ordförande i styrelsen jämte två ledamöter samt LO och TCO vardera två ledamöter.

Motiven för att inrätta ett företagsråd kan sammanfattningsvis sägas vara:

- att bereda sådana intressegrupper plats i företagsledningen som av olika skäl inte kan få säte i bolagsstyrelsen,
- att tillföra företaget expertkunskap utöver vad företagsstyrelsen och personalen representerar,
- att bredda inflytandet i företaget för grupper, som själva representerar tänkbara konsumentintressen.

Utredningen föreslår att Svenska AB Studieresor bildas den 1 januari 1977. Centralnämndens verksamhet övertas från nämnda datum och drivs härefter i bolagets namn.

Centralnämnden föreslås bli avvecklad per den 30 juni 1977. I samband med avvecklingen uppstår en rad problem av bl a personaladministrativ natur. Dessa frågor bör lösas genom förhandlingar. Utredningen förutsätter att dessa förhandlingar kan slutföras inom ett halvt år från bolagets bildande. Under förhandlingstiden bör bolagets personal formellt kvarstå som anställda i centralnämnden. Utredningen räknar med att centralnämndens personal normalt skall kunna erbjudas anställning vid det nya bolaget.

Några av utredningens förslag kan medföra att Svenska AB Studieresor får vissa förvaltningsuppgifter som innefattar myndighetsutövning. En förutsättning för att sådana förvaltningsuppgifter skall få överlämnas till annan än myndighet är att överlämnandet sker genom lag (11 kap. 6 § regeringsformen). Förslag till sådan lag bifogas utredningen.

Sammanställning av utredningens ekonomiska förslag

Utredningens förslag rörande studiestöd avser genomgående budgetåret 1976/77. Svenska AB Studieresor föreslås bli bildat den 1 januari 1977 vid vilket datum staten skall erlägga sin del av aktiekapitalet 1 550 000 kr samt LO och TCO vardera 25 000 kr. För den erforderliga personalförstärkningen för den internationella clearingverksamheten för handikappade finner utredningen inte anledning att lämna särskilt kostnadsförslag. Den av utredningen föreslagna auktorisationen genom skolöverstyrelsen av viss språkreseverksamhet torde behöva beaktas vid anslagsberäkningen för överstyrelsen. I övrigt framgår utredningens ekonomiska förslag av nedanstående sammanställning:

Stöd till lägerskolverksamhet	1 750 000 kr
Stöd till språkresor inom kommunal och statlig vuxenutbildning	3 200 000 kr
Stöd till språkresor inom folkhögskolan	1 260 000 kr
Stöd till språkresor inom studieförbunden	1 600 000 kr
Stöd till kombinerade språk- och samhällsstudier inom studieförbunden	4 800 000 kr
Vårdarbidrag för handikappade	200 000 kr
	<hr/>
	12 810 000 kr

Utredningsuppdraget

I anförande till statsrådsprotokollet av den 7 juni 1972 gav departementschefen utredningen följande direktiv:

”Samhället har sedan slutet av 1930-talet medverkat i fråga om förmedling av kontakter mellan svensk och utländsk skolungdom genom centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet. Nämndens uppgift är främst att planlägga, organisera och leda skolungdomsutbytet med utlandet. Vidare har nämnden att förmedla brevväxling mellan svensk och utländsk skolungdom. Nämnden bör även, i den mån så är möjligt, söka åstadkomma kontakter mellan svensk och utländsk skolungdom i andra former än som nämnts. I samband med utbyte eller andra kontakter får nämnden utomlands anordna feriekurser eller särskild undervisning för den svenska skolungdomen. Nämndens verksamhet har, frånsett brevväxlingen, under senare år omfattat mellan 3 300 och 4 500 deltagare per år. Verksamheten är således av relativt begränsad omfattning. Den domineras helt av feriekurserna, medan däremot intresset för skolungdomsutbytet kraftigt minskat.

Kungl. Maj:t uppdrog den 6 juni 1968 åt centralnämnden att göra en översyn av nämndens uppgifter och organisation samt att till Kungl. Maj:t redovisa sina överväganden och förslag senast den 1 april 1969.

I anledning härav inkom nämnden dels i april 1969, dels i oktober 1970 med vissa förslag om framtida uppgifter och organisation m.m. Förslagen har remissbehandlats.

Frågan om centralnämndens verksamhet har under senare år vid flera tillfällen behandlats i riksdagen, senast vid 1970 års riksdag (ABU 1970:54).

Centralnämndens förslag kan f n inte ensamt utgöra grund för ett slutligt ställningstagande till frågan om statliga insatser beträffande skolungdomens internationella kontakter. Vissa frågor kräver således ytterligare utredning. Utredningen bör anförtros åt särskild utredningsman.

Behovet av statliga insatser på området bör analyseras mera ingående än som skett. Vad som därvid särskilt kan behöva beaktas är frågan vilka grupper som bör ha möjlighet att tillgodogöra sig samhällets stöd på området. Utgångspunkten för arbetet bör därvid vara att samhället även i fortsättningen genom ett särskilt organ skall ge viss service i fråga om utlandsvistelse åt skolungdom, i första hand elever i ungdomsskolan. Även ungdomsorganisationer torde i vissa fall ha behov av sådan service för anordnande av aktiviteter utom landet. Slutligen kan ett behov av service vid utlandsvistelse i utbildningssyfte förväntas föreligga även för vissa vuxna under utbildning. Utredningen bör närmare precisera vilka kategorier som bör få del av denna service och därvid beakta bl a de handikappades särskilda situation.

Sedan centralnämndens tillkomst har skolväsendet undergått en genomgripande utveckling både organisatoriskt och kvantitativt. Samtidigt har ungdomens internationella intresse, bl a för kontakter med utlandet, växt stadigt. Trots detta är antalet skolungdomar som utnyttjar nämndens tjänster begränsat. Anledningen härtill bör närmare undersökas. Därför bör prövas i vad mån förutsättningar kan och bör skapas för att bättre tillgodose skolungdomens efterfrågan beträffande internationella kontakter. Utredningen bör också undersöka hur behovet av service för ungdomsorganisationer och för vuxna under utbildning skall kunna tillgodoses.

Utredningen bör vidare klarlägga vilka tjänster som staten genom det särskilda organet lämpligen bör tillhandahålla och de lämpligaste verksamhetsformerna härför. Vägledande vid prövningen av frågan om verksamhetens art och omfattning bör vara att verksamheten i första hand skall omfatta språkkurser och andra aktiviteter utomlands som är ägnade att främja kontakter med det främmande landet. Verksamheten bör också kunna ingå som ett led i utbildning som omfattar undervisning såväl inom som utom Sverige. Syftet med verksamheten bör alltså kunna vara både av pedagogisk och av annan art t ex lägerverksamhet. Även andra former av organiserade aktiviteter, som det särskilda organet antingen organiserar eller godkänner, är tänkbara.

Den sakkunnige bör beakta möjligheten att i fråga om arrangemang samarbeta med resebyråer och andra organisationer som arbetar i samma syfte.

En viktig punkt som behöver utredas är frågan vilken organisationsform som bör anlitas. Därvid bör bl a beaktas behovet av sekretesskydd för organets handlingar.

Vid valet av organisationsform bör eftersträvas en sådan form som möjliggör att verksamheten kan bedrivas på ett smidigt och konkurrenskraftigt sätt. Därvid bör undersökas i vad mån den nuvarande organisationsformen i tillräcklig grad kan anpassas till verksamhetens krav eller om någon form av privaträttslig organisation hellre bör anlitas.

Verksamheten skall vara självbärande och bör normalt inte medföra några kostnader för statsverket.

Oavsett vilken organisationsform det särskilda organet kommer att få, finns anledning pröva hur man inom organisationens ram skall kunna skapa möjlighet till medinflytande för skolmyndigheter, organisationer m fl.

Utredningsarbetet bör bedrivas i nära kontakt med statens ungdomsråd, berörda myndigheter och organisationer inom Norden.”

Utredningens betänkande inleds med en historisk beskrivning av den tidigare verksamheten. Denna beskrivning har främst ägnats centralnämndens tillkomst, motiveringarna för densamma och dess utveckling. Utredningen har också funnit det befogat att kortfattat redogöra för det intresse som det svenska skolungdomsutbytet med utlandet rönt i riksdagen. Likaså har utredningen berört några viktigare uttalanden och framställningar utanför riksdagens arbete.

Utredningen har sett som sin uppgift att främst söka analysera den tidigare utvecklingen av skolungdomsutbytet samt söka finna förslag till åtgärder som kan stimulera den framtida verksamheten. Direktiven har i detta avseende förutsatt ett statligt engagemang även i framtiden.

Grundläggande i utredningsuppdraget är att vidga möjligheterna för ungdom i grund- och gymnasieskolan att göra studieresor utanför Norden.

Direktiven anger också att utredningen skall överväga vilka eventuella nya grupper som kan behöva samhälleligt stöd på området och anger särskilt ungdomsorganisationernas medlemmar, vuxenstuderande samt handikappade.

För att ge en så god grund som möjligt för ställningstagandena har utredningen eftersträvat att ge en bred beskrivning av nu existerande verksamhet på berörda områden. Trots att centralnämnden efter krigsslutet inte sysslat med nordiskt skolbarnsutbyte är det befogat att helt kort beröra även detta. I ett kort avsnitt har också det totala ungdomsresandet utomlands redovisats för att möjliggöra en jämförelse med det direkta studieresandet. Vissa uppgifter om motsvarande verksamhet i några andra länder ges i avsnitt 2.11.

Namnet studiereutredningen för tanken till studieresor inom ett obegränsat fält. Förslagen har dock av praktiska skäl begränsats till språkreseverksamhet och näraliggande studier.

Utredningen har velat lägga fram förslag som kan möjliggöra en så rättvis rekrytering som möjligt till studieresorna och anser sig också i detta avseende kunna stödja sig på direktiven.

Enligt direktiven skall verksamheten vara självbärande och normalt inte föranleda statsverket några kostnader. Utredningen har uppfattat detta direktiv såsom att utredningens förslag bör kunna motiveras utifrån affärsmässiga grunder. Vad gäller en mer rättvis rekrytering har dock utredningen ansett sig oförhindrad att lägga fram förslag som bl. a. gäller studiesocialt stöd för vissa kategorier studerande.

Enligt direktiven skall utredningen pröva vilken organisationsform som kan vara lämpligast för det statliga engagemanget. Utredningen har i detta avseende bl a strävat efter att föreslå en organisation som ger både bredd och flexibilitet i det framtida arbetet.

The first part of the report is devoted to a general survey of the situation in the country. It is found that the country is in a state of general depression, and that the people are suffering from want and distress. The cause of this is attributed to the failure of the government to provide for the needs of the people, and to the mismanagement of the country's resources. It is suggested that the government should take steps to improve the situation, and that the people should be encouraged to work for their own betterment.

The second part of the report is devoted to a detailed account of the various industries and occupations in the country. It is found that the most important industries are agriculture, stock raising, and mining. Agriculture is the main source of food and clothing for the people, and it is found that the farmers are in a state of general poverty. Stock raising is also an important industry, and it is found that the stock raisers are also in a state of general poverty. Mining is an important industry, and it is found that the miners are also in a state of general poverty.

The third part of the report is devoted to a detailed account of the various social and economic conditions in the country. It is found that the people are in a state of general poverty, and that they are suffering from want and distress. It is suggested that the government should take steps to improve the situation, and that the people should be encouraged to work for their own betterment.

The fourth part of the report is devoted to a detailed account of the various educational institutions in the country. It is found that there are a number of schools and colleges, but that they are in a state of general poverty. It is suggested that the government should take steps to improve the situation, and that the people should be encouraged to work for their own betterment.

The fifth part of the report is devoted to a detailed account of the various religious institutions in the country. It is found that there are a number of churches and synagogues, but that they are in a state of general poverty. It is suggested that the government should take steps to improve the situation, and that the people should be encouraged to work for their own betterment.

The sixth part of the report is devoted to a detailed account of the various public works in the country. It is found that there are a number of roads and bridges, but that they are in a state of general poverty. It is suggested that the government should take steps to improve the situation, and that the people should be encouraged to work for their own betterment.

Författningsförslag

Lag om beslutanderätt för Svenska Aktiebolaget Studieresor beträffande fördelningen av vissa statsbidrag

1 § Enligt de närmare föreskrifter som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får Svenska Aktiebolaget Studieresor besluta rörande statsbidrag till

- 1 lägerskoleverksamhet utomlands
- 2 kostnader för följeslagare till handikappade vid språkresor
- 3 skolungdomsresor i Norden

2 § Den som hos Svenska Aktiebolaget Studieresor har befattning med ärende som avses i 1 § 2 får ej obehörigen yppa vad han därvid har erfarit om enskilds ekonomiska eller personliga förhållanden.

Denna lag träder i kraft den

Fortbildung

Das ist ein bestimmter Teil der Fortbildung. Auf jeden Fall ist es ein bestimmter Teil der Fortbildung.

1. Ein Teil der Fortbildung ist die Fortbildung. Ein Teil der Fortbildung ist die Fortbildung. Ein Teil der Fortbildung ist die Fortbildung.

- 1. Fortbildung ist die Fortbildung.
- 2. Fortbildung ist die Fortbildung.
- 3. Fortbildung ist die Fortbildung.

1. Das ist ein bestimmter Teil der Fortbildung. Auf jeden Fall ist es ein bestimmter Teil der Fortbildung.

Dies ist ein bestimmter Teil der Fortbildung.

1 Historik

1.1 1936 års utredning

Kungl Maj:t tillkallade år 1936 fyra sakkunniga att utreda det svenska skolbarnsutbytet med utlandet. I direktiven till de sakkunniga anfördes bl a följande:

”Det internationella ungdomsarbetet, som särskilt framträder i strävandet att bereda den växande generationen tillfällen till besök och vistelse i utlandet, har på senare tider tillvunnit sig ett intresse, som synes fullt berättigat med hänsyn till dess betydelse icke blott för den enskilde utan för den mellanfolkliga samlevnaden över huvud. I olikhet mot vad som på de flesta håll i utlandet varit fallet, har emellertid en enhetlig organisatorisk ledning av detta arbete här saknats, liksom det endast tidvis och i begränsad utsträckning varit underkastat offentlig eller eljest auktoriativ kontroll.

En viktig form för detta ungdomsarbete är det s. k. skolbarnsutbytet, vilket ursprungligen närmast torde hava motiverats av rent pedagogiska skäl men som under senare år alltmer börjat betraktas ur vidare synpunkter. Det torde icke vara för mycket sagt, att dessa ungdoms- och skolbarnsbesök, vilka i allmänhet organiseras på grundval av reciprocitetsprincipen i form av ett ömsesidigt gästutbyte mellan tvenne länder, numera utgöra icke endast en lämplig form för rekreation och inhämtande av språkkunskaper utan även en viktig faktor i arbetet för utjämmandet av motsättningarna mellan folken.

För Sveriges del äger skolbarnsutbytet nu rum i en betydande utsträckning. Anmärkningsvärt är dock, att utbytet till övervägande del – omkring 95 procent – försiggår med ett enda land, nämligen Tyskland. Antalet deltagare i det svensk-tyska utbytet har under de senaste åren uppgått till 400 à 500 från vardera landet. I jämförelse härmed intager ungdomsutbytet med andra länder en undanskymd plats.

Det svenska skolbarnsutbytet med Tyskland inleddes år 1925 på enskilt initiativ men ställdes 1927 under överinseende av Läroverkslärarnas riksförbund, som 1931 helt övertog ledningen av utbytet intill 1932. Sedan dess har det försiggått utan någon form av medverkan eller överinseende från det offentliga sidan.

Med hänsyn till de samhällsviktiga uppgifter skolbarnsutbytet har, måste ett sådant sakernas tillstånd betecknas såsom otillfredsställande och en av ett offentligt organ utövad kontroll däröver såsom ur många synpunkter synnerligen önskvärd. Redan den omständigheten, att ett sådant centralorgan finnes i det land, med vilket vårt utbyte är livligast, påkallar upprättandet av ett motsvarande organ i Sverige med ungefär samma befogenheter och samma auktoritet. En dylik medverkan från det

allmännas sida skulle utan tvivel medföra större enhetlighet och planmässighet i verksamheten och en ökad trygghet för att barnen, såväl de från Sverige utsända som de utländska gästerna, placerades i för dem lämplig och önskvärd miljö. Särskild betydelse torde en sådan instans hava för valet av utbytesledare. De i samband med utbytet nödvändiga förhandlingarna med skolor och myndigheter i utlandet ävensom de rent tekniska förberedelserna måste likaledes i hög grad underlättas genom upprättandet av en dylik central instans. Även det förhållandet, att de utsända barnen och deras ledare i viss mån representera sitt land i utlandet, talar här för, varjämte utbytesverksamheten icke längre såsom hittills skulle kunna framstå som ett enskilt vinstgivande företag, utan eventuella överskott i ena eller andra avseendet komma utbytesverksamheten i dess helhet till godo. Självfallet är det icke fråga om att tvångsvis ställa hela ungdoms- och skolbarnsutbytet under den ifrågasatta centrala ledningen, men även det på enskilt initiativ företagna utbytet torde kunna draga en stor fördel av en central instans, som har möjlighet att överblicka läget och äger erforderlig auktoritet gentemot utlandet.

Ovan angivna synpunkter torde utgöra en tillräcklig motivering för upprättandet av en central instans för Sveriges skolbarnsutbyte med utlandet. Frågan har varit föremål för utredning, och det därvid framkomna förslaget har upplysningsnämnden, som beretts tillfälle att däröver yttra sig, med vissa smärre modifieringar tillstyrkt. Det sålunda modifierade förslaget torde få anses innebära en lämplig grundval för lösningen av frågan om ledning och kontroll från det allmännas sida av skolbarnsutbytet."

De sakkunniga avgav den 28 januari 1937 betänkande angående inrättande av en central instans för ledning och kontroll av Sveriges skolungdomsutbyte med utlandet m m. De hade inriktat sig på att utforma ett program för utbytesverksamheten och skapa en organisation för verksamhetens ledning samtidigt som de hade vidtagit förberedelser för att få igång verksamheten redan under sommaren 1937.

För att få en överblick över omfattningen av den svenska skolungdomens utlandsresor och hur dessa fördelat sig på olika länder hade utredningen införskaffat uppgifter från omkring 250 skolor rörande resor under 1936. Utredningen redovisade följande tablå:

Art av resa	Gossar		Flickor	
	under 15 år	över 15 år	under 15 år	över 15 år
Svenskt-tyskt utbyte	56	155	65	314
Svenskt-engelskt utbyte	4	1	1	9
Utbyte med annat främmande land	6	1	1	6
Särskilt utbyte mellan vissa skolor	—	10	—	12
Av enskild organisation anordnad resa	120	175	24	117
Deltagande i feriekurser	12	70	11	58
Enskilda studieresor:				
med enskild inackordering	444	804	172	636
fotvandring, cykelfärd o dyl	249	546	84	157
Sammanlagt antal	891	1 762	358	1 309

I utredningens kommentarer till den redovisade tablån framfördes bl a följande:

”De siffror och uppgifter, som sålunda anförts såsom resultat av den gjorda undersökningen, visa oförtydligt, att den ungdom, varom här är fråga, numera i stor utsträckning söker erhålla tillfälle att under den ena eller andra formen komma utomlands. Det ligger också nära till hands, att ungdomen skall söka på detta sätt utnyttja sin fritid, med tanke ej mindre på de i kommunikationsavseende alltmer underlättade förbindelserna med andra länder än även på den långa ledighet från skolstudierna, som de svenska sommarferierna medgiva. De studerandes ökade utomlandsresor äro ett led i den allmänna utvecklingen till större livlighet i det internationella umgänget och en yttring av denna utveckling. De äro tvivelsutan också ett uttryck för en önskan å ungdomens sida att på ett praktiskt sätt i tid rusta sig för de uppgifter, inför vilka de kunna beräkna att bli ställda just på grund av denna ökade internationalitet i mänskligt umgänge och arbetsliv. Språkundervisningen i våra skolor har likaledes en mera praktisk läggning och vid densamma värdesättas levande språkkunskaper mera än förr var fallet, varjämte ungdomen genom radio och film kommer i livligare kontakt med främmande språk och främmande förhållanden. Det säger sig självt, att allt detta skall i hög grad bidraga till att stimulera de ungas intresse för resor i andra länder.”

De sakkunniga konstaterade att de flesta resorna gick till Tyskland, men även rätt många resor gick till andra länder såsom Danmark, Norge, Finland, Baltikum, England och Frankrike.

De sakkunniga sammanfattade:

”Den gjorda undersökningen ger sålunda otvivelaktigt vid handen, att skolungdomens utlandsresor numera nått en sådan utbredning och omfattning, att det måste framstå som ett synnerligen berättigat önskemål, att en organisation skapas till verksamhetens stöd och underlättande och för ledning och kontroll av densamma i en så betryggande form, som det är möjligt att åstadkomma. Bland ungdomens föräldrar och målsmän synes det också finnas en utbredd önskan om ett dylikt underlättande och en dylik ledning av denna verksamhet. Vad särskilt formen skolungdomsutbytet beträffar, visar också undersökningen, att ett eventuellt tillskapat centralt organ för en sådan verksamhet skulle få en stor uppgift att fylla dels för att säkerställa och utveckla de redan förefintliga förbindelserna med Tyskland på detta område, dels för att söka utfinna möjligheter för tillgodoseende av det behov, som förefinnes av liknande förbindelser med andra länder.”

De sakkunniga ansåg att resorna i hög grad kunde erbjuda ungdomarna språklig träning men att de även kunde komplettera skolans undervisning på många andra områden. Skolungdomsutbytet skulle också ses som ett led i det mellanfolkliga kulturutbytet.

I första hand skulle utbytet inriktas på Tyskland, England, Frankrike och Belgien. Man såg också möjlighet att i samarbete med Föreningen Norden stimulera resor till de nordiska grannländerna. Slutligen anfördes att Holland, Schweiz och Österrike inte skulle uteslutas ur bilden.

De sakkunniga sammanfattade formerna för skolungdomsutbytet i tre huvudformer nämligen:

- individuellt utbyte (familjeutbyte)
- skolutbyte (grupputbyte)
- kombinerat utbyte (internat – läger).

Gemensamt för ovanstående former var att det rörde sig om ett direkt utbyte mellan svenska och utländska skolelever. I en fjärde verksamhetsform kallad "ensidigt utbyte" kunde utredningen tänka sig att en svensk pojke eller flicka ensidigt köpte sig inkvartering i utländsk internatskola eller familj. Denna sista form förutsattes framför allt bli aktuell i England, Frankrike och Belgien.

Utredningen hade i sina överväganden stannat för att föreslå ett statligt organ för ledningen av det svenska skolungdomsutbytet med utlandet. Uppdraget skulle överlåtas till en styrelse, *centralinstansen för skolungdomsutbytet med utlandet*, under vilken skulle sortera ett verkställande organ (byrå), ledare för de olika länder varmed utbytet skedde samt i mån av behov ordsledare. Centralinstansen skulle bestå av fem av Kungl Maj:t utsedda ledamöter jämte sekreterare.

De arbetsuppgifter utredningen önskade förelägga centralinstansen var följande:

- ”1. att för varje år upprätta plan för utbytesverksamheten
2. att träffa överenskommelse med vederbörande utländska organisationer angående ordnande av skolungdomsutbyte samt angående formerna härför
3. att träffa erforderliga överenskommelser med vederbörande svenska myndigheter och organisationer
4. att samarbeta med offentliga myndigheter och andra institutioner i den mån sådant visar sig erforderligt eller önskvärt
5. att utse en utbytesledare för varje land, med vilket utbyte skall äga rum (landsledare)
6. att efter hörande av vederbörande landsledare utse ordsledare till erforderligt antal för varje utbytesland
7. att anställa den för byråns verksamhet erforderliga personalen
8. att upprätta instruktion för de vid skolungdomsutbytet anställda funktionärerna
9. att efter förslag av vederbörande landsledare utse deltagare i utbytet
10. att för de svenska deltagarna i utbytet utfärda generella anvisningar
11. att besluta om anordnande av mottagningar och besök för de i Sverige varande utländska deltagarna i utbytet
12. att handhava skolungdomsutbytets ekonomi
13. att till utrikesdepartementet och ecklesiastikdepartementet årligen senast den 1 november avgiva berättelse angående årets skolungdomsutbyte samt
14. att så långt möjligt söka följa förhållandena på de internationella ungdomsförbindelsernas område.”

Av utredningsförslaget framgick att utbytesverksamheten skulle vara självförsörjande. Denna målsättning ansågs uppnås genom att av resedeltagarna ta ut en avgift om 40 kr för dubbelsidigt utbyte samt 25 kr vid ensidigt utbyte. Staten skulle stå som ekonomisk garant för verksam-

heten. Arvoden till styrelsens ledamöter och sekreteraren föreslogs utgå av allmänna medel.

Beträffande centralinstansens uppgifter vid sidan av utbytesverksamheten framhöll de sakkunniga att i den mån som instansens verksamhet kom i gång och blev allmänt känd, torde den kunna utvidga sin verksamhet till att omfatta även andra sidor av vårt lands förbindelser med utlandet än det egentliga skolungdomsutbytet. Sålunda torde instansen komma att få sig pålagd en rådgivande verksamhet i olika avseenden, särskilt i samband med planerade utlandsresor i allmänhet för svensk skolungdom och i samband med utländsk skolungdoms planer på resor i Sverige. Vidare kunde det tänkas att frågor om lärarutbytet kom att ingå som en av centralinstansens ordinarie arbetsuppgifter. Härjämte syntes det naturligt att centralinstansen vid sidan av skolungdomsutbytet fick till uppgift att ordna feriekursverksamhet i utlandet för svensk skolungdom. Slutligen torde handhavandet av lärjungebrevväxlingen mellan Sverige och utlandet inordnas bland de uppgifter som skulle tillkomma centralinstansen.

Den verksamhet som kom igång sommaren 1937 som en följd av det förberedelsearbete som de sakkunniga utfört fick en större omfattning än väntat. Man förmedlade 1 059 resenärer mot väntade 600.

1.2 Centralnämndens inrättande

I proposition 1938:91 föreslogs att en statlig centralinstans för skolungdomsutbytet med utlandet bestående av fem av Kungl Maj:t utsedda ledamöter jämte förordnad sekreterare skulle inrättas. Instansen föreslogs få namnet Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet. Nämndens arbetsuppgifter borde åtminstone tills vidare väsentligen avse skolungdomsutbytet med utlandet. Föredragande statsrådet delade de sakkunnigas principiella uppfattning att utbytesverksamheten borde vara självförsörjande och finansieras av anmälnings- och andra avgifter. Han fann det likväl lämpligt att ett anslag uppfördes i riksstaten under åttonde huvudtiteln för att tas i anspråk om och i den mån inkomsterna ej vore tillräckliga för att bestrida nämndens kostnader. Överskott på inflytande anmälningsavgifter borde av nämnden mot sedvanlig redovisningsskyldighet inför riksräkenskapsverket disponeras för verksamheten och därmed sammanhängande ändamål enligt Kungl Maj:ts närmare bestämmande. Det borde vidare ankomma på nämnden att varje år underställa Kungl Maj:t förslag till stat för verksamheten. Anmälningsavgifternas storlek syntes likaledes böra fastställas av Kungl Maj:t.

Under riksdagsbehandlingen menade statsutskottet att det var för tidigt att göra något mera bestämt uttalande om den föreslagna organisationens ändamålsenlighet. Det föreliggande förslaget borde dock godtas som en försöksanordning. Utskottet anförde att utbytesverksamheten inte, som de sakkunniga utgått från, skulle begränsas till stadierna över folkskolestadiet, utan att även elever i folkskolans högre klasser i många fall kunde ha lika stor fördel av en utlandsvistelse. Riksdagen biföll den

23 mars 1938 utskottets hemställan.

Genom ett beslut av Kungl Maj:t den 10 juni 1938 inrättades centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet. Samtidigt med beslutet utfärdades provisoriska föreskrifter för nämnden vilka dock ersattes med en instruktion den 31 mars 1939.

1.3 Centralnämndens verksamhet

1.3.1 *De första åren*

Tidigare har angivits omfattningen av skolungdomsutbytet för åren 1936 och 1937. Den utbytesverksamhet, som under åren 1938 och 1939 kom till stånd och som fortsatte den av de sakkunniga angående skolungdomsutbyte år 1937 startade verksamheten, var synnerligen livlig. År 1939 deltog 1 204 svenska skolungdomar i någon form av utbyte eller i genom centralnämnden förmedlad utlandsvistelse. I mer än 700 fall var det fråga om familjeutbyte, i omkring 370 fall om inackordering i utländska hem med jämnårig ungdom, i 106 fall om placering i utländska (franska) internatskolor och i omkring 20 fall om deltagande i ungdomsläger.

Under krigsåren låg utbytesverksamheten av naturliga skäl helt nere fränsett ett mindre svensk-finskt utbyte sommaren 1941.

1.3.2 *Tiden efter 1945*

Centralnämnden, som ansåg det önskvärt att så snart som möjligt efter krigsåren återknyta förbindelserna med andra länder, sökte få till stånd ett utbyte redan sommaren 1946. Ansträngningarna inriktades i främsta rummet på England och Frankrike. Det visade sig dock svårt att så snart efter kriget få till stånd ett ungdomsutbyte. Det enda land till vilket svenska skolungdomar detta år sändes var Irland, som för inackordering i irländska familjer mottog 14 pojkar. Däremot anordnades läger på svensk mark för svensk och engelsk ungdom, ett pojkläger i Sigtuna och ett flickläger i Viggbyholm, i vilka sammanlagt omkring 45 svenska skolungdomar deltog.

Slutligen placerade centralnämnden 27 franska skolungdomar, 26 flickor och 1 pojke, i svenska hem, där det fanns jämnårig svensk ungdom med kunskaper i franska. För dessa franska ungdomar bekostade centralnämnden järnvägsresorna inom Sverige, detta dels för att återgälda tidigare fransk gästfrihet mot svensk skolungdom, dels för att över huvud få igång ungdomsförbindelser med Frankrike.

I proposition 1947:151 lades förslag fram om nämndens fortsatta verksamhet. I propositionen uttalade departementschefen att det ur många synpunkter syntes önskvärt, att det under krigsåren i det närmaste helt avbrutna skolungdomsutbytet med utlandet med det snaraste kunde komma igång. Centralnämnden förväntade sig en avsevärd utökning av

verksamheten för 1947, trots att det tidigare så intensiva utbytet med Tyskland inte vid denna tidpunkt kunde återupptas. Arbetet fick i stället inriktas på de engelsk- och franskspråkiga länderna.

Centralnämnden hade föreslagit att skolungdomsutbytet med de övriga nordiska länderna skulle övertas av Föreningen Norden och dess skolresetjänst i samarbete med Reso. Departementschefen tog vidare upp frågan om den internationella lärjungebrevväxlingen till behandling och anförde härvid att han fann det lämpligt att en verksamhet av ifrågasvarande slag omhänderhades av ett statligt organ. Han förordade att centralnämnden fick i uppdrag att bedriva även denna verksamhet men fann det dock ändamålsenligt att det internordiska skolungdomsutbytet omhänderhades av Föreningen Norden. Förslagen i propositionen bifölls av riksdagen.

Efter kriget fick nämnden en ny instruktion den 30 juni 1947, som i sin tur ersattes med den nu gällande instruktionen av den 11 februari 1955. Denna har ändrats vid två tillfällen, nämligen den 6 juni 1957 och den 6 juni 1962. Instruktionen har därmed fått följande nu gällande lydelse:

"Instruktion för Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet

1. Centralnämndens uppgift är främst att planlägga, organisera och leda Sveriges skolungdomsutbyte med utlandet. Nämnden bör därför med uppmärksamhet följa utvecklingen av skolungdomsutbytet i allmänhet och särskilt i de länder, med vilka ett utbyte för vårt lands vidkommande kan tänkas ifrågakomma. Vidare har nämnden att förmedla lärjungebrevväxling mellan Sverige och utlandet. Nämnden bör jämväl, i den mån så är möjligt, söka åstadkomma förbindelse mellan svensk och utländsk skolungdom i andra former än ovan nämnts. I samband med utbyte eller annan förbindelse, som nyss sagts, må av nämnden utomlands anordnas feriekurser eller särskild undervisning för den svenska skolungdomen.

Från nämndens verksamhet äro de övriga nordiska länderna undantagna.

2. Nämnden består av fem av Kungl Maj:t utsedda ledamöter. Bland ledamöterna utser Kungl Maj:t ordförande. Nämnden utser inom sig vice ordförande. Hos nämnden skall finnas anställd en sekreterare, vilken förordnas av nämnden.
3. Nämnden sammanträder på kallelse av ordföranden, eller vid förfall för denne, av vice ordföranden.

Nämnden är beslutsmässig, då minst tre av dess ledamöter äro närvarande och om beslutet ense. Vid lika röstetal gäller den mening, som den vid sammanträdet fungerande ordföranden biträder.

Vid varje sammanträde skall föras protokoll, vilket snarast möjligt och senast två veckor efter sammanträdet skall vara utskrivet och utsänt till nämndens ledamöter. Protokollet justeras vid nästa där-efter inträffade sammanträde.

4. Såsom verkställande organ för nämnden skall finnas en byrå med nämndens sekreterare som föreståndare. Sekreteraren skall tillika vara nämndens och byråns räkenskapsförare.
5. Nämndens ledamöter äga att för uppdraget åtnjuta ersättning i form av dagarvode enligt kommittékungörelsen, dock att dylik ersättning må utgå för högst tjugo sammanträdesdagar för år, därest icke Kungl

Maj:t medger, att detta antal får överskridas.

Till nämndens sekreterare utgår antingen ersättning i form av dagarvode enligt kommittékungörelsen, eller enligt nämndens närmare bestämmande, högst den kontanta avlöning och de avlöningsförmåner i övrigt, som med tillämpning av gällande bestämmelser om reglerad befordringsgång för amanuenspersonal i statens tjänst tillkommer dylik tjänsteman.

6. Nämndens verksamhet skall avse lärjungarna vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga kommunala och enskilda läroanstalter ävensom i den mån så är möjligt folkskolan, särskilt dennas högre klasser.
7. Utgiftsstat, avseende kalenderår, för nämndens verksamhet fastställas av Kungl Maj:t.

För utgifternas bestridande upptagas avgifter, vilka fastställas av Kungl Maj:t på förslag av nämnden. Fråga om nedsättning av avgift i särskilt fall prövas och avgöres av nämnden.

Kostnaderna för nämndens verksamhet skola i första hand bestridas av inflytande avgifter samt eventuellt befintliga överskottsmedel och i andra hand av de särskilda anslagsmedel, som anvisats eller må anvisas för ändamålet.

Omhänderhavda medel skola, i den mån de icke erfordras för löpande utgifter, göras räntebärande genom placering i bank.

8. Vid handhavandet av verksamheten åligger det nämnden:
  - a) att anställa den för byråns verksamhet erforderliga personalen och utfärda instruktioner för densamma under iakttagande av vad under punkt 9 sägs;
  - b) att före den 1 juli till skolöverstyrelsen göra erforderliga framställningar angående de anslag för nämndens verksamhet, vilka anses böra äskas av riksdagen;
  - c) att senast den 31 oktober till skolöverstyrelsen ingiva till Kungl Maj:t ställd skrivelse med förslag till stat för nästkommande kalenderår;
  - d) att utse en landsledare för varje land, i vilket verksamheten beräknas få mera avsevärd omfattning, och att i samråd med landsledarna utse rese- och kursledare till erforderligt antal;
  - e) att utfärda erforderliga föreskrifter och anvisningar för landsledare, rese- och kursledare samt vederbörande svenska lärjungar;
  - f) att vaka över att nämndens inkomster i behörig ordning handhavas och redovisas;
  - g) att senast den 15 mars till Kungl Maj:t och till riksräkneskapsverket avgiva redogörelse för sin verksamhet under det gångna kalenderåret och samtidigt till riksräkneskapsverket avgiva redovisning för omhänderhavda medel, avseende samma kalenderår.
9. I egenskap av nämndens och byråns räkneskapsförare skall sekreteraren uppbära och redovisa inflytande avgifter samt nämndens övriga inkomster, granska inkommande räkningar och teckna granskningsbevis å dem, tillse, att utbetalningarna verkställas enligt gällande bestämmelser och nämndens beslut, svara för att räkneskaperna behörigen föras samt underskriva desamma och inom föreskriven tid överlämna dem till riksräkneskapsverket för granskning.
10. Nämndens ordförande skall jämte sekreteraren underskriva räkneskaperna.

Minst två gånger om året skall nämnden genom den ledamot, som nämnden därtill utser, på icke förut bekantgjord tid verkställa inventering av nämndens kassa.”

Vissa medel har anvisats för centralnämndens verksamhet. Under krigsåren var anslaget indraget. Fram till och med budgetåret 1963/64 fördes medlen upp under åttonde huvudtiteln under ett förslagsanslag Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet. Efter denna tid har medlen anvisats under reservationsanslaget Kulturellt utbyte med utlandet. Åren 1948/49–1956/57 anvisades 15 000 kr per år, 1957/58–1960/61 9 000 kr per år, fr o m 1961/62 har som en formell anslagspost anvisats 1 000 kr per år.

Nämnden har också haft möjlighet att under år med överskott fondera medel respektive utnyttja sådana när så varit behövligt.

1.4 Översyn av centralnämndens verksamhet

Vid ett flertal tillfällen har skolungdomsutbytet med utlandet behandlats i riksdagsmotioner. I motion 1964:490 av herr Thorsten Larsson m fl i första kammaren och i en likalydande motion, nr 594, i andra kammaren betonades angelägenheten av att ungdomsutbytet med utlandet ägnades större uppmärksamhet från statens sida. Det syntes lämpligt att en utredning företogs för att få dessa frågor belysta och få fram lämpliga grunder för en utvidgning av ifrågavarande verksamhet. Med hänvisning härtill hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte begära utredning om hur stödet till skolungdoms-, student-, praktikant- och allmänna ungdomsutbytet med utlandet skulle utformas.

Med anledning av motionerna framhöll statsutskottet i utlåtande 1964:8 att det, inte minst med tanke på de avsevärda belopp som läggs ned på språkstudier utomlands för skolungdom och studenter, syntes angeläget att dessa studier gav tillfredsställande resultat. Enligt utskottets mening borde därför frågan om skolungdoms- och studentutbytet med utlandet närmare utredas genom vederbörande myndigheters försorg eller i annan lämplig ordning. Vad gällde praktikantutbytet med utlandet var frågan härom redan under utredning inom arbetsmarknadsstyrelsen. Förslaget om utredning rörande stöd till allmänt ungdomsutbyte med utlandet var utskottet icke berett att tillstyrka. Riksdagen anslöt sig till vad utskottet anfört om skolungdoms- och studentutbyte med utlandet.

I en interpellation den 31 mars 1966 återkom Thorsten Larsson och efterlyste en redogörelse för de åtgärder som Kungl Maj:t vidtagit med anledning av riksdagens skrivelse år 1964.

I sitt svar på interpellationen uttalade dåvarande ecklesiastikministern att det enligt hans mening borde ankomma på vederbörande myndigheter, dvs skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet och centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet att bedöma vilka konkreta åtgärder som borde vidtas för att stimulera skolungdoms- och studentutbyte med utlandet och för att uppnå bästa möjliga resultat av denna verksamhet. Därvid borde uppmärksammas även den växande feriekursverksamheten utomlands för svensk skolungdom, bl a frågan om behovet av kontroll över verksamheten. Då dessa frågor redan var föremål för överväganden, hade ecklesiastikministern ej funnit anledning föreslå

Kungl Maj:t att tillsätta en särskild utredning rörande här aktuella spörsmål.

I en motion 1967:841 av fru Lewén-Eliasson och herr Villiam Björk i andra kammaren och i en likalydande motion 661 i första kammaren hemställdes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl Maj:t begära en prövning genom skolöverstyrelsen av hur kontroll av och upplysning om skolungdomsresorna bäst skulle kunna ske. Motionärerna framhöll att efterfrågan på skolungdomsresor snabbt ökade och att från skilda håll framförts önskemål om en bättre upplysning till föräldrar och elever om de reseföretag som fanns och de resor de erbjöd. Det var enligt motionärernas uppfattning nödvändigt att överstyrelsen fick någon form av inspektionsrätt eller åtminstone rätt att pröva kompetensen hos de lärare och andra som hade ansvaret för dessa skolungdomsresor. Även en ökad konsumentupplysning på området behövdes.

Allmänna beredningsutskottet – utlåtande 1967:33 – hade inhämtat yttrande över motionerna från skolöverstyrelsen, som mot bakgrund av sitt ställningstagande i yttrande över sällskapsreseutredningens betänkande avstyrkte bifall till motionärernas hemställan. Utskottet hänvisade till proposition 1967:106 med förslag till lag om ställande av säkerhet vid sällskapsresa till utlandet. Departementschefen hade i denna fråga anfört att det kunde förväntas att utredningens rekommendationer och de övriga synpunkter som framkommit vid remissbehandlingen kom att beaktas av de organ till vilka rekommendationerna riktats. Med hänsyn till departementschefens uttalanden och till det arbete en expertgrupp inom skolöverstyrelsen bedrev i fråga om utbildning för reseledare m fl kunde det förväntas att motionärernas önskemål i väsentlig mån kom att tillgodoses utan särskilda initiativ från riksdagens sida. Utskottet hemställde därför att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen fattade beslut enligt utskottets hemställan.

I en motion till 1970 års riksdag ställdes ett förnyat utredningskrav. Denna motion redovisas senare i detta avsnitt.

Kungl Maj:t uppdrog den 6 juni 1968 åt Centralnämnden för skolungdomsutbyte med utlandet att göra en översyn av nämndens uppgifter och organisation samt att till Kungl Maj:t redovisa sina överväganden och förslag. Nämnden avlämnade sitt betänkande den 14 april 1969. Nämnden sammanfattade sina förslag på följande sätt:

- ”att staten även i framtiden svarar för och genom nämnden driver verksamhet avseende språkresor och andra internationella kontakter för skolungdom
- att nämnden fortsätter verksamheten i sin nuvarande organisationsform och förutsättes få samma möjligheter till ett smidigt och rationellt uppträdande som ett affärsdrivande verk
- att språkreseverksamheten och dess pedagogiska utformning genom statens försorg närmare utforskas och kartlägges med hänsyn till antalet resenärer, motiv, utbyte, föräldra- och elevattityder. Jämförelser och värderingar av olika slags internationella kontakter synes nödvändiga i syfte att utröna vilka former som bäst främjar utvecklingen av personlighet och språkkunskaper

- att SJ tecknar garanti enligt lagen om ställande av säkerhet vid sällskapsresa till utlandet och efter nämndens godkännande formellt engagerar den fast anställda personal nämnden behöver på de platser i utlandet, där SJ bedriver resebyråverksamhet
- att ny instruktion utfärdas för nämnden innehållande bl a följande:
  - a. det område inom vilket nämnden har att verka specificeras medan i övrigt den ram inom vilken verksamheten får bedrivas, göres så vid att den tillåter successiv förnyelse
  - b. nämnden tillsätter och antager erforderlig personal. Tjänst får tillsättas utan ledigförklaring
  - c. verksamheten skall vara självbärande och utan vinstintresse. Några kostnader för statsverket skall normalt inte uppstå
  - d. nämnden äger fastställa avgifterna för arrangemang och tjänster
  - e. nämnden äger inrätta en reservfond
  - f. till sig får nämnden knyta erforderlig expertis och lämpliga kontaktpersoner från olika intressentgrupper, inköpa nödvändig materiel, besluta om tjänsteresor och medlemskap i organisationer, utöva begränsad representation och teckna försäkringar
  - g. för nämnden gäller i övrigt vad som stadgas i allmän verkstadga 3.12.1965 (nr 600)."

Vid remissbehandling av förslaget framfördes vissa kritiska synpunkter på utredningsförslaget. Folkbildningsförbundet underströk bl a önskvärdheten av att hela frågan om språkreseverksamheten gjordes till föremål för en förutsättningslös och allsidig utredning. Därvid borde studieförbundens möjligheter att utnyttja statsbidragen för utlandsstudier övervägas och särskild uppmärksamhet ägnas utlandsstudiernas form och innehåll, så att de svarade mot de vitt skilda behov och intressen, som gjorde sig gällande hos ungdom och vuxna. Även Riksförbundet Hem och Skola fann det önskvärt med en större samlad utredning.

Statskontoret yrkade på förnyad utredning, som framgår av följande citat:

"Mot bakgrunden av de betydande förändringar som skett inom nämndens verksamhetsområde, finner statskontoret att centralnämndens diskussion av motiv och målsättning för ett statligt engagemang på detta område liksom dess redovisning av de rådande affärsmässiga förhållandena – bl a konkurrenssituation och marknadsandel – inte är tillräckligt djupgående för ett ställningstagande i organisationsfrågan. Statens uppgifter inom det internationella skolungdomsutbytet och som arrangör av språk- och ferieresor bör enligt verkets mening bli föremål för en mer genomgripande översyn än den nämnden verkställt."

Beträffande nämndens förslag till organisationsform anförde statskontoret följande:

"Nämndens utredning visar klart, att nuvarande organisation är mindre lämplig för den huvudsakligen kommersiellt inriktade verksamheten. De motiv för förändringar i nuvarande organisation som nämnden anför, anser statskontoret dock närmare tala för aktiebolagsformen.

Nämnden framhåller själv aktiebolagsformen som rationell och lämpad för resebranschen, men avisar detta alternativ under hänvisning till de

övriga uppgifter nämnden har vid sidan av språk- och ferieresor. En ombildning till bolag skulle dessutom enligt nämnden kunna ge allmänheten ett intryck av att verksamheten har rent kommersiella syften. Sistnämnda argument förefaller inte statskontoret vara särskilt övertygande. Det synes för övrigt kunna ifrågasättas, om kravet på konkurrens på lika villkor inom en kommersiellt inriktad feriekursmarknad är förenligt med nämndens möjligheter att i konkurrenssyfte använda ställningen som statligt organ.

Den konflikt som ligger i att centralnämnden driver både en kommersiellt inriktad och en socialt motiverad – i affärsmässig mening icke lönsam – verksamhet, kan lösas på ett tillfredsställande sätt även inom ramen för ett aktiebolag, t ex genom att särskilda medel anvisas för att nå kostnadstäckning för den socialt motiverade verksamheten. Vid en förnyad översyn bör därför även här nämnt alternativ närmare övervägas.”

Centralnämnden avgav i oktober 1970 en kompletterande promemoria till sitt tidigare förslag. Anledningen härtill var att nämnden på nytt hade genomgått materialet samt därvid tagit hänsyn till en del nya faktorer. Den föreslog med avvikelse från det tidigare förslaget, att nämnden skulle ombildas till en stiftelse ägd av staten samt sammanfattade sina förslag enligt följande:

- ”att staten även i framtiden svarar för och genom statligt organ driver verksamhet avseende språkresor och andra internationella kontakter för skolungdom
- att nämnden från 1.1.1971 ombildas till en stiftelse med statligt ägande och offentlig insyn
- att utbildningsdepartementet fastställer stadga för stiftelsen i enlighet med förslag
- att de tillgångar som nämnden disponerar 31.12.1970 överföres till stiftelsen och att samtidigt lokaler, inventarier m m övertages av stiftelsen
- att styrelsen i stiftelsen utses för tiden 1.1.1971–31.12.1971
- att sekreteraren i nämnden av Kungl Maj:t utses till stiftelsens direktör från 1.1.1971
- att statens tjänstepensionsreglemente får tillämpas på samtliga fastanställda vid stiftelsen
- att språkreseverksamheten och dess pedagogiska utformning genom statens försorg närmare utforskas och klarlägges med hänsyn till antalet resenärer, motiv, utbyte, föräldra- och elevattityder
- att SJ tecknar garanti enligt lagen om ställande av säkerhet vid sällskapsresa till utlandet jämväl för stiftelsens researrangemang.”

Nämndens förslag remitterades till statskontoret och riksrevisionsverket för yttrande. Statskontoret fann inte promemorian helt tillfredsställande som grund för ett slutligt ställningstagande till frågan om formerna för statlig verksamhet på området. Behovet av en samlad översyn kvarstod. En övergång till stiftelseform för centralnämndens nuvarande verksamhet framstod dock som en förbättring jämfört med tidigare förslag. Mot bakgrund av de särskilda krav på en ökat rörelsefrihet som nämndens kommersiellt inriktade verksamhet ställde, tillstyrkte statskontoret att nämnden ombildades till en statlig stiftelse.

Riksrevisionsverket (RRV) ansåg att frågan om behovet av statliga

insatser på området borde ha analyserats mera ingående. Mot bakgrund av den ändrade inriktning som nämndens verksamhet fått ansåg RRV att en mera förutsättningslös omprövning av verksamheten borde göras. Här skulle främst ingå en analys av bl a utbytesverksamhet för att bedöma om den alltjämt kunde anses svara mot förefintliga behov eller om verksamheten ytterligare borde inriktas mot kursverksamhet och liknande former för språkundervisning och kontakter. Den organisatoriska formen för verksamheten blev i huvudsak beroende av hur verksamheten inriktades. RRV förordade därför att i avvaktan på denna utredning nämndens organisation inte ändrades.

Beträffande den föreslagna organisationsformen fann RRV att det knappast kunde anses vara en stiftelses främsta uppgift att fungera som resebyrå. Mot förslaget om en statlig stiftelse talade det förhållandet att stiftelsen i detta fall inte skulle ha några tillgångar vars avkastning skulle kunna användas för att främja verksamheten, vilket eljest torde vara det normala för en stiftelse. Ej heller skulle anslagsfinansiering förekomma. RRV förordade därför att andra företagsformer övervägdes. Verksamhetens ringa omslutning syntes inte motivera ett separat organ. Det kunde vara lämpligt att knyta verksamheten till en redan etablerad resebyråorganisation, t ex SJ:s resebyråorganisation.

Riksdagsledamoten Anna-Lisa Nilsson i andra kammaren hemställde i motion 1970:712 att riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning angående den framtida organisationen av och formerna för den verksamhet som bedrevs av centralnämnden för skolungdomsutbyte med utlandet, och att därvid undersöka möjligheterna till en utvidning av studiehjälpsystemet att även gälla utlandsresor med inbyggd undervisning under ferietid.

Av allmänna beredningsutskottets utlåtande 1970:54 framgår att yttrande inhämtats från bl a skolöverstyrelsen, som inte fann det behövt med någon ytterligare utredning rörande nämndens framtida verksamhet utöver nämndens egen utredning av centralnämndens uppgifter och organisation. Utskottet hänvisade för sin del till centralnämndens egen utredning. Enligt vad utskottet inhämtat var utredningen jämte remisser föremål för överarbetning inom utbildningsdepartementet. Vad angick frågan om möjligheterna till den nämnda utbyggnaden av studiehjälpsystemet förutsatte utskottet att detta spörsmål kom att behandlas i samband med den pågående överarbetningen. Utskottet hemställde att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Skolungdomens språkreseverksamhet har även i andra sammanhang varit föremål för såväl myndigheters som allmänhetens intresse. Här skall endast redovisas framställningar rörande konsumentupplysnings- och kvalitetsaspekter.

I ett brev till Kungl Maj:t den 26 augusti 1957 uppmärksammade skolöverstyrelsen på den ökade omfattningen av utlandsvistelser för ungdom under ferierna. Utbytet bestod tidigare huvudsakligen av sk familjeutbyte där en elev från en svensk familj besökte en utländsk familj under 3–4 veckor och sedan tog emot en utländsk jämnårig i sin egen familj

under motsvarande tid. Denna form av utlandsvistelse, som skolöverstyrelsen betraktade som den värdefullaste, hade mer och mer ersatts av feriekursverksamheten.

För att ungdomarna skulle få bästa möjliga utbyte av kurserna fann överstyrelsen det motiverat att vissa anvisningar utfärdades rörande förläggningens beskaffenhet, kursledningens kvalifikationer, medverkande lärares antal och kompetens, ordningsföreskrifter etc och skrev vidare:

”Överstyrelsen anser det lämpligt, att centralnämnden, som besitter stor erfarenhet på området, anmodas att i samarbete med överstyrelsen utarbeta dylika anvisningar. Uppgifter på feriekurser, anordnade i överensstämmelse med nu nämnda anvisningar, skulle tillställas vederbörande läroanstalter. Därigenom skulle dessa kunna stå målsmännen till tjänst med upplysningar om lämpliga feriekurser.

Överstyrelsen finner det skäligt, att feriekurs, vars anordnare förklarar sig villig följa de givna anvisningarna, skall på lämpligt sätt kunna inspekteras, och överstyrelsen anser, att denna inspektion bör tillkomma centralnämnden, det statliga organ, som svarar för ordnandet av utlandsvistelse för svenska skolbarn.

På grund av vad sålunda anförts, hemställer överstyrelsen, att Kungl Maj:t måtte bemyndiga centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet att dels i samråd med skolöverstyrelsen utfärda anvisningar rörande kurser i utlandet för svensk skolungdom, dels utöva tillsyn på sätt som ovan angivits.”

Skrivelsen föranledde ingen åtgärd.

Sällskapsreseutredningens betänkande (SOU 1966:25) har tidigare omnämnts i detta kapitel i samband med redovisningen av motion 1967:841. I kapitel 10 tog utredningen upp ferieresor för skolungdom och kom in på konsumentupplysnings- och kvalitetsaspekter. Utredningen skrev:

”En feriekursresa kan, som nämnts, delas upp i tre moment: det resetekniska arrangemanget, de sociala inslagen med inkvartering och sysselsättning på fritid samt, i vissa fall, det pedagogiska innehållet.

Det är dock uppenbart att man icke kan lösa alla problem genom att se till att arrangörernas verksamhet drivs tillfredsställande samt att undervisning och sociala arrangemang håller en hygglig kvalitet. Detta gäller både ferieresor och vintersportresor. Föräldrarna som gör resorna möjliga och arrangörer som tar ungdomar till en främmande miljö utom föräldrars och skolas närhet och inflytande har ett stort ansvar. Man bör därför ställa höga krav på dessa resor och vara medveten om att problem oftast kan uppstå vid samvaron under resorna.

Ytterligare en svårighet är problemet från vems synpunkt resorna skall bedömas. Av utredningens undersökning framgår det att ungdomar som deltar i vintersportresor själva i regel är mycket nöjda. Det är dock oftast föräldrarna som står för kostnaderna. Deras uppfattning har ej undersökts. Troligt är att de inte heller kan bedöma resor, som de själva inte varit med på.

Under alla förhållanden synes det vara uppenbart att utbytet av en ferieresor i hög grad beror på hur inkvarteringen och övriga sociala arrangemang varit. De organisationer, som utredningen varit i kontakt med, hävdade bestämt att den lämpligaste inkvarteringen är i familjer.

Valet av värdfolk är viktigt. De måste vara intresserade och känna ansvar och icke endast betrakta inkvarteringen som en förtjänstmöjlighet.

Vidare bör det i värdfamiljer finnas ungdomar, jämnåriga med de inkvarterade. Det synes också viktigt att värdfamiljerna i viss utsträckning påtager sig föräldrars funktioner och sociala ansvar. Det är uppenbarligen nödvändigt, så att tonåringar icke lämnas utan tillsyn i en främmande miljö.

Vid vintersportresor tycks det inte finnas några möjligheter att ordna sådan tillsyn. Därför synes det vara mycket angeläget att reseledningen i viss utsträckning kan tjänstgöra som övervakare eller åtminstone rådgivare till ungdomarna och att föräldrarna ser till att ungdomarna har mognad och omdöme att själva ta ansvar.

De sociala och pedagogiska arrangemangen gör att skolungdomsresor ligger nära allmänna frågor om fostran och undervisning. Därför torde skolöverstyrelsen vara den myndighet, som i första hand borde ha ansvaret för och tillsynen av denna verksamhet.

Övervakningen skulle kunna läggas upp på två sätt. Antingen skulle överstyrelsen kunna pröva kompetensen hos lärare och andra som har ansvaret för undervisning och sociala arrangemang eller också kunna inspektera skolungdomsresor på ort och ställe. Bäst vore en kombination av dessa metoder.

Skolöverstyrelsen har vid flera tillfällen gjort framställningar om anslag för verksamhet av denna art hos ecklesiastikdepartementet. Eftersom medel hittills icke har ställts till överstyrelsens förfogande har överstyrelsen icke kunnat övervaka skolungdomsresorna.

Enligt vår uppfattning är det viktigt att överstyrelsen får resurser för denna verksamhet. Vi beklagar också att skolöverstyrelsen uppenbarligen måste begränsa övervakningen till ferieresorna och icke kan åtaga sig kontroll av vintersportresor utan pedagogiska moment. Trots den betydligt kortare vistelsetiden synes det kunna uppstå vissa sociala problem även vid dessa resor.

Det är angeläget att informationen om skolungdomsresor drivs betydligt mer intensivt än hittills och att den riktas både till ungdomar och föräldrar. För en sådan upplysningsverksamhet krävs dock bättre kunskaper om resor och researrangörer än de som finns för närvarande. Om skolöverstyrelsen kan påtaga sig den övervakande funktionen skulle det också bli möjligt för styrelsen att genom skolorna informera elever, föräldrar och lärare om resultaten av kontrollerna. Vidare gäller de önskemål om undersökningar som redovisades i föregående kapitel i särskilt hög grad skolungdomsresor. Upplysningsbehovet gäller både de resetekniska arrangemangen, resornas priser, den eventuella undervisningen samt de sociala arrangemangens omfattning och värde. Behovet av prisupplysning blir särskilt starkt därför att ferieresor i regel är relativt dyrbara. Konsumentupplysning om skolungdomsresor bör givetvis lämnas genom de vanliga konsumentupplysningskanalerna, men bör också kunna ske, som redan nämnts, via skolor samt genom elev- och föräldraorganisationer."

I skolöverstyrelsens remissvar på ovanstående utredning framfördes följande synpunkter på det här aktuella avsnittet:

"Överstyrelsen anser liksom utredningen det önskvärt med central tillsyn över skolungdomsresor till utlandet med pedagogiskt inslag. Även med denna verksamhet hör fostran och undervisning givetvis nära samman. Med hänsyn till den expansion som skett och väntas fortsätta finner överstyrelsen det dock otänkbart att inom ramen för sina perso-

nella och ekonomiska resurser ta ansvaret för en dylik verksamhet.

I betänkandet framförs tanken att överstyrelsen kunde åta sig den begränsade uppgiften att pröva kompetensen hos lärare, som har ansvaret för undervisning i samband med skolungdomsresor — här avses uppenbarligen lärare utan föreskriven behörighet för språkundervisning på åsyftat skolstadium. Enligt överstyrelsens uppfattning saknas emellertid anledning att vidta några sådana åtgärder. Med den målsättning som gäller för modern språkundervisning faller behovet av specialutbildade svenska lärare vid dessa kurser och det framstår som mest önskvärt att fullt utnyttja möjligheten att engagera infödda lärare. Givetvis är det ett välmotiverat önskemål att kompetensen hos kursledare med ansvaret för sociala arrangemang blir säkerställd. En prövning syns inte vara möjlig att genomföra utan inspektion på ort och ställe.

Överstyrelsen anser att den person som åtar sig uppdraget att vara ledare för en ungdomsresa till utlandet bör vara väl förtrogen med språket i det land, dit kursen är förlagd, äga god insikt i landets kultur och vara en god ungdomsledare.”

I centralnämndens utredning framföres ett önskemål (sidan 24) om en vetenskaplig undersökning av språkresornas pedagogiska värde. Kravet ligger nära tidigare framställda krav om konsumentupplysning o. d. I skolöverstyrelsens yttrande över utredningen instämmer överstyrelsen med centralnämnden och skriver:

”SÖ vill livligt tillstyrka att en vetenskaplig undersökning görs rörande utlandsvistelsens inverkan på språkkunskaperna men anser att man i en sådan undersökning även bör beakta värdet av de ökade internationella kontakterna och därmed sammanhängande positiva sidor av skolungdomens utlandsresor. En sådan undersökning bör även omfatta motsvarande verksamhet anordnad av andra reseföretag.”

Målsmännens Riksförbund, Skolkuratorernas Förening och Lärarnas Riksförbund gjorde tillsammans en enkät bland 453 skolungdomar som deltog i ferieresor sommaren 1962. Denna undersökning ger vissa uppgifter om resornas karaktär och effektivitet när det gäller språkundervisning och inkvarteringen. Deltagarna var, enligt undersökningen, 14–21 år. De flesta var 16–18 år. Inkvarteringen skedde till ca 90 procent i familjer, ungefär 40 procent av dessa hade med kursdeltagarna jämnåriga barn. Ca 17 procent delade rum med annan svensk kursdeltagare.

I de flesta fall tycks deltagarna ha varit nöjda med inkvarteringen. Endast få deltog för att försöka läsa upp underbetyg.

Som ett allmänt omdöme om undersökningen säger utredarna följande:

”Undersökningen tycks ge vid handen att på flera områden, bland annat när det gäller ordningsregler och föreskrifter, sociala anordningar för kurserna och fritidssysselsättningar kan en förbättrad information om kurserna vara av stor betydelse. Dessutom tycks undervisningens betydelse under feriekurserna vara av mindre värde än själva vistelsen i landet för förkovran av deltagarnas språkkunskaper. Anmärkningsvärt är också att så många klagar över bristande kontakt med landets ungdom, samt att så många deltagare fått dela rum med en annan svensk och därigenom hindrats från att försöka klara sig själva på fritiden genom att praktisera

sina språkkunskaper. Enligt många är ju denna kontakt och detta praktiserande av språket av större värde för förkovran i språket än själva undervisningen, som ju säkerligen kan erhållas lika bra om icke bättre i hemlandet.”

This is a list of names and their corresponding numbers, arranged in a grid-like fashion. The text is very faint and difficult to read, but appears to be a list of names and numbers.

The names listed include:

- 1. [Name]
- 2. [Name]
- 3. [Name]
- 4. [Name]
- 5. [Name]
- 6. [Name]
- 7. [Name]
- 8. [Name]
- 9. [Name]
- 10. [Name]
- 11. [Name]
- 12. [Name]
- 13. [Name]
- 14. [Name]
- 15. [Name]
- 16. [Name]
- 17. [Name]
- 18. [Name]
- 19. [Name]
- 20. [Name]
- 21. [Name]
- 22. [Name]
- 23. [Name]
- 24. [Name]
- 25. [Name]
- 26. [Name]
- 27. [Name]
- 28. [Name]
- 29. [Name]
- 30. [Name]
- 31. [Name]
- 32. [Name]
- 33. [Name]
- 34. [Name]
- 35. [Name]
- 36. [Name]
- 37. [Name]
- 38. [Name]
- 39. [Name]
- 40. [Name]
- 41. [Name]
- 42. [Name]
- 43. [Name]
- 44. [Name]
- 45. [Name]
- 46. [Name]
- 47. [Name]
- 48. [Name]
- 49. [Name]
- 50. [Name]

2 Studieresandets nuvarande omfattning

2.1 Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet

2.1.1 *Organisatoriska förhållanden m m*

Den nu gällande instruktionen för centralnämnden har i sin helhet återgetts i avsnitt 1.3.2 (s 31).

Av den första paragrafen i instruktionen framgår att nämndens uppgift är att planlägga, organisera och leda Sveriges skolungdomsutbyte med utlandet, att förmedla lärjungebrevväxling samt i andra former åstadkomma förbindelse mellan svensk och utländsk skolungdom. I samband med utbyten eller annan förbindelse må av nämnden utomlands anordnas feriekurser eller annan särskild undervisning för den svenska skolungdomen. Från nämndens verksamhet är de övriga nordiska länderna undantagna.

Nämnden skall enligt instruktionen verka bland lärjungarna vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga kommunala och enskilda läroanstalter ävensom i den mån så är möjligt folkskola, särskilt dennas högre klasser. Numera omfattar verksamheten huvudsakligen elever på grundskolans mellanstadium och högstadium samt i gymnasieskolan. Nämnden har också språkkurser för vuxna.

Nämndens verksamhet förutsätts vara ekonomiskt självbärande. Under 1960-talet erhöll feriekurserna genomsnittligt fler deltagare än som beräknats i kalkylerna, varigenom överskott uppstod. Genom att de uppkomna överskotten kvarhållits i rörelsen har det egna kapitalet stigit under den angivna tidsperioden. Nämnden har bedömt det nödvändigt att ha ett reservkapital för extra kostnader i kritiska situationer.

Nämndens verksamhetsår sammanfaller med kalenderår. Under åttonde huvudtiteln anvisas årligen 1 000 kr till nämnden som ett formellt anslag. För kostnader i samband med brevväxlingsverksamheten erhåller nämnden sedan 1966 ett årligt bidrag från poststyrelsen som för budgetåret 1974/75 uppgick till 20 000 kr.

Nämndens verksamhetsår sammanfaller med kalenderår.

Nämndens verksamhet faller under lagen om ställande av säkerhet vid sällskapsresa till utlandet. För nämnden uppgick denna garanti år 1974 till följande belopp:

1.1 – 31.3	200 000 kr
1.4 – 30.4	600 000
1.5 – 15.8	1 600 000
16.8 – 31.12	200 000

I sin verksamhet är nämnden underkastad de offentlighetsregler som normalt gäller för statliga institutioner. Detta förhållande har av nämnden ansetts som mindre tillfredsställande ur konkurrenssynpunkt.

Nämnden består av fem ledamöter, som till sitt förfogande har ett kansli. Kansliet leds av nämndens sekreterare. Sedan några år tillbaka är kansliet förlagt till Skolgränd 2, Stockholm. För närvarande tjänstgör vid kansliet följande:

1 extra tjänsteman	Fg 14
1 " "	Fg 11
1 " "	Fg 6
1 " "	Fg 4
2 " "	Fg 1

Härtill kommer arvodesanställda, vilkas antal anpassas efter säsongbehovet.

För att effektivare kunna bedriva verksamheten i England och ge service åt resenärerna har nämnden ett lokalkontor i London. För närvarande är detta inrymt i Svenska Kyrkans lokaler, 6, Harcourt Street, London. Vid kontoret tjänstgör två arvodesanställda tjänstemän med lön motsvarande lönegrad F 5 respektive T 8.

Nämnden bestrider alla direkta personalkostnader såsom lön med olika tillägg, läkekostnadsersättning etc men inte statsverkets gemensamma kostnader såsom pensionsavgifter m. m. För arbetet på kansliet i Stockholm och på kontoret i London finns av nämnden fastställda instruktioner.

Nämnden har f. n. kontakter med följande utländska institutioner:

Central Bureau for Educational Visits and Exchanges, London

Pädagogischer Austauschdienst (PAD), Bonn

Deutsche Auslandsgesellschaft, Lübeck

Association Internationale pour l'Enseignement des Langues

Vivantes par les Méthodes Modernes, Strasbourg

Nämnden är medlem i Fédération Internationale des Organisations de Correspondences et d'Echanges Scolaires (F.I.O.C.E.S.). Organisationen, som har sitt säte i Paris, skall verka för ömsesidig förståelse över gränserna främst genom skolungdomsutbyte och internationell brevväxling.

Med SJ:s resebyråorganisation existerade tidigare ett nära samarbete. Samarbetet innebar framför allt att resebyråerna mot provision sålde nämndens arrangemang. Från och med resesäsongen 1972 säljer nämnden ensam sina arrangemang.

2.1.2 Centralnämndens verksamhetsformer

I korthet kan de aktiviteter nämnden bedriver beskrivas sålunda:

Skolungdomsutbytet

Anmälningar inkommer från Sverige och från det främmande landet. Med ledning av de uppgifter som lämnats i anmälningsblanketterna utses lämpliga utbyteskamrater.

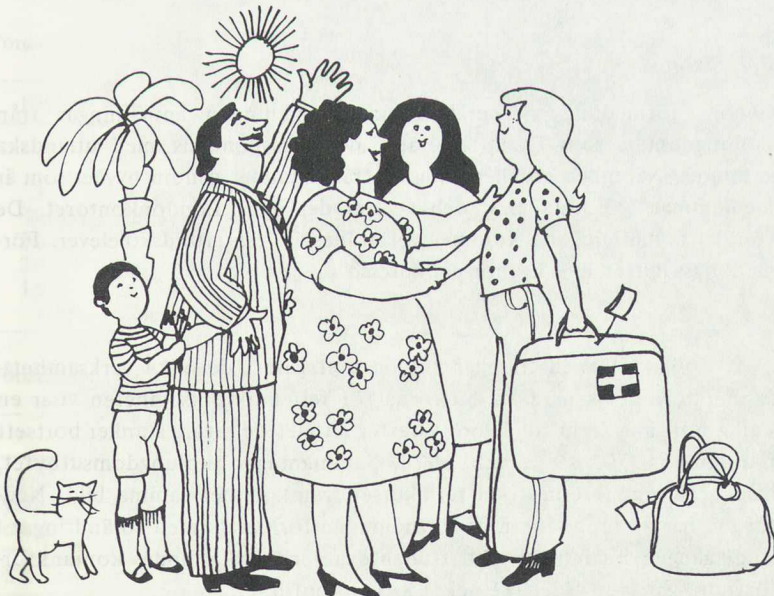
De svenska deltagarna reser ut i grupper under svensk ledning och vistas under tre till fyra veckor i det utländska hemmet. Utbyteskamraterna följer sedan med de svenska deltagarna och vistas bestämd tid, i regel tre till fyra veckor, i det svenska hemmet. Utländska ledare följer med till Sverige på samma sätt som svenska till det främmande landet.

Paying guests

Ungdomarna inkvarteras i privathem efter samma normer som gäller för en feriekurs men har ingen undervisning. Deltagarna får ta del i övriga gruppers arrangemang på orten såsom utflykter, studiebesök och fritidsaktiviteter. Svensk ledare finns tillgänglig på central ort i placeringsområdet.

Internat

Denna reseform förekommer för närvarande endast i England. De svenska ungdomarna bor och undervisas i internatskolor på samma villkor som gäller för de engelska eleverna. Internatvistelse kan endast ordnas i begränsad omfattning. Reseformen förutsätter god anpassning från den svenske elevens sida. Svensk ledare medföljer på resorna och under Londonvistelsen. Övrig tid fungerar nämndens Londonkontor som kontaktorgan.

Feriekurser

Feriekurserna i de engelska, tyska och franska språkområdena utgör den dominerande delen av nämndens verksamhet. Vistelsen utomlands omfattar i regel minst tre veckor och deltagarna inackorderas i familjer. Förutom regelbunden undervisning anordnas utflykter och studiebesök. För de flesta feriekurserna i England och Frankrike arrangeras ett besök i respektive huvudstad. Svenska ledare medföljer.

Lägerskola

Centralnämnden har under några år haft en försöksverksamhet med lägerskolor i England och Västtyskland. De erfarenheter som centralnämnden sålunda har skaffat sig har varit mycket positiva. Olika program och arbetssätt har prövats och resulterat i att lägerskolan utomlands antagit en fastare form.

Syftet med lägerskolorna har varit att eleverna skall få pröva sina i skolan förvärvade språkfärdigheter, men också att låta dem komma i kontakt med jämnårig ungdom och bereda möjlighet till studier av främmande samhälls- och levnadsförhållanden.

Språkkurser för vuxna

Nämnden anordnar varje år särskilda språkkurser för vuxenstuderande i England och Frankrike. Kurserna omfattar tre veckor med inackordering i värdfamilj. Undervisningen omfattar tre timmar per dag för utländska och svenska lärare. Kursledarna tas ut bland lärare med erfarenhet av vuxenundervisning. Utflykter och studiebesök ordnas.

Brevväxling

Genom förmedling av språklärarna får nämnden anmälningar från skolungdomar, som är intresserade av korrespondens med utländska kamrater. Nämnden erhåller adresser från utlandet genom byråer som är medlemmar i F.I.O.C.E.S. och genom det egna Londonkontoret. De svenska anmälningarna kommer företrädesvis från grundskolelever. Förmedlingsavgiften är 4 kronor per adress.

Av följande tabell framgår antalet deltagare i de olika verksamhetsformerna under senare år. Siffrorna för feriekursverksamheten visar en stadig uppgång fram till 1966, varefter antalet deltagare sjunker bortsett från åren 1970, 1972 och 1973. Sammantages skolungdomsutbytet, inackordering, internat och feriekurser framkommer samma bild. Nedgången har av representanter för nämnden förklarats med förändringar i studiegången i samband med studentexamens avskaffande, konjunkturförändringar samt för 1971 också SACO-konflikten.

Fördelning mellan olika verksamhetsformer

År	Skolungdomsutbyte	Inackordering utan undervisning	Internat	Feriekurser	Brevväxling	Läger-skola
1954	554	151	21	307	4 673	
1955	491	197	28	573	2 032	
1956	478	243	34	751	2 104	
1957	477	231	46	941	2 896	
1958	590	208	57	1 195	3 287	
1959	459	227	46	1 363	4 878	
1960	497	252	45	1 426	3 460	
1961	740	178	45	1 687	9 761	
1962	517	107	37	1 840	10 309	
1963	697	144	37	1 830	21 478	
1964	609	139	27	2 377	23 010	
1965	691	163	34	2 573	15 361	
1966	547	256	43	3 099	16 015	
1967	455	330	50	3 070	17 973	
1968	393	297	45	2 706	8 945	
1969	263	197	67	2 478	11 811	65
1970	290	349	153	2 712	14 426	175
1971	316	270	112	1 897	3 657	159
1972	278	288	152	3 021	2 500	579
1973	196	198	119	3 221	4 752	124
1974	192	207	105	2 618	11 756	92

En tendens kan förmärkas till en förskjutning till allt lägre åldrar bland deltagarna i språkresor, vilket framgår av följande tabell (deltagare fördelade på grundskolans årskurser 5–9 och gymnasieskolan). Utvecklingen torde delvis kunna förklaras med att den äldre skolungdomen nu börjat resa på egen hand i större utsträckning, samtidigt som allt yngre grupper börjat resa utomlands och då väljer den mer "skyddade" språkresan.

Fördelning mellan årskurser i procent

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
5	—	—	—	—	—	—	1,2	4,1
6	—	—	—	—	—	4,7	5,6	8,2
7	3,0	3,9	7,1	6,5	7,6	6,3	12,5	12,6
8	20,0	19,6	15,6	19,5	20,0	19,7	18,5	24,2
9	30,0	32,3	34,8	24,8	33,2	32,0	32,0	28,0
1	28,0	28,5	27,8	26,0	23,7	22,6	21,3	15,8
2	18,0	15,1	13,7	14,0	11,4	9,6	7,7	5,8
3	1,0	0,6	0,8	0,9	1,4	2,0	1,2	1,1

Fördelning mellan språkområden i procent

	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Engelska	71,8	72,2	74,8	76,6	76,9	81,0	86,1
Tyska	15,1	14,4	9,2	8,7	7,3	4,8	4,5
Franska	10,7	12,8	12,2	10,9	12,2	12,0	6,9
Spanska	—	—	—	0,3	0,3	—	—
USA	2,4	0,6	3,8	3,5	3,3	2,2	2,5

Beträffande fördelningen mellan språkområden framgår av den redovisade tabellen att verksamheten i England och i någon mån också Frankrike har tilltagit medan resorna till Tyskland blivit färre.

2.1.3 Genomförandet av nämndens verksamhet

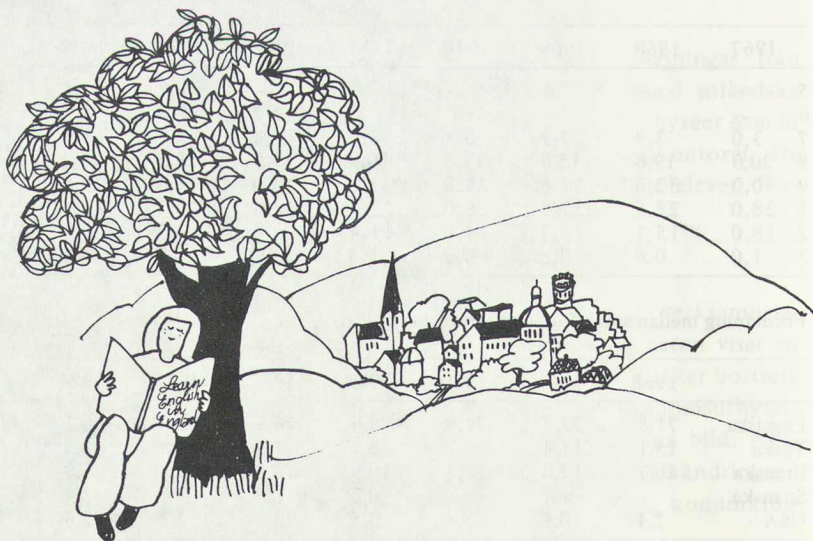
Gruppresorna företogs tidigare huvudsakligen med järnväg och båt. Sedan charterflyget ökat i omfattning har detta transportmedel kommit att dominera. Under år 1972 fördelades deltagarna mellan de olika trafikmedlen sålunda:

charterflyg	83,8 %
järnväg	9,7 %
båt	6,5 %

Nämnden söker att vid valet av resmål i utlandet undvika de stora turistorterna och i stället välja relativt små städer, gärna på något avstånd från kusten. Det har dock visat sig att välkända turistorter utövar stor dragningskraft på ungdomarna.

Som ledare för utlandsresorna utses normalt svenska lärare vid grund- och gymnasieskolor. Undervisande ledare skall ha behörighet att undervisa i respektive språk på lägst grundskolans högstadienivå. I första hand antas därför lärare som genomgått praktisk-pedagogisk lärarutbildning. Minimialdern är 25 år. Behörigheten anses upphöra när vederbörande ej längre utövar aktiv lärartjänst. Det förutsätts att den som tjänstgör som ledare tidigare har vistats i landet i fråga. Lärare, som lett språkresor av detta slag och som erhållit goda vitsord, äger företräde liksom personer med erfarenhet av ungdomsledarskap.

Feriekurserna leds i regel av två ledare, en manlig och en kvinnlig. Varje vår samlas kursledarna till en konferens för information i pedago-

giska och praktiska frågor. Anvisningarna och bestämmelserna för ledarna finns samlade i ett särskilt instruktionshäfte.

Val och granskning av värdfamiljer och övriga arrangemang på uppehållsorten i det främmande landet förbereds och genomförs i viss utsträckning av en på platsen eller i dess närhet boende organisatör. Denne förväntas ha stor lokalkännedom och goda personliga kontakter och har ofta också anknytning till skolväsendet. Avtal upprättas med de lokala organisatörerna för varje resesäsong. Under senare år har det blivit allt svårare att engagera ideellt arbetande organisatörer.

Vanligen inkvarteras eleverna i familjer. Nämnden tillmäter denna förläggingsform stort värde. På senare år har det på vissa orter visat sig svårt att finna tillräckligt antal intresserade och lämpliga värdfamiljer.

För de kurser som pågår då skolorna i det främmande landet är i arbete kan det vara svårt att ordna tillfredsställande undervisningslokaler. Det har därför ibland visat sig nödvändigt att anskaffa för undervisningen behövlig utrustning.

I varje feriekurs undervisar den svenske huvudledaren och vanligen två infödda lärare under vardera 12–15 veckotimmar. Nämnden har under senare år, företrädesvis för kurser med deltagare i lägre åldrar, tillsatt två undervisande svenska lärare, medan man samtidigt minskat antalet lokala lärare till en per kurs. Antalet läsdagar per vecka varierar mellan fyra och fem beroende på utflykter och studiebesök. Under veckosluten ordnas i regel inga program. Deltagarna tas då omhand av värdfamiljerna.

De utländska lärarna får genom skriftliga instruktioner och genom medverkan av kursledarna och av nämnden utsända inspektörer erforderliga informationer om undervisningens uppläggning och syfte. I mindre utsträckning undervisas deltagarna i utländsk skola.

I undervisningen begagnas gängse läromedel, i regel sådana som eleverna ej tidigare stiftat bekantskap med. Kurslitteraturen ingår i kursens pris.

Nämnden menar att det är angeläget att ha fastställda ordningsföreskrifter och har även utarbetat dylika. Dessa föreskrifter lämnas till eleverna och i översättning till värdfamiljerna. Nämnden har ansett sig kunna konstatera att de flesta deltagarna uppträder på ett tillfredsställande sätt under resor och vistelse i utlandet.

Varje år framställer nämnden en broschyr över sina researrangemang. Dessutom trycks för distribution i skolor i Storbritannien ett särskilt vikblad med upplysningar om skolungdomsutbytet med Sverige.

Svårigheter föreligger dock att genom skolorna lämna tillräcklig information om nämndens verksamhet. I skolan anser man sig inte alltid ha möjlighet att på ett tillfredsställande sätt klarlägga för eleverna fördelar och nackdelar med de skilda resereformerna. Vid en del skolor har nämnden kontaktmän – ledare eller f. d. ledare – som frivilligt åtagit sig att sprida kännedom om nämndens verksamhet. Nämnden har också direktinformerat föräldrar med barn i aktuella åldrar om sin verksamhet.

Nämnden har strävat efter att vara pris- och kvalitetsledare inom sitt verksamhetsområde. Priserna på nämndens arrangemang har ibland kommit att framstå som högre än konkurrenternas. Man har därvid sett

på priset i kronor och inte på vad som inkluderats. Nämnden har strävat efter att erbjuda fullständiga arrangemang, där föräldrarna inte skall behöva finna att åtskilliga extrakostnader tillkommer.

Skolungdomens språkresor har hittills p. g. a. de höga kostnaderna i betydande utsträckning varit förbehållna barn från mer väl-situerade familjer. En breddning av kundunderlaget till även andra grupper pågår, men fortfarande är fördelningen alltför ensidig. Nedan anges några prisexempel från centralnämndens försäljningsbroschyr för år 1975. Priserna inkluderar flyg från Stockholm (tyska och franska kurser med tåg), resor inom det främmande landet till kursorten, helinackordering i värdfamilj i dubbelrum, vissa utflykter och studiebesök, undervisning 12–15 lektioner per vecka samt kurslitteratur.

Bexhill, England	22 dagar	1 440 kr
Felixstowe, England	29	1 610
Swansea, England	22	1 450
Lindau, Tyskland	24	1 680
Anncy, Frankrike	24	1 820
Lausanne, Schweiz	24	1 970

Till ovanstående priser kommer kostnader för transporter inom kursorten samt fickpengar. En inte ovanlig summa för dessa kostnader torde vara 100–120 kr per vecka.

I syfte att få en fortlöpande inblick i verksamheten i värdlandet låter nämnden samtliga deltagare i feriekurser och inackordering besvara särskilda frågeformulär. De får därigenom tillfälle att lämna kurskritik. Reseledare och lokal organisatör har skyldighet att avge skriftliga rapporter.

2.2 Andra språkresearrangörer för skolungdom

Studiereutredningen har genom intervjuundersökningar och på annat sätt sökt kartlägga omfattningen av den totala språkresemarknaden. Tyvärr har därvid utredningen inte mötts av förståelse från alla arrangörer och marknaden kan därför inte exakt beskrivas med siffror. Inledningsvis vill utredningen dock i korthet omnämna två tidigare uppskattningar av språkresemarknaden.

I utredningens historikkapitel omnämndes att Skolkuratorernas Förening m. fl. gjorde en undersökning av skolungdomens språkreseverksamhet år 1962. Av utredningen framgick att ett betydande antal språkresor genomfördes av arrangörer med ganska få resor vardera. Denna marknadsbild gäller inte i dag. Verksamheten har i stället koncentrerats till ett litet antal arrangörer med omfattande reseprogram. Det finns troligen flera förklaringar till detta. I den mån verksamheten har varit ideellt inriktad kan den ha försvårats genom konkurrensen från kommersiellt inriktade företag. I den mån verksamheten haft rent affärsmässiga motiv kan den ha fått svårigheter att hävda sig mot de större företagen. Införandet av bestämmelser om resegaranti (SFS 1967:203, 1972:204) torde också ha

spelat en roll. Den troligaste anledningen kan dock antas vara att de mindre arrangörerna inte kunnat fylla charterflyg i tillräcklig utsträckning. Flygtransporternas tilltagande popularitet kan därför ha verkat i riktning mot färre men större arrangörer.

I historikkapitlet omnämndes också att sällskapsreseutredningen (SOU 1966:25) berört ovanstående frågor. Utredningen uppskattade omfattningen av ferieverksamheten för ungdom under 1964 till 20 000 ungdomar. Senare har bekräftats att utredningen med denna uppgift avsåg språkreseverksamheten. Uppskattningen torde för nämnda tidpunkt ha varit tilltagen i överkant.

Språkreseverksamheten i Sverige för skolungdom under universitetsnivå uppskattas till totalt mellan 11 000 och 12 000 ungdomar under 1972. Verksamheten har under 1973 ökat något i omfattning. Cirka 95 % av verksamheten bedrivs av följande tre företag:

Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet
Sveriges Internationella Sommarskolor (SIS)
Europeiska Ferieskolan (ef)

Av de tre företagen torde centralnämnden och SIS vara störst i Sverige. SIS och ef är båda privata företag med säte i Göteborg respektive Lund. SIS grundades 1965 men verksamheten bedrevs tidigare genom SUS-Institutet AB som startade 1960. Ef grundades 1965. Företagen bedriver verksamhet även i andra länder i egen regi eller genom närstående bolag. SIS verksamhet har 1975 övertagits av Vingresor AB.

Övrig språkreseverksamhet för skolungdom bedrivs främst av nedanstående tre företag:

Kursverksamheten vid Stockholms Universitet
Adjunkt Gustav Ingelgård
Treworra Pony Camps

Skolungdomens språkreseverksamhet inriktar sig främst på England, Frankrike och Västtyskland. Under senare år har också USA kommit in i bilden. Fördelningen på språkområdena torde i stort följa samma mönster som centralnämndens resenärer. Detta skulle innebära att drygt 3/4 av resorna går till engelskspråkiga länder, 12 % till franskspråkiga och 8–10 % till tyskspråkiga.

Språkreseverksamheten för skolungdom är en kombination av språkträning och fritidsresa. I företagets försäljningsbroschyrer betonas värdet av att lära språket i dess naturliga miljö. Man framhåller den dagliga undervisningen vid kurserna men också stimulansen och sight-seeing. Informationen om resorna är ofta så utformad att ungdomarna får intryck av att studierna förläggs till en miljö med sol och bad, sport och andra fritidsaktiviteter.

Språkresearrangörerna har i valet av kursorter i stor utsträckning låtit sig styras av just dessa fritidsintressen. Verksamheten har därför kommit att koncentreras till de mer kända turistorterna. Så har t ex förhållandevis många språkresor den engelska sydkusten som mål. Ansamlingen av språkresenärer kan på dessa platser bli betydande.

Konsumentombudsmannen fann under 1973 anledning att ta upp överläggningar med verksamhetens tre största arrangörer i syfte att nå en överenskommelse om vissa riktlinjer vid marknadsföringen av språkresor samt om vissa avtalsvillkor vid sådana resor. De riktlinjer m m som man kom överens om vid dessa överläggningar återges i bilaga 5.

2.3 Språkreseverksamhet för vuxna

Språkresemarknaden kan uppdelas i en marknad för skolungdom och en för vuxenstuderande. I mycket liten utsträckning sysslar samma språkresearrangörer med båda dessa grupper. Framst torde detta bero på att verksamheterna har en något olika inriktning och målsättning.

Språkreseverksamheten för vuxna skiljer sig från motsvarande verksamhet för skolungdom i flera avseenden. Om målsättningen för skolungdomens språkresor tycks vara att träna redan förvärvade språkkunskaper i sin naturliga miljö ligger tyngdpunkten för de vuxna mer på att lära sig språket. Genom intensivkurser och liknande arrangemang ges deltagarna tillfälle att på kortast möjliga tid förvärva tillräckliga kunskaper för att kunna reda sig med språket. Verksamheten vänder sig i Sverige ofta till företagare och tjänstemän som i sitt förvärvsliv behöver kunskaper i främmande språk.

Det är vanligt att verksamheten bedrivs av språkinstitut med internationella förgreningar. Undervisningen pågår året om men är mest intensiv under sommarmånaderna. Vissa institut förfogar över egna skolor väl anpassade för sitt ändamål. Kurserna är av påbyggnadskaraktär och vid vissa skolor avser undervisningen att kvalificera för vidare universitetsstudier. För grupper med särskild yrkesinriktning kan specialkurser arrangeras.

Av de uppgifter utredningen fått från några större språkinstitut i Europa framgår att deras verksamhet för vuxna har ett stort inslag av förhållandevis unga människor. Genomsnittsåldern torde ligga omkring 25 år. Rekryteringen till kurserna sker också internationellt. Språkkurser i England och Frankrike besöks av ett mycket stort antal tyska elever.

Bland språkinstituten förekommer olika uppfattningar om hur undervisningen skall bedrivas. Kursernas storlek varierar från i princip en deltagare per lärare till cirka 25 elever. Till skolorna är knuten en fast stab av lärare, ofta motsvarande cirka 1/3-del av skolans totala lärarkår. Övriga lärare knyts till verksamheten för kortare perioder, vanligen ett eller två år.

Undervisningen varierar från cirka fyra timmar per dag till heldagsundervisning. Vid sidan om klassrumsundervisningen förekommer studiebesök. Eleverna inkvarteras vanligen i familjer men även internat och hotellförläggning förekommer. En betydande del av läroböcker och annat undervisningsmaterial köper skolorna på den öppna marknaden. Praktiskt taget varje institut producerar dock kompletterande material. Språklaboratorier förekommer ofta liksom andra audiovisuella hjälpmedel.

Antalet språkresedeltagare bland studenter och vuxna från Sverige

uppgick 1972 till ungefär 4 300 personer. Arrangörer av sådan verksamhet var följande företag:

Kursverksamheten vid Stockholms Universitet
 Anglo-Swedish Institute (ASI)
 Londonkollegiet för merkantil utbildning ab
 Sveriges Förenade Studentkårers Serviceverksamhet (SFS-resor)
 Stiftelsen Eurocentre
 Centralnämnden för skolungdomsutbytet med utlandet
 Anglo-Continental Educational Group
 Inlingua
 Sveriges Internationella Sommarskolor (SIS)
 Medborgarresor AB

Av det totala antalet deltagare svarade Kursverksamheten för nära hälften. Tjänstemännens Bildningsverksamhet bedrev under 1972 språkreseverksamhet i samarbete med Eurocentre omfattande 88 deltagare. I den redovisade totalsiffran av språkresenärer har inte inräknats 950 språkcirkeldeltagare, som i Arbetarnas Bildningsförbunds regi åkte utomlands under nämnda år. Drygt 800 av dessa deltagare reste till England och drygt 100 deltagare till Österrike.

Språkresornas procentuella fördelning på språkområden

Engelska	66,0
Franska	18,9
Tyska	10,0
Spanska	3,6
Italienska	0,9
Ryska	0,6
	100 %

2.4 Folkhögskolornas studieresor utanför Norden

Inom folkhögskolan är studieresor utomlands relativt vanliga. Dessa studieresor utgörs dels av rena språkresor, dels också i hög grad av studieresor med annat ämnesinnehåll. Skolöverstyrelsen har ansett sig kunna ge tillstånd till sådana resor då det kan finnas skäl att tro att de studiemål som uppsatts för en viss kurs lättare kan nås i ett annat land än i Sverige.

Statsverkets kostnader, dvs i första hand bidrag till lärarlönerna och vissa bidrag till sk kringpersonal, ökas inte genom att en skola eller del därav förlagt sin undervisning till annat land i stället för att genomföra motsvarande utbildning i Sverige. Medföljande lärare förutsätts under resan genomföra samma antal undervisningstimmar som om undervisningen försiggått vid den egna skolan. Hemmavarande lärare fyller undervisningsluckor efter de lärare som följt med på studieresan. Ersättning till lärare för övriga kostnader utgår vid vissa skolor i form av traktamente, vid andra i form av kostnadstäckning. För dessa senare kostnader utgår inte statsbidrag.

De studerande betalar sina kostnader själva. Genom att förberedelsearbetet ofta genomförs av särskilda arbetsgrupper inom skolorna och man samtidigt av kostnadsskäl accepterar enkla förläggningar och transportmedel blir kostnaderna relativt låga.

De studerandes kostnader reduceras ibland genom bidrag från skolans huvudman eller genom att man i förväg organiserar särskilda offentliga program för att öka elevkassan.

Skolöverstyrelsen skall godkänna varje planerad studieresa till land utanför Norden. I allmänhet kräver överstyrelsen att det direkta förberedelsearbetet och efterarbetet i tid skall ha ungefär samma omfattning som själva resan. En resa om tio dagar skall alltså motsvara förberedelse och efterarbete om minst 40 undervisningstimmar. Härigenom menar sig överstyrelsen få en garanti för att skolan ansett resan väsentlig i studiegången. Den blir på detta sätt integrerad i undervisningen.

I de fall resan främst avser språkträning och gruppens studier i det främmande landet organiseras av någon institution i mottagarlandet med vana vid sådant arbete är kraven på förberedelser och efterarbete ej lika stora.

Organisatoriskt kan folkhögskolornas studieresor utomlands antingen vara en del av en vinterkurs eller en del av en sk ämneskurs eller i sin helhet utgöra en ämneskurs. Målsättningen med resan har ansetts böra vara:

- att öka insikten i och därmed förståelsen för kulturella och sociala miljöer utanför den egna nationen
- att därvid öka varje deltagares förmåga att inhämta information och möta värderingar med hjälp av det främmande språket, i de fall detta varit föremål för studier hemma
- att ge kontakter med unga och vuxna i andra länder och därmed stimulera till fortsatt utbyte genom individuella besök och per korrespondens
- att förbereda så många som möjligt på en framtida allt mera utvecklade samverkan mellan olika länder.

De flesta av de studieresor till annat land som hittills har genomförts av folkhögskolor har organiserats som en del av vinterkursen. Folkhögskolornas vinterkurser är numera i allmänhet 34 veckor långa.

Sammanställning av studieresor utanför Norden genomförda under vinterkurser 1965/73

År	Antal resor	Antal resveckor	Antal deltagare
1965/66	21	27	752
66/67	16	21	654
67/68	41	48	1 395
68/69	42	63	1 751
69/70	51	86	2 119
70/71	53	78	2 089
71/72	53	88	2 446
72/73	34	67	1 159

Till sammanställningen kan utredningen föga följande kommentar:

- att antalet resor under vinterkurs hittills uppgått till högst 53 fördelade på 40 respektive 41 skolor
- att antalet deltagare under ett år som högst uppgått till nära 2 500 vilket utgör cirka 20 % av samtliga studerande i vinterkurserna
- att antalet elevveckor som disponerats för studieresor till utlandet uppgått till högst cirka 4 100
- att detta innebär att drygt en skola normalfolkhögskola förlade hela sin vinterkurs till ett annat land.

Minskningen i antal resor under skolåret 1972/73 har inte närmare kunnat förklaras.

En ämneskurs skall enligt bestämmelser för folkhögskolan vara samlad kring ett ämne eller en ämnesgrupp. Det finns anslutna ämneskurser och fristående ämneskurser. En ansluten ämneskurs till en vinterkurs innebär att en grupp studerande fortsätter sina vinterkursstudier inom en begränsad ämnessektor. En ansluten ämneskurs kan också i enstaka fall inleda en vinterkurs. Man samlar då endast en del av de studerande och kurserna har oftast till syfte att medverka till att utjämna nivåkillnaden i något visst ämne. Under en ansluten ämneskurs utgår studiebidrag/studiemedel och under vissa förutsättningar utbildningsbidrag. Anslutna ämneskurser utomlands har ibland som syfte att ge skolan förutsättningar att intyga språkbehörighet på viss nivå, exempelvis för sökande till klasslärarutbildning.

Fristående ämneskurser har inget samband med vinterkurserna. De kan antingen ordnas av skolan i samverkan med exempelvis studieförbund, ungdomsorganisation, institution eller av skolan utan sådan organiserad samverkan. Studiebidrag/studiemedel utgick före det nya vuxenstudiestödets tillkomst endast om kursen omfattade mer än åtta veckor. Vissa fristående ämneskurser förläggs till andra länder för att man genom ett sådant arrangemang lättare skall kunna nå sitt slutmål. Ofta organiseras ämneskurser i land utanför Norden för att ge de studerande tillfälle till intensiv språkträning i autentisk språkmiljö.

Sammanställning av uppgifter rörande studieresor utanför Norden under ämneskurser 1965/73.

År	Antal resor	Antal resveckor	Antal deltagare
1965/66	6	15	180
66/67	16	40	375
67/68	11	26	377
68/69	15	45	383
69/70	33	151	684
70/71	43	204	1 147
71/72	48	215	1 294
72/73	65	218	1 528

Till sammanställningen kan utredningen föga följande kommentar:

- att antalet resor under ämneskurser hittills uppgått till högst 65 fördelade på 22 skolor

- att Visingsö folkhögskola härav organiserade 35 studieresor med sammanlagt 727 deltagare under totalt 168 veckor
- att ämneskurserna i långt högre grad än vinterkurserna är språkresor
- att antalet deltagare under 1972/73 uppgått till 1 528, vilket utgjorde cirka 5 % av samtliga deltagare i det årets ämneskurser
- att antalet elevveckor som disponerats för studieresor till land utanför Norden uppgick till cirka 5 000
- att detta innebär att i ämneskursform cirka 1 1/2 s k normalfolkhögskola förlade sin verksamhet till land utanför Norden.

2.5 Ungdomsorganisationernas reseverksamhet

I enlighet med direktivens föreskrift att utredningsarbetet skall bedrivas i nära kontakt med statens ungdomsråd, har utredningen undersökt om det statliga organet för skolungdomsutbyte också kan ge service till ungdomsorganisationerna.

Vid överläggningar med representanter för ungdomsrådet har utredningen sökt erhålla en kvantitativ uppskattning av de svenska ungdomsorganisationernas resande utomlands samt en beskrivning av detta. Någon sådan undersökning omfattande den totala utlandsreseverksamheten inom ungdomens föreningsliv finns inte. Man har närmast hänvisat till ungdomsrådet egen utredning, Statligt stöd till internationell ungdomsverksamhet. Detta betänkande ger närmast en bild av ungdomsorganisationernas internationella verksamhet på förbunds nivå medan beskrivningen i mindre utsträckning omfattar aktiviteter på distrikts- och lokal nivå.

Av ungdomsrådets utredning framgår att man under 1971 intervjuat 38 olika ungdomsorganisationer. Vid urvalet sökte man få med religiösa, politiska, student- och handikapporganisationer representerande olika internationella aktiviteter.

Så gott som samtliga intervjuade organisationer uppgav att de hade någon form av samarbete eller kontakter med organisationer i andra länder och internationella samarbetsorgan. Formerna för och innehållet i detta samarbete varierar från organisation till organisation. Många av de organisationer som intervjuats har ett mer eller mindre institutionaliserat samarbete genom olika former av nordiska, europeiska eller internationella samarbetsorgan. Andra har ett mer informellt samarbete och kontakter på bilateral basis.

Vid intervjuerna framkom att nordiska kontakter förekommer oftare och är fastare än de europeiska och internationella. De förstnämnda kontakterna är i allmänhet "bredare". Inte bara representanter från förbundsstyrelse och liknande deltar i dem utan också medlemmar på distrikts- och lokalplanet.

De observerade skillnaderna mellan det nordiska samarbetet och det europeiska/internationella torde framförallt bero på de förhållandevis korta reseavstånden inom Norden och på att motsvarigheter till de svenska organisationerna i allmänhet finns i större utsträckning inom de nordiska länderna än i andra länder. Den kulturella och språkliga

gemenskapen mellan de nordiska länderna torde också ha betydelse.

Samarbetets innehåll på nordisk, europeisk och internationell nivå varierar mycket. Inom ramen för arbetet inom samarbetsorganen sker ett återkommande informations-, idé- och erfarenhetsutbyte vid de styrelse- och kommittésammanträden och kongresser som förekommer. Dessutom arrangerar samarbetsorganen kurser och konferenser för medlemsorganisationerna. Vissa samarbetsorgan arrangerar dessutom läger och administrerar den utbytes- och studiereverksamhet som sker mellan medlemsorganisationerna.

Liknande aktiviteter förekommer också utanför ramen för samarbetsorgan. Genom bilaterala kontakter arrangeras studiebesök och ett utbyte av deltagare vid kurser, konferenser, seminarier, läger m m. Några organisationer har en mer omfattande utbytesverksamhet, där medlemmarna exempelvis under en längre tid ges möjlighet att studera en broderorganisationens verksamhet samtidigt som man är inkvarterad i familj.

En speciell form av utbytesverksamhet är de arbetsläger som t ex Internationella arbetslag arrangerar. Vid dessa läger lever ungdomar från ett flertal olika länder tillsammans, samtidigt som man gör praktiska arbetsinsatser. Lägerverksamhet bedrivs även av andra organisationer men i annorlunda former. Bl. a. sysslar man med olika studieaktiviteter kombinerade med t ex friluftsliv.

Av intervjuundersökningen framgick att cirka 3 600 personer deltog i arrangemang utomlands under 1971. De svenska organisationerna fick under samma tid besök av 4 600 personer. Dessa siffror avser i första hand de aktiviteter som förekommer på förbunds nivå inom organisationerna. Av enkäten framgår dessutom att inom 37 av de 61 organisationer som besvarat enkäten finns någon form av internationell utbytes-, kontakt- eller studiereverksamhet på distriktsnivå.

En mängd olika svårigheter möter ungdomsorganisationerna i deras internationella kontaktarbete. Det största problemet är utan tvekan finansieringen av verksamheten. Många av de internationella samarbetsorgan som finns är mycket svaga beroende på bristande ekonomiska resurser. Medlemsorganisationerna har inte möjlighet att ekonomiskt bistå dem, och andra finansieringskällor av betydelse saknas.

Detta har ibland medfört att samarbetsorgan hamnat i ett ekonomiskt beroendeförhållande till olika finansiärer, bl a övernationella organ och olika fonder. Det ekonomiska beroendeförhållandet har i sin tur fått politiska konsekvenser, vilket tidvis medfört en krisartad utveckling inom vissa samarbetsorgan.

2.6 De handikappades studieresor

Enligt direktiven skall utredningen i sina förslag beakta de handikappades särskilda situation. Här skall i huvudsak beröras endast den verksamhet som förekommit för handikappade inom centralnämndens verksamhet. Någon fullständig redogörelse för olika former av studieresor för

handikappade kan utredningen inte ge. Verksamheten inom centralnämndens ram och även inom övriga språkresearrangörers måste betecknas som blygsam.

Utlandsresorna för handikappade sker till största delen i form av rekreations- eller behandlingsresor. Dessa anordnas som regel av handikapporganisationer. Även skolor och institutioner för handikappade gör utlandsresor i grupp.

Handikappade ungdomar har i viss utsträckning deltagit i centralnämndens arrangemang, vilket framgår av följande citat ur nämndens betänkande Översyn av uppgifter och organisation den 14 april 1969 (s 20):

”Nämnden har på senare år blivit inkopplad på problemet att arrangera språkresor för olika grupper av handikappade. I samarbete med Hörselfrämjandets riksförbund, Svenska diabetesförbundet och Norrbackainstitutet har redan ett antal ungdomar kunnat placeras på feriekurser. Vid några tillfällen har nämnden beslutat om nedsättning av avgiften för handikappade deltagare. Man kan inte bortse från att vissa problem av både praktisk och ekonomisk art uppstår, när handikappade ungdomar deltagit i nämndens resor.”

De diabetessjuka ungdomar som deltagit i centralnämndens språkresor har genom träning på Svenska Diabetesförbundets kolonier och läger kunnat sköta sin egen behandling på studieorten. De familjer som tagit emot diabetessjuka ungdomar var valts ut med omsorg och försetts med upplysningar om vad sjukdomen i fråga innebär. Dessutom har ungdomarna fått identitetskort på utländska språk och läkarintyg med uppgifter om insulin, motion och kost m m. Diabetesförbundet har också tecknat en specialförsäkring för ungdomarna.

Även hörselskadade ungdomar har genom samarbete med Hörselfrämjandets Riksförbund deltagit i centralnämndens arrangemang. Statens handikappråd framhåller dock i sitt remissvar på nämndens betänkande 1969 att man, när det gäller svårare hörselskador, har diskuterat gruppresor med speciallärare och gemensam inackordering på den främmande orten.

De ungdomar från Norrbackainstitutet som rest utomlands i centralnämndens regi har i regel varit svårt rörelsehindrade. I nämnda remissyttrande från statens handikappråd ansågs att det för dessa ungdomar troligen vore lättare att ordna inackordering i för ändamålet anpassat internat. Likartade synpunkter framförs även när det gäller synskadade studerande.

För övriga grupper av handikappade studerande har man f n ingen större erfarenhet av utlandsresor i de former som centralnämnden anordnar.

2.7 Nordiska skolungdomsresor

Det internordiska skolungdomsresandet överfördes från centralnämnden till Föreningen Norden enligt ett förslag i proposition 1947:151 (se

avsnitt 1.3.2). Omfattningen av denna verksamhet är i korthet följande.

Det nordiska skolungdomsutbytet i vid bemärkelse bedrivs i flera olika former. Det har tidigare varit vanligt att skolklasser från ungdomsskolan gjort klassresor till de nordiska grannländerna. Ofta har dessa ägt rum vid terminsslut och närmast varit att betrakta som en form av turistresor. Under årens lopp har denna typ av skolungdomsresor kommit att allt mer få formen av ordnade studieresor. Dessa har antingen gällt ömsesidigt utbyte mellan två skolor där barnen ibland in kvarterats i elevernas hem eller, vanligare, studieresor utan direkt ömsesidighet. Karaktären av besök/genbesök har tydligen blivit svårare att ordna än utan gensidighet. I och med att lägerskolan införts i ungdomsskolans verksamhet har denna studieform även tillämpats inom det nordiska skolungdomsresandet. Samnordiska lägerskolor har arrangerats på flera platser inom de nordiska länderna.

Motiven till detta nordiska studieresande har varit flera. Förutom motiv som generellt gäller för studieresor utomlands kan resor inom Norden anses vara lättare ur bl. a. språklig synpunkt. De kan därför t. ex. ordnas tidigare under skolgången. Förberedelserna inför resan behöver inte uppta språkstudier och kan därför inriktas på t. ex. information om samhället m. m. Vidare torde nordiska studieresor med hänvisning till den nordiska gemenskapen ha ansetts vara mer angelägna än åndra.

Inom Nordiska Rådet har frågan om det nordiska skolbarnsutbytet varit föremål för behandling ett flertal gånger. På rekommendation av rådet har också de olika medlemsländerna givit statsbidrag för att stimulera verksamheten. Det svenska bidraget uppgår för innevarande budgetår till 75 000 kr. Den nordiska utbytesverksamheten för skolungdom har utretts på uppdrag av Nordiska ministerrådet. Ministerrådet har dock ännu inte tagit ställning till utredningsförslagen.

Studiereutredningen har inhämtat statistik över det nordiska skolungdomsresandet under skolåret 1972/73. Uppgifterna har samlats in genom en enkät till samtliga landets primär- och sekundärkommuner. I frågeformuläret uppmanades kommunerna att redovisa skolornas studieresande. Statistiken ger ingen upplysning av längden av studieresorna. Sålunda ingår i uppgifterna såväl resor av endagsnatur som längre resor. Dessa kortare resor torde dock huvudsakligen vara koncentrerade till landets gränskommuner.

Av statistiken framgår att under det redovisade skolåret 26 853 skolbarn besökt ett nordiskt grannland på en studieresa i skolans regi. De sammanlagda kommunala bidragen för denna verksamhet uppgick till drygt 656 000 kr och de statliga bidragen till knappt 73 000 kr.

Grundskolorna och gymnasieskolorna nordiska studiereverksamhet under skolåret 1972/73

Län	Antal elever	I % av länets totala antal skolelever	Resmål			Årskurs i grundskolan					
			Danmark	Norge	Finland	1	2	3	4	5	6
Stockholm	1 758	0,81	415	356	987	5	5	20	55	177	578
Uppsala	467	1,38	139	120	208					12	107
Södermanland	361	0,93	68	35	258						93
Östergötland	160	0,28	152	8						2	2
Jönköping	201	0,42	156	45						8	73
Kronoberg	700	2,79	647	53					4	32	145
Kalmar	132	0,37	71	28	33						
Gotland	83	0,94	59		24					12	38
Blekinge	472	2,07	472							38	91
Kristianstad	2 449	0,62	2 386	55	8		45	2	65	304	917
Malmöhus	11 571	10,97	11 526	16	29	75	292	363	696	1 554	3 021
Halland	918	2,99	865	53						293	244
Göteborg och Bohus	1 345	1,29	611	707	27	32	26	20		277	317
Älvsborg	1 404	2,32	588	816						274	573
Skaraborg	401	1,01	151	189	61					27	28
Värmland	403	0,95	94	297	12					17	
Örebro	445	1,10	222	174	49					139	90
Västmanland	51	0,12	51								
Kopparberg	506	1,19	182	194	130				33	28	134
Gävleborg	277	0,63	49		228					22	
Västernorrland	286	0,69	32	122	107					91	92
Jämtland	246	1,28	20	221	30				11	15	60
Västerbotten	743	1,93	54		689					85	352
Norrbottnen	1 474	3,14	177	630	667	10	9	18	121	192	340
Summa	26 853	2,19	19 187	4 119	3 547	122	377	434	989	3 592	7 295

2.8 Inter-Rail-resor

Sommaren 1972 införde de flesta europeiska länder på uppmaning av Internationella Järnvägsunionen ett rabatterat försäljningserbjudande till ungdom under 21 år. Aktionen fick namnet Inter-Rail 72 och de deltagande länderna var följande:

Belgien	Portugal
Danmark	Schweiz
Finland	Spanien
Frankrike	Storbritannien
Grekland	Sverige
Holland	Ungern
Irland	Västtyskland
Italien	Österrike
Norge	Östtyskland
Polen	

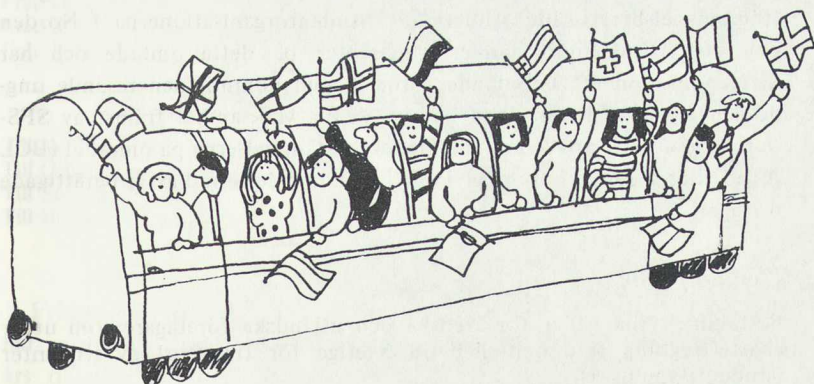
Inter-Railkortet kostade 350 kr och gällde en månad under tiden 1 mars till 30 november. Kortet berättigade till 50 % rabatt på resor inom det egna landet samt till 100 % rabatt på resor utanför det egna landet. Erbjudandet möttes av betydande gensvar från den europeiska ungdomen och särskilt från den svenska.

Trots att Inter-Rail 72 från början var avsett att vara ett jubileumser-

			Årskurs i gymnasiet			Typ av resa				Kommunala bidrag	Statliga bidrag
7	8	9	1	2	3	stud.	lägers.	utb.r.	övr.r.		
68	388	383	34	21	24	648	245	142	723	91 208	7 328
6	112	60		108	62	252	215			18 720	
	205	28	4	31		99	25	85	152	48 794	3 521
4	52				100	100	52		8	10 909	
30		45		20	25	126		55	20	4 559	5 649:50
62	30	83	100	244		567	58		75	9 109:30	
	50	28		29	25	71		61		1 935	5 574
		33				51	32			3 600	
		261	14	40	28	330			142	9 383	
13	4	610	186	212	91	2 290	97	62		44 186:67	5 847:40
1 053	865	1 660	766	886	340	10 605	521	190	255	135 063:80	
26	18	37	150	150		684	134	49	51	22 450	1 402
61	68	288	5	107	144	767	238	19	321	23 818	7 457:35
18	213	116	168	42		845	25	119	415	25 338	756
	122	61	33	34	96	202	122	77		30 480	3 057:20
	85	114	165	12	10	192	85	92	34	7 434	10 438
		110	56	50		231	110		104	21 390	
	3	48						51		2 300	3 400
20	76	157	32	26		148	50	160	148	15 534	9 257:20
	27	126	11	46	45	141		15	121	5 070	3 119:60
	30		32	16		114	122		25	14 260	
	84	20		15	58	217	54			24 800	
		54	40	112	100	562			181	16 397	
34	211	283	102	80	74	1 103	173	39	159	69 360:50	6 052
1 395	2 643	4 605	1 898	2 281	1 222	20 345	2 358	1 216	2 934	656 099:27	72 859:25

bjudande har rabattsystemet förlängts till att gälla även somrarna 1973, 1974 och 1975. Vissa smärre ändringar har gjorts i bestämmelserna men i princip kvarstår kortets tidigare omfattning. Priset för kortet har för år 1975 höjts till 495 kr.

Studiereutredningen har funnit initiativet så intressant att utredningen närmare sökt undersöka vilka kategorier ungdomar, som utnyttjar rabattmöjligheten. Enligt järnvägsunionens statistik såldes 10 423 kort i Sverige under 1972 och motsvarande siffra för 1973 var 12 439 kort.

Ungdomar med svenskt pass, som köpt Inter-Railkort under 1972

Sysse/sättning	Pojkar											
	11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år	21 år	Summa pojkar
Studierende	4	6	26	25	89	316	1 109	1 740	2 031	1 653	561	7 560
Praktikanter		1		1	1	2	20	50	33	21	3	132
Löntagare							49	140	293	325	104	911
Utan yrke		1		2		2	13	33	53	46	20	170
Övriga						1	11	67	100	125	41	345
Summa	4	8	26	28	90	321	1 202	2 030	2 510	2 170	729	9 118

Dessa siffror omfattar kort sålda till såväl svenska som utländska ungdomar.

Eftersom korten kunde köpas i utlandet under 1972 med 100 % rabatt för resor även i Sverige inhämtade utredningen försäljningsuppgifter från de övriga nordiska länderna. Av detta material framgick att 16 967 kort sålts till ungdomar med svenskt pass under 1972. Någon liknande statistikuppföljning har dock inte gjorts för senare år.

Av följande tabell framgår fördelning på olika ungdomskategorier för 1972 års Inter-Railverksamhet. Statistikens uppställning följer delvis järnvägsunionens uppställning.

2.9 Studentflyg

På samma sätt som Inter-Rail fått en inte oväsentlig betydelse för ungdom i allmänhet för att förbilliga utlandsresor har studentflyget bidragit till att göra flygresorna utomlands förmånligare för universitetsstudierende. Utredningen finner därför anledning att här kort redogöra för studentflyget.

I motsats till annan charterverksamhet kan studentorganisationer arrangera charterflyg till ett betydande antal länder utan att i försäljningserbudandet inkludera kostnader för uppehälle eller dylikt. Studentflyget har alltså karaktären av en ren transporttjänst och vänder sig till studiemedelsberättigade studierende. Studentorganisationerna i Norden och ett flertal andra länder samarbetar på detta område och har därigenom uppnått betydande fördelar som kommit den resande ungdomen tillgodo. I vårt land bedrivs denna verksamhet främst av SFS-resor. De av luftfartsverket tillämpade bestämmelserna på området (BCL A 2.5) har sedan 1 november 1972 följande lydelse vad avser berättigade deltagare:

”Tillämpning

Bestämmelserna gäller för svenska och utländska företagare som utför charterflygning från och/eller till Sverige för transport av studenter (studentflygningar).

Flickor												Summa pojkar och flickor
11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år	21 år	Summa flickor	
1	10	14	40	123	289	922	1 612	2 018	1 542	406	6 977	14 537
					1	14	14	20	25	5	79	211
					3	26	70	168	209	52	528	1 439
		2		2	5	14	17	39	30	11	120	290
						11	17	42	52	23	145	490
1	10	16	40	125	298	987	1 730	2 287	1 858	497	7 849	16 967

Anm: Med student avses i denna BCL den som är berättigad till studiemedel enligt studiemedelsförordningen eller bedriver studier vid utländsk läroanstalt som motsvarar någon av de i Centrala studiehjälpsnämndens förteckning upptagna läroanstalter vid vilka studiemedel utgår.

Allmänt

För tillstånd skall följande villkor uppfyllas:

- a) hela luftfartyget skall vara hyrt av offentlig institution, studentkår eller dylikt för transport av studenter;
- b) transporten skall vara begränsad till följande personer;
  - I) studenter;
  - II) studenter som avlagt examen under det år resan äger rum eller närmast föregående år;
  - III) medlemmar ur lärarkåren vid läroanstalt ifråga, under förutsättning att de deltar i resan tillsammans med sina elever;
  - IV) make/maka till den som är berättigad delta samt deras barn under 18 år;

Deltagare i resan skall medföra identitetskort utfärdat av läroanstalten ”

Omfattningen av studentflyget har enligt de uppgifter utredningen inhämtat varit följande under året 1972/73:

Från Köpenhamn	22 067 passagerare
Från Oslo	4 088 passagerare
Från Stockholm	5 793 passagerare
Från Helsingfors	4 798 passagerare
	36 746 passagerare
Till Köpenhamn	22 323 passagerare
Till Oslo	4 477 passagerare
Till Stockholm	6 241 passagerare
Till Helsingfors	5 345 passagerare
	38 386 passagerare

Frågan om en utvidgning av studentflyget till att omfatta fler grupper har varit aktuell vid ett flertal tillfällen. Den behandlades senast av 1971 års riksdag som uttalade sig i positiv riktning för ett införlivande av

studerandegrupper under universitetsnivå i studentflyget (mot. 1971:502, TU 1971:18, rskr 1971:239.)

2.10 Ungdomsresandets totala omfattning

Språkresor för skolungdom och resor för föreningsungdom har i förhållande till det totala ungdomsresandet ganska liten omfattning. Även om det direkta turistresandet inte kan sägas ha samma värde som studieresor så bidrar det till att vidga informationen och kunskaperna om förhållanden utanför vårt lands gränser. I vetskap om detta har också olika statliga myndigheter och organ sökt underlätta ungdomens utlandsresande i stort.

För att få en uppfattning om den totala reseverksamheten för svensk ungdom och för att kunna ställa studiere-severksamheten i relation till denna har studiere-seutredningen köpt data från två undersökningar på området gjorda av Svenska Testhuset AB. Undersökningarna omfattar tillsammans tiden 1970-05-01–1972-04-30 och redovisas som ett medelår för denna tid. Uppgifterna avser såväl studieresande som turistresande och övrigt resande utomlands.

Av nedanstående tabell framgår den procentuella andelen av svensk ungdom i åldersgrupperna 15 t o m 25 år som gjort en resa till ett utomskandinaviskt land under angivna medelår. Samtidigt anges slumpfelmarginalerna vid 95 % konfidens.

	%	Slumpfelmarginal %
15–25 år	24	± 2,7
15–16 år	22	± 5,1
17–18 år	20	± 5,6
19–20 år	23	± 6,1
21–22 år	24	± 6,1
23–25 år	28	± 4,9

Av de redovisade uppgifterna framgår att cirka 24 % av ungdomarna i åldrarna 15 t o m 25 år besökt ett utomskandinaviskt land. Till denna siffra kan läggas cirka 14 % som rest enbart inom Skandinavien. Cirka 62 % av de aktuella ungdomsgrupperna stannade alltså i Sverige under det redovisade medelåret.

Undersökningen visar också att flickorna i någon liten utsträckning är mer benägna att resa utomlands än pojkarna. Sålunda redovisas för åldrarna 15 t o m 25 år att 22 % (± 3,6 %) av pojkarna rest utom Skandinavien mot 25 % (± 3,9 %) för flickorna.

Resfrekvensen för studerande och ej studerande ungdom skiljer sig enligt undersökningen påtagligt. Även om slumpfelmarginalerna här är betydande vill utredningen redovisa materialet. Marginalerna omfattar även här 95 % konfidens.

		%	Slumpfelmarginal %
Studerande	15-25 år	29	± 4,6
Studerande	15-16 år	23	± 6,1
Studerande	17-18 år	24	± 8,7
Studerande	19-20 år	38	± 11,3
Studerande	21-22 år	34	± 13,5
Studerande	23-25 år	45	± 15,3
Ej studerande	15-25 år	21	± 2,8
Ej studerande	15-16 år	13	± 10,1
Ej studerande	17-18 år	15	± 8,2
Ej studerande	19-20 år	15	± 5,8
Ej studerande	21-22 år	22	± 6,5
Ej studerande	23-25 år	26	± 5,0

För båda grupperna redovisas att (förutom det utomskandinaviska resandet) 14 % har rest enbart inom Skandinavien samt att 57 % av de studerande och 65 % av de icke studerande stannat hemma.

Undersökningen visar också att resandet utanför Skandinavien från Mellan- och Sydsverige ligger på 24-27 % för 15- t o m 25-åringarna. Motsvarande siffra för norra Sverige är 14 %.

2.11 Studiereverksamhet i vissa andra länder

Utredningen har under sitt arbete införskaffat material om motsvarande studiereverksamhet i några andra europeiska länder. Materialet hänförs sig huvudsakligen till åren 1971-72 och återges som en ytterligare bakgrund till utredningens överväganden. På grund av den i allmänhet splittrade bilden med olika arrangörer har det oftast inte varit möjligt att införskaffa bestämda uppgifter om verksamhetens omfattning. Uppgifterna gäller Belgien, Frankrike, Schweiz, Storbritannien och Österrike.

Belgien

Ett omfattande utbyte äger rum inom ramen för de avtal om kulturutbyte som Belgien ingått med en rad länder. I några av dessa avtal finns också uttryckliga bestämmelser om ungdomsutbyte och föreskrifter om att särskilda utskott skall inrättas härför.

Ungdomsresor organiseras också av två särskilda organisationer, *Tourisme-étudiants-jeunesse* (T.E.J.) och *Infor-Jeune*. Dessa anordnar såväl språkresor till England, Frankrike och Schweiz som vintersports- och turistresor. Ingen av dessa två organisationer erhåller direkt statligt stöd. Reseverksamheten torde vara omfattande.

Frankrike

Det finns inte i Frankrike någon statlig resebyrå eller något särskilt offentligt organ med uteslutande uppgift att organisera ungdomsresor till andra länder. Speciellt för utbytet med Tyskland och Kanada finns dock sedan år 1965 det bilaterala statliga fransk-tyska ungdomskontoret och ungdomskontoret för Frankrike-Québec. Betydande statliga bidrag ges till de program som dessa organ anordnar. Ungdomsutbyte äger också rum inom ramen för vissa av de kulturavtal som Frankrike ingått med andra länder.

En stor del av de skolungdomsresor som äger rum torde anordnas av privata arrangörer och inte sällan i form av utbyte mellan skolor. Vidare finns det ett åttiotial organisationer och byråer som erbjuder språk- och andra studieresor.

Vad gäller statligt stöd till ungdomsresor bör nämnas att de lärare som på egen hand organiserar utbyte med utländska skolor kan få sina egna resekostnader täckta av skolan. För ekonomiskt dåligt ställda elever finns också vissa möjligheter att få statliga resestipendier. I övrigt ger staten indirekt stöd genom informationsfrämjande åtgärder och genom auktorisation. Information ges bl a om studieresemöjligheter av det år 1969 inrättade Centre d'Information et de Documentation Jeunesse (CIDJ). Auktorisation meddelas av utbildningsministeriet, premiärministerns ungdomssekretariat och den statliga turistorganisationen. Med auktorisationen kan följa möjlighet att få vissa statsbidrag.

För studerande på högskolenivå anordnas resor av L'Office du Tourisme Universitaire et Scolaire (OTU). Någon mer omfattande reseverksamhet för vuxenstuderande finns inte.

Organisationen Association de Cogestion pour les Déplacements à but éducatif des jeunes (COGEDEP) vänder sig till ungdomsorganisationer och till ungdomsledare. COGEDEP anordnar seminarier, kurser och studieresor. Deltagarna i dessa resor kan erhålla bidrag till resan.

Schweiz

Bl a på grund av att utbildning och därmed sammanhängande frågor inte handläggs av de federala organen utan av de enskilda kantonerna har det inte varit möjligt att få samlade uppgifter om ungdomsresandet.

Flertalet studieresor sker på privat initiativ, ibland i skolans regi, i form av såväl individuella resor och utbyten som gruppresor. Ungdomsresor anordnas också av ett tjugofemtal privata organisationer. I skolungdomsresorna deltar främst ungdomar i åldern 15–18 år. Syftet anges mestadels vara att förbättra språkkunskaper och att lära känna det andra landets kultur. De vanligaste målen är – förutom andra språkområden inom Schweiz – Tyskland, Storbritannien, Frankrike och Österrike.

Storbritannien

År 1948 grundades Central Bureau for Educational Visits and Exchanges. Centralbyrån kan beskrivas som en statlig stiftelse vars verksamhet helt

finansieras genom statsanslag. Dess verksamhetsområde omfattar resor och utbyte såväl för studerande på alla nivåer inklusive vuxenutbildning som för ungdomsorganisationer och lärare. Den administrerar dessutom vissa särskilda utbytesprogram såsom studiereverksamhet för ungdomsledare och för handikappade.

Vid sidan av centralbyrån arbetar också Educational Interchange Council. Rådet är gemensamt organ för ett stort antal organisationer, bl a av ideell och facklig karaktär. Det anges särskilt inrikta sig på att främja kontakter med länder med vilka utbytet av politiska och ekonomiska skäl ställer sig svårare. Verksamheten finansieras dels med avgifter, dels med privata bidrag.

Bidrag till utbytesresor uppges ofta komma från kommunala organ. Vad gäller ungdomsorganisationers resor ges också vissa statliga bidrag via British Council.

De mest besökta länderna är, i synnerhet när det gäller studerandes resor, Frankrike och Tyskland jämte andra fransk- och tyskspråkiga länder, Spanien och Italien.

Österrike

Studeranderesor anordnas främst av den år 1950 instiftade Komitee für Internationalen Studienaustausch (ÖKISTA). ÖKISTA är en självständig organisation men den har grundats av och har i sin styrelse representanter för ett antal statliga och offentliga organ. Verksamheten skall ej vara vinstgivande. Vissa statliga bidrag ges till den löpande verksamheten.

I viss begränsad utsträckning anordnas resor även av kyrkliga ungdomsorganisationer och av de politiska ungdomsförbunden. Några resor särskilt avsedda för vuxenstuderande anordnas inte av resebyråer eller statliga organ. Vad gäller språkresor är de vanligaste målen England och Frankrike. Resorna dit har under de senaste åren haft 2 500–3 000 deltagare.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att ungdomsresandet organiseras olikartat i olika länder. I de flesta länder har man inte något statligt organ som anordnar resor. I vissa fall finns däremot en apparat för ungdomsutbyte som del av ett större avgränsat program, oftast inom ramen för kulturutbytesavtal. Ungdomsresandet anordnas av ett flertal olika arrangörer, såväl icke kommersiella som kommersiella.

Statligt ekonomiskt stöd ges relativt sällan utom i de fall utbytet ingår i kulturutbytesavtalens förpliktelser. I de fall stöd ges avser det ofta särskilda grupper. Totalt sett torde emellertid det direkta ekonomiska stödet beröra blott en liten del av ungdomsutbytet mellan länderna. I vissa fall förekommer indirekt stöd, t ex genom informationsverksamhet. I någon utsträckning förekommer också statlig kontroll av reseverksamheten genom auktorisation.

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

3 Studieresor utomlands – motiv, behov och förslag

3.1 Ökat internationellt beroende – motiv för utlandsstudier

Under hela efterkrigstiden har intresset för internationella frågor och internationellt samarbete varit stigande i Sverige. Bidragande orsaker härtill har bl a varit förbättrade kommunikationer och utvecklingen av massmedia. Kunskaper om förhållanden i rika och fattiga länder har lett till politisk medvetenhet med krav på ett ökat internationellt engagemang. På handels- och samfärdselsområdet har stora förändringar ägt rum. Vi säljer och köper mer varor och tjänster till och av utlandet än någonsin förr och turistströmmarna ökar. Det internationella beroendet har blivit större. "Världen har krympt."

3.1.1 Grundskolan

Den tilltagande internationaliseringen har påverkat utformningen av målen för skolans arbete. I läroplanen för grundskolan anges målen bl a med följande formulering:

"Skolarbetet bör sålunda i det hela inriktas på att främja elevernas utveckling till självständiga samhällsmedlemmar med ett intresse för omvärlden som leder till ett personligt engagemang och en känsla av internationellt medansvar."

I läroplanens allmänna anvisningar utvecklas detta mål på följande sätt:

"Avsikten med undervisningen i internationella frågor är att hos eleverna grundlägga internationell förståelse och vilja till internationellt samarbete. I första hand är det därvid fråga om ett attitydskapande med utgångspunkt i en objektiv orientering.

Teknikens snabba utveckling och de alltmer ökade internationella kontakterna ställer allt större krav på kommunikationsfärdigheter och en vidgad gemensam referensram för det framtida samhällets medlemmar. Det är inte minst nödvändigt för att man skall kunna ta del av och bedöma internationella frågor. Inom de flesta områden förskjuts perspektivet ständigt från det nationella till det globala planet. Det är därför angeläget att man i skolan kontinuerligt beaktar de internationella aspekterna.

Eftersom attityder till omvärlden grundläggs mycket tidigt hos barn bör man redan under de första skolåren i undervisningen knyta an till

internationella företeelser och förhållanden. Man kan ofta utgå från de starka intryck som oupphörligt förmedlas till eleverna genom radio, television och illustrationer i tidningar, varvid man emellertid bör vara uppmärksam på att detta intryck inte sällan resulterar i odifferentierade och ibland negativa föreställningar om det främmande. Man kan också utgå från det förhållandet, att allt flera elever kommer i kontakt med främmande miljöer och tänkesätt genom barn till nya medborgare, som genom immigration tillförs det svenska samhället. Vidare kan man göra jämförelser mellan samlevnadsproblem på det lokala, det nationella och det internationella planet. Undervisningen bör sålunda konsekvent bygga på elevernas egna iakttagelser och upplevelser. En aktiv verklighetsanknytning kan vidare åstadkommas genom att eleverna får samla in studiematerial på egen hand. Intrycken kompletteras och fördjupas genom en intim ämnessamverkan.

Den internationella orienteringen vidgas och fördjupas efter hand under de följande skolåren till att omfatta även konkreta jämförelser och enklare analyserande samtal. Undervisningen bör dock fortfarande främst vara inriktad på att ordna och belysa elevernas tidigare intryck och erfarenheter, att beskriva och att grundlägga förståelse. Samtidigt är det emellertid också nödvändigt att när så är möjligt låta eleverna försöka anlägga ett kritiskt betraktelsesätt och i det starka flödet av informationer självständigt granska och ta ställning.

Under högstadietiden är eleverna i regel starkt engagerade i internationella frågor. En mera inträngande analys och en kritisk bedömning blir därmed naturlig. Som exempel på frågor som bör ägnas ingående studium kan nämnas utvecklingsländernas problem, konflikter och deras orsaker, den globala användningen och dispositionen av allas våra resurser, rasproblemen och mellanfolkligt samarbete inom olika områden. Särskilt inom de samhällsorienterande ämnena finns goda förutsättningar att komma in på dessa och andra internationella problem av varierande karaktär."

I anvisningarna avslutas det internationella avsnittet med en påminnelse om den alltmer internationaliserade arbetsmarknaden:

"Slutligen bör erinras även om andra skäl för en medveten strävan till en internationalisering av skolans undervisning. Utvecklingen i världen går mot en alltmer internationaliserad arbetsmarknad, vilket bör föranleda en omprövning även av den grundläggande utbildningens innehåll och inriktning. Jämlikhet och solidaritet utgör viktiga målsättningar på det internationella planet och dessa bör bäras upp bl a av verksamheten i skolan. Internationella kontakter bidrar vidare till att ge ökade möjligheter för ett rikare kulturliv."

3.1.2 Gymnasieskolan

I gymnasieskolans läroplan återkommer samma internationella perspektiv:

"För att eleverna skall kunna göra en insats även i internationellt arbete och för att de skall kunna förstå andra folks situation och kunna känna solidaritet med dem är det nödvändigt att utveckla, stärka och fördjupa den internationella orientering som getts i grundskolan. Fortsatt undervisning i främmande språk är i detta sammanhang av väsentlig betydelse.

För förståelse av andra folk är det angeläget att kunskaper vinnas om politiska förhållanden liksom om sociala och ekonomiska funktioner. De internationella kontakterna förutsätter även förståelse för andra folks religiösa och kulturella förhållanden. Kännedom om avvikande beteenden och kulturmönster är en förutsättning för att upprätta och vidmakthålla internationella kontakter. Denna internationella orientering skall ges inte bara i de samhällsorienterande ämnena utan så långt möjligt i alla ämnen.”

3.1.3 Universiteten

Universiteten är och har i hög grad varit internationellt inriktade. Detta har motiverats framför allt av behovet av att följa internationell forskning. Kurslitteraturen är också till stor del skriven på främmande språk. Men även inom universiteten vill man i än större utsträckning öppna portarna för internationella studier och jämförelser. UKÄ:s internationaliseringsutredning skrev i sitt betänkande om de övergripande målen följande:

”Det är meningslöst att diskutera, om universiteten *bör* påverka attityder. De *gör* det och de *måste* ofrånkomligen göra det. Attityder skapas genom inläring, och all inläring är attitydskapande, vare sig den sker genom miljö- och grupppåverkan eller genom systematisk utbildning.

De attityder som vi ur internationaliseringssynpunkt vill ställa upp som utbildningsmål kan sammanfattas i tre satser:

- Öppenhet, förståelse och respekt för alla folk, deras kultur, värderingar och levnadsmönster
- insikt om relativiteten i egna eller nationella förhållanden, värderingar och levnadsmönster
- positiv inställning till internationellt samarbete och internationell solidaritet.

Sådana attityder skapas inte av sig själva under barnåren eller under skolgången — tvärtom verkar många faktorer i motsatt riktning. Fördomar och etnocentrism har alltid grogrund. I många avseenden skapas de attityder, som vi har ställt upp som bildningsmål, lättast och bäst i skolans utbildning.”

Kraven på kunskaper i engelska för universitetsstudierande har ansetts så betydande att de även i framtiden torde bestå såsom ett inträdeskrav till universitetsutbildningen. Sålunda skrev kompetenskommittén (SOU 1974:71) följande:

”Vad gäller engelska har KK:s (kompetenskommittén) kontakter med företrädare för universitet och högskolor givit vid handen att goda förkunskaper i engelska är nödvändiga och ofta av stor betydelse för framgångsrika studier. Den pågående internationaliseringen av samhället kommer sannolikt att innebära ett i framtiden än mer accentuerat behov av sådana förkunskaper.

KK föreslår därför att till kravet på 25 års ålder och fem års arbetslivserfarenhet skall fogas även ett krav på förkunskaper i engelska motsvarande minst två årskurser på social linje.”

I proposition 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen anslöt sig föredragande statsrådet till kompetenskommitténs uppfattning i denna fråga.

3.1.4 Näringslivet

Svenskt näringsliv är i hög grad beroende av kontakter med omvärlden. Av alla varor och tjänster som framställs i vårt land exporteras drygt 20 %. Värdet av exporten har tredubblats sedan början av 1960-talet. Vi importerar mer än en femtedel av allt vi konsumerar.

Inom industrisektorn är Sveriges internationella beroende särskilt stort. 45 % av industriproduktionen exporteras. Det finns enskilda företag som exporterar 80–90 % av sin produktion. Cirka en tredjedel av de större företagens tillverkning säljs direkt till utlandet. Nära en halv miljon människor är för sin sysselsättning direkt beroende av vår export.

3.1.5 Statsförvaltningen

Den tilltagande internationaliseringen har också påverkat statsförvaltningen. Självklart har alltid utrikesförvaltningen efterfrågat personal med omfattande internationella kunskaper. Med den ökande biståndsverksamheten har ett nytt personalbehov tillkommit.

Man kan vidare antaga att myndigheters och statliga institutioners internationella uppgifter, som redan i dag är omfattande, under de kommande åren kommer att öka kraftigt. Behovet av förvaltningstjänstemän med språkkunskaper och kunskap om internationella förhållanden kan knappast sägas vara täckt i dag och det torde dessutom öka framöver, samtidigt som kunskapskraven troligen skärps.

3.1.6 De fackliga organisationerna

Fackföreningsrörelsen i Sverige har sedan sin begynnelse haft internationella kontakter. Främst i internationaler och andra samarbetsorganisationer har det internationella arbetet bedrivits. I landsorganisationens (LO) studieutredning (stulo) pekade organisationen på några internationella frågekomplex som i framtiden kräver både information och utbildning. Man skrev:

”De nya problem och uppgifter, som tränger sig fram på det internationella området skall här endast anges rubrikmässigt med några exempel.

- u-landsfrågorna
- den tredje världens frigörelse och krav på likaberättigande
- de internationella miljöhoten
- marknadsfrågorna
- de multinationella företagen

Flera av dessa områden förändrar förutsättningarna för det fackliga arbetet och medför direkt nya uppgifter vid sidan av de tidigare. Så måste fackföreningsrörelsen exempelvis bygga ut sina kontakter för samverkan

med andra länders löntagarorganisationer i kampen med de multinationella företagen. I motsvarande mån aktualiseras hänsynstaganden och utvidgningar också för den fackliga utbildningen. Det gäller både behovet av information, behovet av vissa färdigheter – språkkunskaper i första hand – och behovet av ändrade attityder. Det sistnämnda i bl a betydelsen förmåga till samlevnad/samverkan och vilja att göra insatser för en vidare solidaritet.”

Det finns starka skäl att antaga att de fackliga organisationernas internationella engagemang kommer att tilltaga i framtiden. I sitt år 1973 publicerade betänkande: TCO och det internationella fackliga samarbetet skrev organisationen följande:

”Den på praktiskt taget alla områden fortgående internationaliseringen har som främsta drivkraft den teknologiska utvecklingen, som möjliggör en ökad arbetsfördelning i vad avser produktion och distribution av varor och tjänster. De ökade internationella kontakter detta medför skapar behov av en större samstämmighet och ett snabbare utbyte av erfarenheter då det gäller forskning och utveckling liksom då det gäller utbildningen i stort.

De multinationella företagens tillväxt och utbredning är ett exempel på vad kapitalkoncentration, organisationsförmåga och tekniskt och kommersiellt kunnande kan åstadkomma i världen av i dag. Dessa företags framgångar inrymmer måhända löften om fortsatt standardstegring men deras växande makt och svårigheten att kontrollera deras förehavanden har inte minst inom de fackliga organisationerna skapat oro och föranlett krav på förbättrade kontrollmöjligheter och vidgad facklig samverkan över gränserna.”

3.1.7 *Andra folkrörelser*

Det internationella intresset har i hög grad påverkat och delvis drivits fram av Folkrörelse-Sverige. Före kriget var detta intresse närmast riktat mot de nordiska grannländerna, Europa och Nordamerika. Under hela efterkrigstiden har en markant förskjutning skett mot ökad uppmärksamhet på den tredje världens problem. I studiecirklar och litteratur har organisationerna sökt bibringa sina medlemmar kunskaper och information, och genom konferenser och uttalanden har man sökt påverka statsmakter och folkopinion.

Ungdomsorganisationerna har särskilt engagerats av de internationella frågorna. Detta gäller framför allt de politiska ungdomsförbunden, men internationaliseringssträvandena har också återfunnits inom en rad andra organisationer. Även här bedrivs arbetet ofta i samarbete med organisationer i andra länder.

3.1.8 *Invandringen*

Invandringen av utländsk arbetskraft är en del av internationaliseringen av det svenska samhället. Under senare år har invandringen fått mycket stor omfattning. På vissa orter har inslaget av invandrare blivit betydande och påverkat samhällsbilden. För att invandringen skall få ett friktionsfritt förlopp krävs inte bara att invandrarna får kunskaper i

svenska och information om det svenska samhället. Invandringen skulle också i hög grad underlättas om den svenska befolkningen fick ökad kännedom om internationella förhållanden.

3.1.9 *Turismen*

Svenskar reser i stor utsträckning utomlands. Detta resande kan sägas vara en del av internationaliseringen av vårt eget land. Under 1974 företogs ungefär 2 miljoner resor utomlands. En stor del av detta resande är givetvis att betrakta som fritidsverksamhet. Ovedersägligt utgör de för många dock den enda eller den mest intensiva kontakten med främmande miljöer och tänkesätt. Fritidsresandet stimulerar intresset för internationella förhållanden och behovet av att lära sig språk.

3.1.10 *Motiv och behov*

Det här anförda gör inte anspråk på att vara en uttömmande beskrivning av internationaliseringens alla aspekter. Syftet har endast varit att ge några exempel på vårt lands beroende av och anpassning till internationella förhållanden. Internationaliseringen utvidgas fortlöpande till nya fält och dess former är i ständig förändring. Den här gjorda beskrivningen har till stor del handlat om internationaliseringens påverkan på utbildningsväsendet. Med hänsyn till utredningens arbetsuppgifter har det varit naturligt att ge framställningen denna inriktning. Härefter ligger emellertid inte någon värdering från utredningens sida om att internationaliseringen gått längst inom utbildningen eller är viktigast inom denna.

De övergripande mål som UKÄ:s internationaliseringsutredning satt upp kan sägas vara allmänt omfattade. Tankegångarna återkommer i många olika sammanhang – inte minst i målen för skolans arbete och i folkbildningsorganisationernas strävanden. När Arthur Engberg 1938 i direktiven till den utredning som skulle leda till bildandet av centralnämnden talade om skolbarnsutbytet som ”icke endast en lämplig form för rekreation och inhämtande av språkkunskaper utan även en viktig faktor i arbetet för utjämnandet av motsättningar mellan folken” gav han uttryck för i princip samma uppfattning.

Det är utredningens uppfattning att den tilltagande internationaliseringen utgör ett starkt motiv för att samhället bör underlätta för ungdom och andra att bedriva studier utomlands. Inga klassrumsstudier, hur bra och pedagogiskt upplagda de än är, förmår på samma sätt som en studieresa levandegöra bilden av ett annat land. Denna ger samtidigt ett nytt perspektiv på det egna landet, eftersom vi då får något att jämföra med. I umgänget med människor från andra länder upplever vi mera påtagligt nödvändigheten av internationell samverkan.

Studieregutredningen ser statens engagemang för vidgat studieresande utomlands såsom ett led i den fortgående internationaliseringen av det svenska samhället. Syftet bör vara att komplettera, konkretisera och berika undervisningen här hemma. Utredningsförslagen ansluter sig till de tidigare refererade övergripande målen. De mer specifika målen kan skifta

för varje individuell studieresa.

I utredningens direktiv talas om ”utredningen rörande svensk skolungdoms internationella kontakter m. m.” Traditionellt har skolungdomsutbytet ofta likställts med språkresor. Utredningen har genom sitt namnval – studiereseptredningen – velat markera att studieresorna utomlands inte enbart behöver vara rena språkresor. Efterfrågan på studieresor av annat slag och inom andra områden är numera väl så stort. Utredningen finner det emellertid inte möjligt att beskriva den totala omfattningen och behovet av studieresor utan vill endast peka på vidden av detta arbetsfält. Enligt utredningens mening är därigenom motiven för förslagen i det följande tillräckligt belysta. De bygger på övertygelsen om att en ny organisator av studiereseptverksamheten måste ges vidgade förutsättningar att arbeta med alla former av studieresor.

Utredningen vill emellertid särskilt betona språkets centrala betydelse i all internationell samverkan. Vidgade språkkunskaper för ett större antal människor är en nödvändig förutsättning för att internationaliseringssträvandena skall omfattas av fler människor. Därför har också språkstudierna fått en central plats i förslagen.

Det är ett rättvisekrav att även de i utbildningshänseende eftersatta grupperna får tillfälle att ta del av den internationella utvecklingen och dess påverkan på vårt land. För att detta skall bli möjligt behöver de kunskaper och information på en rad områden. Språkkunskaper intar därvid som redan framhållits en central ställning. Inriktningen och genomförandet av studieresor till utlandet kan sägas utgöra en kvalitativ sida av behoven.

Den kvantitativa sidan av efterfrågan är betydligt svårare att bedöma. Hur många elever i ungdomsskolan kommer inom de närmaste åren att efterfråga en språkresa till England? Hur många studerande i studieförbundens cirkelverksamhet kommer att göra samma sak? Det är inte möjligt att med exakthet besvara frågorna. Ett sätt är att bedöma behovet utifrån nuvarande omfattning av och tendenser inom studieverksamheten. Ett annat sätt är att bedöma behovet med hänsyn till önskvärdheten av betydligt vidgade internationella kunskaper för skilda grupper medborgare. En sådan bedömning leder till slutsatsen att avsevärt flera människor än nu bör ges möjlighet till resor utomlands. Utredningen anser för sin del att den senare bedömningsmetoden är den enda möjliga i detta sammanhang. Mot denna bakgrund har utredningen inte ansett det ändamålsenligt att göra någon konsumentenkät på området. De behovsanalyser som görs i det följande får därför ses som ett uttryck för en önskvärd – och sakligt motiverad – utveckling. De är alltså inte styrda av de nuvarande utvecklingslinjerna inom reseverksamheten, vilka i hög grad påverkas av deltagarnas privata ekonomiska förhållanden och marknadsföringens inriktning.

3.2 Skolungdomens resor

3.2.1 Skolungdomens språkresor

Begreppet skolungdomsutbyte har, som tidigare nämnts, mer och mer fått innebörden av språkresor för skolungdom. Särskilt gäller detta skolungdomsutbytet med länder utanför Norden. I de tidigare kapitlen har redogjorts för verksamhetens historiska utveckling och nuvarande situation. Innan utredningen går in på resonemanget om den framtida utvecklingen kan det finnas skäl att i korthet summera några av de erfarenheter och tendenser vi kunnat finna från den gångna verksamheten.

- Språkresemarknaden för skolungdom i Sverige uppgick 1972 till ca 11–12 000 deltagare av vilka centralnämndens andel utgjorde ca 35 %. Den totala marknaden har under 1973 och 1974 ytterligare ökat något.
- Mellan åren 1954 och 1972 har centralnämnden ökat sitt antal språkresedeltagare ca 3,6 gånger. Om marknaden ökat i samma omfattning är mer tveksamt. Utredningen håller för troligt att centralnämndens marknadsandel ökat fram till 1966 men därefter något avtagit.
- Samtidigt som språkresemarknaden under åren tilltagit har antalet arrangörer av resorna minskat.
- Den svenska språkresemarknaden för skolungdom domineras helt av centralnämnden jämte två privata företag. De privata företagen bedriver också verksamhet i andra länder.
- Skolungdomsutbytet i ordets direkta bemärkelse, dvs med återbesök av skolelever från det utländska värdlandet, har minskat under 50- och 60-talen medan kursverksamheten tilltagit och mer än väl kompenserat denna utveckling.
- Ca 77 % av resorna gick till England, 12 % till Frankrike och 7 % till Tyskland. Verksamheten tenderar att tilltaga i England och Frankrike medan det motsatta förhållandet gäller för Tyskland.
- Rekryteringen till språkresorna är förhållandevis större från de mer välsituerade samhällsgrupperna. En tendens mot en jämnare fördelning mellan socialgrupperna kan dock skönjas.
- Även ur geografisk synpunkt är rekryteringen till språkresorna ojämn främst till nackdel för norra Sverige.
- Ungefär 60 % av språkresedeltagarna är flickor och 40 % pojkar.
- En klar tendens mot allt yngre deltagare i språkresorna kan påvisas. De flesta deltagarna kommer från grundskolans åttonde och nionde klasser samt från gymnasieskolans första klass.
- Valet av kursorter sammanfaller i hög grad med de mer kända turistorterna. I reklamen för språkresorna framhålles också sammankopplingen mellan studier och semesterliv.
- Språkresemarknaden synes i inte oväsentlig grad vara känslig för konjunkturväxlingar.

Kravet på en vetenskaplig utvärdering

Som framgår av utredningens historikkapitel har krav på en vetenskapligt utförd utvärdering av språkresornas språkliga nytta framställts vid ett par tillfällen. En sådan undersökning skulle utan tvivel vara önskvärd, om den kunde ge kvantitativa och kvalitativa mått på förändringar i elevernas språkkunskaper.

Utredningen har dock inte funnit det möjligt att tillgodose kravet. Den har främst ifrågasatt huruvida en sådan undersökning verkligen skulle kunna göras inom en begränsad tid och till rimliga kostnader. Undersökningen borde för att vara meningsfull inte bara påvisa skillnader i utvecklingen mellan elever, som stannat hemma i Sverige och elever, som åkt på språkresa. Den borde helst också visa vilken verkan undervisningen haft i förhållande till nyttan i övrigt av vistelsen i landet. Uppgiftens komplicerade karaktär har avhållit utredningen från att låta utföra en sådan undersökning.

Utredningen har förutsatt att språkresornas pedagogiska värde kan uppskattas utifrån de erfarenheter elever, lärare och andra berörda parter själva redovisat. Självfallet får en uppskattning gjord på ett sådant underlag inte vetenskaplig precision men den blir likväl tillräckligt entydig för att klargöra verksamhetens positiva sidor. Utredningen återkommer till denna fråga i det följande.

Språkresornas pedagogiska inriktning

Delvis mot bakgrund av kravet på en vetenskaplig undersökning av språkresornas pedagogiska värde men framför allt för att få synpunkter på en lämplig pedagogisk inriktning av verksamheten i framtiden har utredningen haft överläggningar med en språkexpert – Gunnar Holmberg – utsedd av skolöverstyrelsen. Dennes utlåtande har fogats som bilaga 1 till utredningen. Vad utredningen anför i det följande överensstämmer i stort med utlåtandet.

Inom ramen för de övergripande målen för studieresor utomlands bör uppmärksammas den betydelse språkresor för skolungdom har när det gäller ungdomarnas sociala utveckling och personlighetsutveckling. Kontakten med nya människor och nya förhållanden vidgar ungdomarnas perspektiv och ger dem träning i att finna sig till rätta i nya situationer. Även om denna träning inte alltid förlöper utan problem, tillför den ungdomarna värdefulla erfarenheter och bidrar till deras mognad. För många ungdomar är språkresan den första längre tid som de vistas borta från hemmet.

Språkresorna har för många elever tidigare haft sin främsta betydelse som en form av ferieläsning. Det kan ha gällt att förbättra ett dåligt studieresultat inför nästa läsår. Syftet kan också ha varit att vidareutveckla ett naturligt intresse för språk, bl a med sikte på att nå höga betyg. Elevernas önskemål har också påverkat kursarrangörernas uppläggning av kurserna.

Under senare år har en viss förskjutning från denna kursinriktning

kunnat märkas. Man har snarare betonat läs- och konversationsövningar än grammatik och skrivövningar. Skrivövningarna torde i dag vara nästan helt borta ur språkresan.

Utredningen delar Gunnar Holmbergs uppfattning beträffande den framtida målinriktningen:

”Anvisningar och rekommendationer i de nya läroplanerna för grundskola och gymnasieskola antyder sålunda en i viss mån modifierad målsättning för skolungdomens organiserade utlandsvistelse. Vid en sådan reviderad målsättning kommer den sociala aspekten, det kontaktskapande syftet, att träda mer i förgrunden än hittills. ”Språkresorna” kommer därigenom att mer få karaktär av ”studieresor”. Den språkliga sidan av målsättningen tonas ner i den mån den avser formell språklig träning. Språkets roll blir ändock fortfarande viktig. Förmågan att kommunicera är förutsättningen för den sociala kontakten. Härigenom kommer den allmänna motivation till vidare studier som utlandsvistelsen avser att skapa även språkstudiet till del.

Sådana överväganden leder fram till en målsättning som kan formuleras på följande sätt:

- att eleven i naturliga talsituationer skall tillämpa sina skolkunskaper i språket och därigenom förkovra sina språkfärdigheter och i övrigt vinna ökad motivation till vidare språkstudier;
- att eleven genom utlandsvistelsen skall förvärva vana att reda sig i nya miljöer och situationer; samt
- att eleven genom utlandsvistelsen skall vinna ökad förståelse för värdlandets egenart i levnadsformer, kultur och sedvänjor, ökad förståelse för vikten av internationellt samarbete och ökad vilja till internationellt engagemang.”

I det angivna målet läggs alltså större vikt vid tal och konversationsövningar än vid grammatik- och översättningsövningar. Därigenom öppnas också dörren till fler kontakter utanför lektionssalen än tidigare. För att målet skall nås förutsätts ett betydande inslag av inhemska lärare och goda kontakter med värdlandets befolkning, näringsliv och organisationer.

Val av kursorter

En ofta uttalad kritik mot språkresorna har varit svårigheten för deltagarna att få kontakt med befolkningen på kursorten. Allt eftersom de direkta utbytesresorna minskat har denna negativa utveckling förstärkts. En starkt bidragande faktor är också valet av kursorter. I Brighton- eller Torquay-området på den engelska sydkusten är ansamlingen av turister så stor att den inhemska befolkningens intresse för den enskilda språkresedeltagaren blir begränsat.

Om språkresearrangörer i större utsträckning förlade kurser till orter utanför de egentliga turistområdena, skulle intresset för deltagarna från ortsbefolkningens sida bli större och kontakterna med kursdeltagarna skulle bli livligare. Möjligheterna för deltagarna att knyta vänskapsförbindelser skulle underlättas och därmed språkträningen intensifieras.

Från ekonomisk synpunkt torde en sådan utveckling vara en fördel. Turistinvasionen till badorterna höjer priserna avsevärt och fördyrar därigenom också språkresorna.

Förläggningen av språkkurser till de stora turistorterna påverkar också möjligheterna att få en god kvalitet på förläggningarna för deltagarna. Så t ex anser sig utredningen kunna konstatera att det alltför ofta förekommer att elever från många olika länder samtidigt förläggs i en och samma familj. Möjligheterna att träna värdlandets språk blir givetvis mindre i sådana situationer. Om värdfamiljen i det närmaste driver pensionatrörelse måste självfallet möjligheterna till nära kontakter med värdfamiljen för en inneboende bli bristfälliga.

Med hänsyn till den omfattning språkreseverksamheten har kan ordningsproblem inte helt undvikas. Utredningen vill dock bestämt hävda att det rör sig om undantagsfall. Enstaka deltagare kanske inte har den mognad och självdisciplin som fordras för en utlandsresa utan föräldraövervakning. En förläggning som försvårar den önskade breda kontakten med värdlandets befolkning kan också vara en bidragande orsak. Utredningen anser det angeläget att kursarrangörerna ägnar detta problem fortsatt uppmärksamhet. De har ett ansvar för att språkresorna organiseras på ett sådant sätt att ungdomarna får tillfredsställande kontakter och tillsyn.

Utredningen vill betona att valet av kursorter är av största betydelse. Språkresearrangörerna måste sträva efter att förlägga kurserna till platser med mindre kommersiell och nöjesbetonad karaktär. Därigenom torde en betydande kvalitetsförbättring kunna uppnås. Inte bara skulle bilden av värdlandet bli mer realistisk utan också möjligheterna till språkträning förbättras.

Tyvär kan inte centralnämnden eller dess efterföljare ensam förändra utvecklingen i denna riktning. Nämnden har medvetet sökt nya mål för resorna men av konkurrensskäl inte vågat ta steget fullt ut. Av naturliga skäl har de stora turistmålen betydande dragningskraft på ungdomen. Det är inte möjligt att bortse från att språkresedeltagarna vill kombinera nytta med nöje. Ett annat val av kursorter behöver dock inte utesluta goda möjligheter till fritidsaktiviteter.

Företag med verksamhet i flera länder

Utredningen har tidigare redovisat att språkresemarknaden för skolungdom i Sverige huvudsakligen vid sidan om centralnämnden domineras av de två privata företagen Europeiska Ferieskolan (EF) och Sveriges Internationella Sommarskolor (SIS). Dessa två företag bedriver, som tidigare påpekats, i egen eller närstående företags regi också verksamhet utomlands. Här föreligger alltså en inte oväsentlig skillnad mellan den statliga nämnden och dess två huvudkonkurrenter.

En fördel med att bedriva likartad verksamhet också i andra länder är att man kan fördela vissa kostnader på ett större antal resenärer. En sådan betydande kostnad är framställningen av de årliga försäljnings-

broschyerna. Genom att låta framställa endast en broschyr för samtliga länder och variera den med olika texttryck kan besparingar ske.

En samordnad verksamhet i flera länder leder också till ett effektivare rumsutnyttjande bl a genom att perioden för högsäsong förlängs p g a de olika ländernas semestertider. Härigenom kan värdfamiljer kontrakteras för en längre sammanhängande period. Genom att koncentrera verksamheten till några större platser kan viss fast "markservice" etableras, som kan utnyttjas av flera länders språkresedeltagare.

Som framhållits under avsnittet om valet av kursorter är det förenat med vissa risker att låta verksamheten få karaktär av stordrift. Den största risken är att verksamhetens kvalitet kan bli lidande. Å andra sidan kan inte bortses från att ett ökat kundunderlag kan ha vissa ekonomiska och andra fördelar.

Enligt utredningens uppfattning är det inte aktuellt att diskutera om centralnämnden eller dess efterföljare skall etablera sig i andra länder i Europa. Möjligen kan det i framtiden finnas förutsättningar för att inleda samarbete med andra organisationer med syfte att förbättra de kvalitativa och ekonomiska sidorna av verksamheten. Om textstatliga organ av centralnämndens karaktär i framtiden skulle komma till stånd i andra nordiska länder — i dag torde sådana inte finnas — eller organisationer av ideell natur etablerar sig i branschen bör förutsättningar finnas för ett samarbete.

Centralnämndens försäljningsutveckling

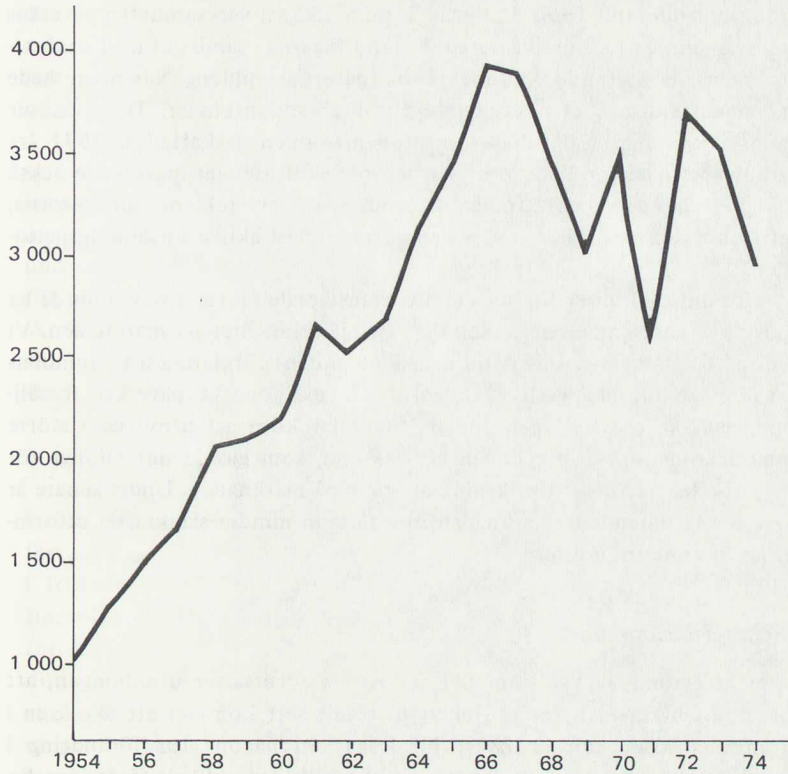
Innan utredningen går in på framtidsbedömningar av skolungdomens språkresor förtjänar följande diagram och tabell ett närmare studium. Tabellen återfinnes i en mer detaljerad form i kapitel 2. Här redovisas endast det samlade antalet språkresor samt ökning respektive minskning jämfört med det föregående årets verksamhet. Redovisningen sker i absoluta tal och procent.

Av diagrammet framgår att centralnämndens språkreseverksamhet nästan oavbrutet steg från 1954 fram till 1966, då verksamheten nådde ett maximum med 3 945 deltagare. Efter detta år visar kurvan betydande svängningar i verksamheten. Utredningen vill tolka diagrammet så att språkresemarknaden som helhet fram till 1966 vuxit och att centralnämnden under dessa år behållit och något ökat sin marknadsandel.

I kapitel 2 har utredningen redovisat nämndens egna förklaringar till de senare årens utveckling. Utredningen tror att dessa förklaringar inte är uttömmande. De i dag på marknaden konkurrerande privata företagen fick båda sitt uppsving i mitten av 60-talet. Det är rimligt att antaga att den totala marknaden vuxit även efter 1966 men att centralnämnden fått vidkännas konkurrens från nämnda företag efter denna tidpunkt. Ökningen av nämndens marknadsandel torde därför ha avstannat och kanske under de sista åren förbytt i en något minskad andel.

Det är svårt att klart ange orsakerna till den redovisade marknads-

Deltagarutveckling för centralnämndens språkresor för skolungdom

År	Totalt antal deltagare	Ökning/Minskning	I procent
1954	1 033		
1955	1 289	+ 256	+ 24,78
1956	1 506	+ 217	+ 16,83
1957	1 695	+ 189	+ 12,55
1958	2 050	+ 355	+ 20,94
1959	2 095	+ 45	+ 2,20
1960	2 220	+ 125	+ 5,97
1961	2 650	+ 430	+ 19,37
1962	2 501	- 149	- 5,62
1963	2 708	+ 207	+ 8,28
1964	3 152	+ 444	+ 16,40
1965	3 461	+ 309	+ 9,80
1966	3 945	+ 484	+ 13,98
1967	3 905	- 40	- 1,01
1968	3 441	- 464	- 11,88
1969	3 005	- 436	- 12,67
1970	3 504	+ 499	+ 16,61
1971	2 595	- 909	- 25,94
1972	3 739	+ 1 144	+ 44,08
1973	3 521	- 218	- 6,19
1974	2 966	- 555	- 15,76

minskningen efter 1966. En orsak är sannolikt att verksamheten påverkas av svängningar i konjunkturerna. Förändringarna i samband med studentexamens avskaffande kan också ha påverkat bilden. Nämnden hade nämligen tidigare ett betydande antal abiturientkurser. Dessa kurser minskade i antal samtidigt som studentexamen avskaffades. 1971 års arbetsmarknadskonflikt, som bl a berörde skolväsendet, påverkade också enligt nämndens upfattning distributionen av reklam för resorna, eftersom den inföll just under den normalt mest aktiva försäljningsperioden.

Utredningen anser för sin del att ovanstående faktorer också borde ha påverkat verksamheten för samtliga övriga arrangörer på marknaden. Vi vill därför sätta mer tilltro till centralnämndens förklaring att nämndens kvalitetsambitioner varit så höga att de ekonomiskt påverkat försäljningen. När charterflyget under 1960-talet kom att utnyttjas i större utsträckning uppstod tydligen ett vakuum, som gjorde det möjligt för nya företag med turistinriktning att gå in på marknaden. Under senare år har också nämndens marknadsföring fått en mindre slagkraftig utformning än konkurrenternas.

Framtidsbedömningar

Mot bakgrund av vad som här redovisats förutsätter utredningen, att språkresemarknaden för skolungdom totalt sett kommer att öka även i framtiden. Det kan knappast bli fråga om någon stor förändring i ökningstakten, såvida inte de ekonomiska villkoren radikalt förändras. En realistisk bedömning torde vara att den totala marknaden kan komma att öka med ca 1 000 deltagare per år.

Antalet arrangörer av språkresor för skolungdom kan också förutsättas förbli i stort sett oförändrat. Däremot kan förväntas att nuvarande arrangörer på ungdomsmarknaden i framtiden riktar sina blickar också mot de vuxenstuderande. Det finns ingen anledning att tro att centralnämnden eller dess efterföljare skulle ha större svårighet än konkurrenterna att hävda sig på studieresemarknaden. Utredningen återkommer senare till den totala bilden av den statliga organisationens framtida förutsättningar.

Det avgörande hindret för en mer betydande ökning av antalet språkresedeltagare är av ekonomisk natur. Kostnaderna för deltagande i en språkresa är så stora att de även i framtiden torde påverka deltagandet. En följd härav blir sannolikt att den ojämna rekryteringen från skilda socialgrupper till resorna kommer att bestå. Kostnaderna för anslutningsresor till flygplatserna torde också bidra till en fortsatt sned geografisk rekrytering.

Språkreseverksamheten bland skolungdom rekryterar allt yngre deltagare. Det är utredningens uppfattning att även denna tendens kommer att bestå eller ytterligare förstärkas. Under senare år har ett allt större antal ungdomar i unga åldrar börjat resa utomlands på egen hand. Det tidigare

omnämnda Inter-Railkortet har delvis förstärkt denna utveckling. Utredningen anser att denna utveckling i stort sett är positiv. Det viktiga är att den svenska ungdomens kontakter med förhållanden utanför vårt lands gränser blir så intensiva som möjligt. Språkresan har dock fortfarande sitt givna värde. Framför allt kan den vara en introduktion till framtida utlandsresande på egen hand.

Utredningen vill inte föreslå särskilda statliga bidrag för att vidga språkreseverksamheten för skolungdom. Det är inte på grund av bristande intresse för språkresorna eller en underskattning av deras värde som utredningen kommit till denna uppfattning. Vad som nyss anförts understryker tvärtom den vikt den tillmäter verksamheten. Men åtgärder för att möjliggöra språkresor för en större andel av den svenska skolungdomen skulle för att ge effekt medföra stora kostnader. Vid en vägning av olika åtgärder mot varandra har utredningen velat prioritera vissa andra områden. Förslag rörande dessa återfinns i det följande.

3.2.2 Lägerskolor utanför Norden

I det tidigare avsnittet om skolungdomens språkresor har utredningen fäst uppmärksamhet på den begränsade omfattning denna verksamhet har i förhållande till landets totala antal skolbarn. I utredningens direktiv framhålls detta förhållande. Enligt dem bör utredningen pröva i vad mån förutsättningar kan och bör skapas för att bättre tillgodose skolungdomens efterfrågan av internationella kontakter. Som framhållits skulle ekonomiskt stöd till språkresorna dra alltför stora kostnader. Utredningen har därför övervägt andra möjligheter och då bl a lägerskoleverksamhet.

Lägerskolan – en del av grundskolans och gymnasieskolans undervisning

I läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan tas lägerskolan upp som en av skolans undervisningsformer. Med lägerskola avses undervisning förlagd under kortare tid till annan ort. Betoningen läggs alltså vid studier snarare än vid läger. Man avser emellertid härvid sådana studier som bättre och effektivare kan bedrivas utanför den egna skolan och skolorten.

Lägerskolor har hittills huvudsakligen förlagts till orter inom Sverige. Det nordiska skolbarnsutbytet har emellertid mer och mer börjat

Antal skolbarn i grundskolan skolåret 1973/74 som deltagit i lägerskola

	Årskurs						
	3	4	5	6	7	8	9
I absoluta tal	654	299	8 706	11 382	3 653	13 982	799 = 39 475
I procent av resp årskurs	0,6	0,3	9,2	12,4	3,7	13,9	0,8

bedrivs inom lägerskolans ram. I begränsad omfattning har också lägerskolor förlagts till länder utanför Norden.

Enligt en undersökning utförd av skolöverstyrelsen reste ca 40 000 skolbarn i grundskolan på lägerskola under läsåret 1973/74. Fördelningen på respektive årskurser framgår av nedanstående tabell. Någon motsvarande redovisning för gymnasieskolan finns inte.

Läroplanens mål för lägerskoldeltagarna kan sammanfattas på följande sätt.

- att bedriva studier i en miljö som skiljer sig från hemmiljön
- att genom fältstudier skaffa sig konkreta kunskaper om natur, människor och samhällsliv
- att utifrån en objektiv orientering förvärva attityder i riktning mot socialt engagemang och förståelse för andra seder, bruk, politiska, sociala och kulturella förhållanden
- att utveckla sin förmåga till både självständighet och samarbete med kamrater och lärare
- att få uppleva hur stoff från olika ämnen kan sammanföras till en meningsfull enhet
- att odla ett specialintresse, som inte tillgodoses på hemorten
- att utveckla en samarbetsanda såväl kamrater emellan som mellan lärare och elev
- att stifta kontakt med ungdom på lägerskolorten.

Av anvisningarna för lägerskolan framgår att en lägerskola inte bör omfatta mer än fem skoldagar. Lägerskolan ordnas under terminstid och skall föregås av ett särskilt förberedelsearbete och följas av en summering av de gjorda erfarenheterna. Den ingår i årskursplaneringen och anordnas i samverkan mellan skolstyrelse, rektor, lärare, föräldrar och elever.

Finansieringen av lägerskolorna har varierat. I vissa kommuner har lägerskolorna helt betalats av kommunen. På andra orter har kostnaderna bestridits med såväl kommunala som andra medel. Lägerskolornas begränsade omfattning beror delvis på kommunernas svårigheter att ge anslag till desamma. Särskilt när kommunerna tvingas till stor återhållsamhet med sina utgifter drabbar detta ofta lägerskoleanslagen.

Lägerskolan har inte bara ett stort värde när det gäller att konkretisera undervisningen. Den bidrar också till att skapa en naturlig kontakt mellan lärare och elever och mellan eleverna inbördes. Vissa undersökningar gjorda vid lärarhögskolan i Umeå styrker denna uppfattning. Också utredningen om skolans inre arbete (SOU 1974:53 s. 323) anser att lägerskolan väl harmonierar med den nya skolans arbetsformer:

”Om man utnyttjar elevernas upplevelser utanför själva skolan för inläring finns goda möjligheter att öka konkretionen i skolans verksamhet. Detta har tagit sig uttryck i bl a studiebesök, exkursioner, praktisk yrkesorientering och lägerskoleverksamhet. Det är angeläget att man i fortsättningen ännu bättre utnyttjar tillfällena till inlärningsbefrämjande upplevelser i samhället utanför skolan.”

En bredare rekrytering

Enligt utredningens uppfattning skulle lägerskolan möjliggöra en bredare rekrytering till utlandsstudier än vad språkresorna förmår göra. Till skillnad från språkresorna skulle lägerskolor förlagda exempelvis till England och Tyskland kunna omfatta som regel två veckor mot 4–5 veckor för de nuvarande språkresorna. De skulle också tidsmässigt kunna förläggas till terminstid, vilket gör att de inte inträffar under turistsäsongen.

Skolungdomsutbyte i lägerskolans form innebär att hela skolklasser under sina lärares ledning får möjligheter till utlandskontakter. Innehållsmässigt anpassas lägerskolorna till värdlandets studiemöjligheter. Valet av studieorter blir mer varierande än för språkresorna. Lägerskolorna kan också innehålla ett större studieinslag än språkresorna. Om lägerskolorna samordnas organisatoriskt skapas möjlighet för prissänkningar. Den kortare tiden för lägerskolan bidrar också till att göra den billigare än språkresan. Även om lägerskolorna i första hand inte är tänkta att vara språkresor utan skall ha ett vidare informationssyfte, så borde de ge rika tillfällen till träning i värdlandets språk.

Valet av resmål kommer till viss del att styras av just dessa språkhänsyn. Men utredningen finner det ändå angeläget att understryka vikten av att lägerskolor också förläggs till länder där språkträningen är av underordnad betydelse men där studieobjekten är sådana att en lägerskola likväl kan försvaras. Det har vid olika tillfällen framförts önskemål om att lägerskolor för klasser med många invandrarbarn skulle förläggas till invandrarbarnens hemländer. Utredningen anser detta uppslag intressant och väl värt att pröva.

Utredningen har mot den här redovisade bakgrunden blivit övertygad om att lägerskolor förlagda utomlands skulle möjliggöra för fler svenska

skolbarn att stifta bekantskap med internationella förhållanden. På önskemål från utredningen har skolöverstyrelsen anvisat två experter på lägerskolans område — Inga Löwdin och Rolf Malmberg — som för utredningens räkning utarbetat ett särskilt utlåtande om lägerskolor utomlands. Utlåtandet fogas som bilaga till utredningens betänkande.

Utformningen och den pedagogiska uppläggnings av lägerskolor utomlands behandlas närmare i nämnda utlåtande, varför utredningen i dessa avsnitt hänvisar till detsamma. Här återges de särskilda mål experterna sätter upp för lägerskolor utanför Norden:

- att bidra till att vidga elevernas medvetande om världen utanför den nationella gemenskapen och därvid konkretisera skolans internationella undervisning
- att träna språkfärdighet, speciellt i vardagssituationen
- att i möjligaste mån ge sociala, politiska, ekonomiska och kulturella aspekter på en främmande miljö
- att ge kontakter med befolkningen — särskilt ungdomen — och därigenom främja en ökad förståelse för värdlandet
- att utifrån en vidgad kunskap om ett land utveckla en allmän förståelse för andra folk och kulturer.

I utlåtandet framhåller experterna att lägerskolor utomlands i första hand bör ifrågakomma för grundskolans elever i årskurs 8 samt gymnasieskolans elever i årskurs 1. Utredningen delar uppfattningen att även elever ur grundskolans högstadium bör kunna delta i dessa lägerskolor. Lägerskolor utanför Norden torde dock bli vanligast för gymnasieskolans elever. Gemensamt för båda kategorier elever bör vara att resorna ställs till resmål där elevernas språk- och andra förkunskaper kan komma till sin rätt.

Studieplanering

Lägerskolor utomlands är i likhet med övriga lägerskolor tänkta att omfatta hela skolklasser. En sådan verksamhet förutsätter betydande administrativ planering inom skolan. Genom koncentrationsläsning och andra studieplaneringsåtgärder bör det vara möjligt att anordna lägerskolor upp till cirka två veckors längd utan att särskilda lärarkrafter behöver anlitas eller tjänstledighet beviljas för medföljande lärare. Det bör dock uppmärksammas att lärare inte har skyldighet att delta i lägerskolor utomlands.

Även om lägerskoleresorerna är tänkta att omfatta hela klasser så kan det föreligga skäl för enstaka elever att inte delta i resan. I sådana situationer bereds redan nu elever möjlighet till studier i parallellklasser eller liknande. För lägerskolor utomlands föreligger ingen principiell skillnad.

Finansiering

Finansieringen av lägerskolorna har, som tidigare nämnts, varierat från kommun till kommun. I de kommuner där samtliga kostnader betalats av skattemedel har självfallet många problem undanröjts. Såvitt utredningen kunnat inhämta är det inte ovanligt med en flerstegsfinansiering av typ: kommun, föräldrar och av skolan insamlade medel. Utredningen vill i detta sammanhang understryka att det kan uppstå känsliga avvägningar om föräldrar uppmanas bidra till täckningen av kostnaderna.

Det är utredningens uppfattning att det är staten och kommunerna som bör påtaga sig uppgiften att i huvudsak finansiera lägerskoleverksamheten. Vid sidan härav kan klassen genom egna arbetsinsatser bidra till finansieringen. Utredningen ser positivt på en sådan delfinansiering. I de sociala motiv, som kan tillmätas lägerskolor utomlands, ligger bl a möjligheten att förena och stärka sammanhållningen inom klassen genom arbete för ett gemensamt mål.

Det är inte troligt att lägerskoleverksamheten kan få en sådan omfattning på kort sikt att den skulle kunna erbjudas en större del av eleverna inom de angivna åldersgrupperna. Det är rimligare att förespråka en successiv uppbyggnad av verksamheten, under vilken tid nya erfarenheter kan inhämtas. Verksamheten begränsas av naturliga skäl av de anslag staten och kommunerna anvisar och av vad som kollektivt samlas in av eleverna.

Ett räkneexempel

I följande räkneexempel förutsätts att som mål sätts upp att 5 000 elever ur berörda årskurser under ett år skall erbjudas tillfälle till lägerskola i England. Det ur de flesta synpunkter effektivaste färd sättet torde vara att söka arrangera charterflygtransporter och göra serien så lång som möjligt.

Vidare antas att vistelsen utsträcks till cirka 14 dagar samt att inkvarteringen sker i engelska värdfamiljer enligt de principer som i dag gäller för språkresorna. Även lärarna skulle inkvarteras på liknande sätt.

Ett genomsnittspris för hela landet skulle troligen kunna uppgå till totalt ca 800 kr per deltagare. I denna summa har då inte inräknats löner eller traktamentsersättning till medföljande lärare eller ledare. För skolor på västkusten och i Sydsverige skulle kostnaderna bli något lägre, medan skolor i norra delen av landet skulle få en fördyring på grund av avståndet.

Om resorna och den organisatoriska delen av arrangemanget kunde överlätas till en organisation, skulle den långa flygserien kunna arrangeras och priserna hållas inom den ovan angivna ramen.

Den del av det ovan angivna priset på 800 kr per deltagare, som är att hänföra till flygtransporten skulle kunna uppskattas till ca 300–400 kr beroende på från vilken del av landet flygningen utgår. Om staten anvisade 1,75 miljoner kronor som bidrag till lägerskolor utomlands, skulle staten därmed i princip svara för den del av de totala lägerskolekostnaderna som utgör transportkostnader. Övriga delar av lägerskolekostnaderna skulle då kunna fördelas på kommuner och andra efter förmåga.

Statligt stöd

För att stimulera en uppbyggnad av lägerskoleverksamhet utomlands bör staten medverka i kostnadstäckningen. Redan nu beviljar staten medel till nordiskt skolbarnsutbyte, varför knappast några principiella hinder torde föreligga för stöd till lägerskolverksamheten utomlands.

Utredningen föreslår enligt det redovisade räkneexemplet att staten för budgetåret 1976/77 anslår 1,75 miljoner kronor för stöd till lägerskolverksamhet utanför Norden. Medlen skall i princip täcka lägerskoldeltagarnas transportkostnader från hemorten till lägerskolorten.

Svenska AB Studieresor (se kap 4) bör årligen inge anslagsframställning och fördela anslagna medel. För att medlen skall kunna utnyttjas effektivt bör bidrag ges endast under förutsättning att de används inom ramen för bolagets tjänster. Utredningen förutsätter att bolaget löpande informerar skolöverstyrelsen om anslagets utnyttjande samt företagets planerade disposition av medlen. Utredningen anser också att skolöverstyrelsen bör ges möjlighet att utfärda kompletterande anvisningar beträffande anslagets fördelning. Vägledande vid anslagets fördelning bör bli att söka åstadkomma en geografiskt rättvis rekrytering.

Utredningen utgår från att anslaget under de följande budgetåren kommer att höjas dels för att täcka kostnadsstegringar, dels för att kunna möjliggöra för fler skolbarn att delta i en lägerskola utanför Norden.

Vissa detaljfrågor i anslutning till lägerskolverksamheten

För att lägerskolverksamhet utomlands skall kunna bedrivas och få en vid omfattning krävs att klarhet skapas i en rad praktiska frågor. Utredningen vill här endast i korthet fästa uppmärksamhet på dessa problem.

Enligt skolstadgans 5 kap 23 § bör en lägerskola i allmänhet inte omfatta mer än fem skoldagar. En sådan bestämmelse är rimlig för lägerskolor förlagda inom Sverige. För lägerskolor utanför landets gränser krävs enligt utredningens uppfattning en längre tid för att de skall kunna uppfylla de mål som tidigare angivits för dem. Utredningen föreslår därför att lägerskolor förlagda utomlands, oavsett om de anordnas inom eller utanför Norden, kan utsträckas till att omfatta sexton dagar.

Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 27 januari 1961 bemyndigades skolöverstyrelsen att medge, dels att undervisning i årskurs, klass eller ring vid skola som tillhör det allmänna skolväsendet får inställas under högst sexton dagar för läsår för elevers deltagande i undervisning vid läroanstalt i Danmark, Finland och Norge, dels också att lärare, som deltar i ett sådant utlandsbesök, får under tjänstledighet härför uppbära oavkortad lön, under förutsättning att vederbörandes undervisningsskyldighet i svensk skola under samma tid fullgörs utan kostnad för statsverket. Kungl. Maj:t föreskrev också att tid, som tas i anspråk för ifrågavarande ändamål, skall inräknas i den enligt tillämplig stadga föreskrivna årliga lästiden.

Enligt utredningens mening bör dessa bestämmelser nu ses över. Det

bör således bli möjligt för skolor att under en tid av upp till sexton dagar förlägga undervisning till ort utanför landet innefattande även andra länder än Danmark, Finland och Norge. De praktiska förutsättningarna för studieresor utomlands torde i sig själva innebära rimliga begränsningar, varför någon särskild uppräknig av länder inte behöver göras i bestämmelserna.

I det allmänna avlöningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän har frågan om vissa ersättningar reglerats för lärare som deltagar i lägerskolor. Det kan möjligen finnas anledning att även låta dessa avtal bli föremål för en översyn beträffande lägerskolverksamhet förlagd utanför landet.

För att erbjuda lägerskoldeltagarna full trygghet vid sjukdom och olycksfall under lägerskolvistelsen bör tillfredsställande försäkringar tecknas. Detta kan antingen göras av kommunen generellt eller för varje tillfälle av researrangören.

3.2.3 Skolungdomsresor inom Norden

När gränserna öppnades efter krigsslutet år 1945 och turisttrafiken kunde återgå till normala förhållanden kom det nordiska turistresandet att stå i främsta rummet. Inom skolväsendet diskuterades hur undervisningen om de nordiska grannländerna och den nordiska tanken bäst skulle kunna konkretiseras. Därvid uttalades ofta önskemålet att varje svenskt skolbarn någon gång under sin skoltid skulle få tillfälle att göra en skolresa till något av grannländerna. Verksamheten har dock aldrig fått denna omfattning.

Med den tilltagande internationaliseringen har till en del intresset förskjutits från Norden till andra länder. Det finns emellertid enligt utredningen anledning att framför allt för grundskolans elever möjliggöra studieresor i ökad omfattning också inom Norden.

Av den statistik som redovisats i tidigare kapitel framgår att knappt 27 000 ungdomar gavs tillfälle att under skolåret 1972/73 göra en nordisk studieresa. Statistiken ger ingen upplysning om hur lång tid resorna varat. Man kan dock på goda grunder antaga att ett stort antal korta studiebesök till grannlandet skedde från landets gränskommuner. Ofta var det fråga om endagsbesök. Utredningen har sökt uppskatta omfattningen av dessa tidsmässigt kortare resor och har kommit fram till att från grundskolan 6 200 elever varav 5 200 från Malmöhus län gjorde kortare besök i grannlandet. Motsvarande siffror för gymnasieskolan är 2 300 elever totalt, varav 1 700 elever från Malmöhus län.

Av samtliga skolbarn som under nämnda skolår fick göra en nordisk studieresa erhöll ca 800 barn statligt bidrag. Staten bidrog alltså till täcka reskostnaderna för endast ca 3 % av samtliga resenärer. Det statliga stödet har koncentrerats till sådana studieresor som knutits till ett direkt återbesök av en skolklass från grannlandet. Utredningen finner det önskvärt att också andra slag av studieresor kan få statligt stöd. Denna grupp av studieresor motsvarar ca 95 % av det totala antalet resande elever.

I hög grad torde studieresorna till våra nordiska grannländer organisatoriskt förberedas och genomföras av skolorna själva. Föreningen Norden ger in anslagsframställning om och fördelar det statliga anslaget och hjälper skolorna att förmedla vänortskontakter.

Utredningen är av den uppfattningen att det nordiska skolungdomsutbytet bör ökas. En sådan ökning torde underlättas och resorna kunna bli billigare om det nordiska utbytet organisatoriskt förs samman med övrigt skolungdomsutbyte såsom förhållandet var före 1947. Utredningen har vid kontakter med Föreningen Norden fått den uppfattningen att föreningen närmast är intresserad av att behålla det rent ömsesidiga utbytet, medan övrigt utbyte skulle kunna överföras till det statliga organet på området. För centralnämnden eller dess efterföljare skulle uppgiften att även få verka inom det nordiska fältet innebära en jämnare arbetsfördelning under året, eftersom det nordiska studieresandet främst äger rum under terminstid, dvs den tid då nämndens resurser är minst ansträngda. För skolorna skulle koncentrationen till ett statligt företag för allt skolungdomsutbyte med utlandet troligen vara en förenkling och innebära en bättre service.

Inom en utredning tillsatt under Nordiska ministerrådet har det nordiska skolungdomsutbytet nyligen varit föremål för utredning. Därvid har den nordiska utredningen bl. a. föreslagit att huvudmannaskapet för det nordiska skolungdomsutbytet på nytt prövas.

3.3 Studieresor för vuxna

I utredningens beskrivning av den nuvarande språkreseverksamheten för vuxna har konstaterats att denna har ganska liten omfattning samt att den närmast vänder sig till företagare och tjänstemän som i sitt förvärvsarbete kommit att behöva kunskaper i främmande språk. Centralnämndens verksamhet på området har också hittills varit begränsad.

Dagens skolungdom får en längre och bättre skolutbildning än vad tidigare generationer fått. Som en följd härav har det uppstått en utbildningsklyfta mellan generationerna. Genom att i allt större utsträckning också erbjuda de vuxna utbildning strävar man efter att överbrygga denna utbildningsklyfta. I två betänkanden på vuxenutbildningsområdet som lades fram under år 1974 (Studiestöd åt vuxna – SVUX, SOU 1974:62 och Vidgad vuxenutbildning – FÖVUX, SOU 1974:54) behandlades framför allt de lågutbildades problem. I proposition 1975:23 som bl a grundar sig på dessa betänkanden understryker föredragande statsrådet och riksdagen (SfU 1975:14, rskr 1975:176) vikten av att just dessa, de i utbildningshänseende sämst ställda grupperna, får ett ökat samhällligt stöd för sin utbildning. Studiereseutredningen delar denna uppfattning och vill i det fortsatta resonemanget anknyta till motiveringarna och förslagen i propositionen vad gäller behovet av utlandsstudier för de lågutbildade.

3.3.1 Kommunal och statlig vuxenutbildning

En viktig del av den svenska vuxenutbildningen sker inom ramen för kommunal och statlig vuxenutbildning. För att undersöka behovet av kompletterande studieverksamhet inom detta område har skolkonsulenten Sven Salin varit utredningen behjälplig och hans utlåtande är fogat som bilaga 3 till utredningens betänkande.

Kommunal och statlig vuxenutbildning omfattar utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium och gymnasieskolan. Den omfattar dessutom särskild yrkesinriktad utbildning. Inom kommunal vuxenutbildning bedrivs studierna som koncentrerade ämneskurser i ett eller flera ämnen samtidigt. En mindre del av kursdeltagarna studerar för att få fullständig kompetens motsvarande grundskol- eller gymnasieskolutbildning. Antalet undervisningstimmar är starkt reducerat i förhållande till ungdomsskolan. Sålunda får en gymnasieskolkurs i engelska motsvarande utbildningen på treårig humanistisk linje omfatta högst 175 undervisningstimmar inklusive tid för skriftliga prov. En sådan kurs anordnas inom kommunal vuxenutbildning i regel på tre terminer.

I kommunal vuxenutbildning deltog läsåret 1973/74 ca 178 000 elever. Av dessa deltog ca 17 600 i gymnasieskolkurser i engelska, 7 000 i tyska, 6 600 i franska och ca 5 200 i italienska och spanska. Språken, särskilt engelska, är alltså frekventa ämnen inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Ca 60 % av kursdeltagarna inom gymnasieskolkurserna studerar språk.

Statlig vuxenutbildning förekommer dels som varvad undervisning, dels som ren brevundervisning. Utbildningen följer läroplanerna för grundskolans högstadium och läroplanerna för de tvååriga ekonomiska, sociala och tekniska linjerna samt de tre- och fyraåriga linjerna i gymnasieskolan. Varvad undervisning innebär att eleverna infinner sig vid skolan i regel under en femveckorsperiod per termin för lärarledd undervisning. I övrigt studerar de hemma med hjälp av korrespondensmaterial. Statlig vuxenutbildning förekommer vid statens skola för vuxna i Norrköping, som har både varvad undervisning och ren brevundervisning, och vid statens skola för vuxna i Härnösand, som har enbart varvad undervisning. Under läsåret 1973/74 deltog i varvad undervisning ca 1 300 elever och i ren brevundervisning ca 3 200 elever. De flesta eleverna i varvad utbildning vid statens skolor för vuxna studerar flera ämnen samtidigt.

Läroplanerna för grund- och gymnasieskolan gäller också för kommunal och statlig vuxenutbildning. Målet för språkstudierna i skolan är enligt dessa läroplaner att uppnå färdighet i användandet av språket. Man ser numera språkundervisningen mindre som undervisning *om* språket och mera som en träning i språket. Språket skall vara ett funktionellt redskap för kommunikation. Undersökningar, som bl a Sveriges Radio gjort bland vuxna visar att en majoritet har behov av att kunna förstå talat främmande språk och att kunna kommunicera muntligen på främmande språk. En något mindre grupp har behov av att kunna förstå skrivet främmande språk och den minsta gruppen har behov av att kunna skriva främmande språk.

Inom kommunal och statlig vuxenutbildning görs stora ansträngningar att uppnå de mål i fråga om språkfärdigheter som läroplanerna anger. Det reducerade timtalet i förhållande till ungdomsskolan och den kortare tidsperiod till vilken studierna koncentreras innebär emellertid stora problem, särskilt när det gäller träning i muntlig språkfärdighet. Vuxna kan generellt sägas ha större svårigheter än barn och ungdomar att tillägna sig uttal och intonation i ett främmande språk på grund av att de redan har utbildade språkvanor. De upplever också ofta vissa hämningar att tala språket. Man försöker kompensera dessa brister genom att använda inlärningsstudior och genom att ställa bandspelare till elevernas förfogande. Infödda språkassistenter används också i undervisningen, men tiden är ofta för knapp för att man skall kunna uppnå lika goda resultat i fråga om hörförståelse och talfärdighet som i fråga om textläsförståelse. Genom att en stor del av inläringen måste ske utanför lektionstid är sådana moment som textläsning och skrivträning lättare att klara än uttalsträning och muntlig färdighet.

Språkresor för kommunal och statlig vuxenutbildning

Det är utredningens uppfattning att studier i form av språkresor utomlands skulle kunna utgöra ett värdefullt komplement till språkstudier inom kommunal och statlig vuxenutbildning. De skulle också bidra till de vidgade internationella kontakter som man talar om i läroplanerna för grund- och gymnasieskolan. Målet för språkresorna skulle sammanfattningsvis kunna uttryckas på följande sätt:

- att bidra till internationeliseringen av undervisningen inom kommunal och statlig vuxenutbildning
- att träna språkfärdighet, särskilt förmågan att tala och förstå det talade språket
- att möjliggöra kontakter med andra länders samhälls- och näringsliv, organisationer och institutioner
- att skapa kontakter med människor i andra länder
- att skapa förståelse för andra länders kultur och traditioner.

Studieresorna bör om möjligt anordnas i nära samband med språkundervisningen inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Den vuxenstudierande bör ha förvärvat en grundläggande språkfärdighet motsvarande två årskurser i ungdomsskolan.

De länder som kan komma i fråga för studieresor måste i första hand bli engelsktalande länder och därefter tysk- och fransktalande länder. Studieresor kan även tänkas ske till länder vars språk kan förekomma som C-språk i gymnasieskolan. I de flesta fall torde endast sommaren kunna utnyttjas för studieresor, eftersom de vuxenstudierande ofta har förvärvsarbete, barn i skolåldern eller studerar andra ämnen parallellt med språk. Men det finns säkerligen tillräckligt underlag att bedriva verksamhet även under övriga delar av året, särskilt när det gäller engelsktalande länder. Då har man dessutom den fördelen att det är lättare att få kontakt med näringsliv och organisationer.

Studieresan bör omfatta minst två veckor. Programmet bör såvitt möjligt anpassas till deltagarnas egna önskemål. Syftet bör vara att ge deltagarna inblick i landets samhälls- och kulturliv och skapa förståelse för dess traditioner och människor. Genom att etablera kontakter med föreningar och organisationer möjliggörs för deltagarna att lära känna människor med liknande intressen. Programmet kan uppta besök på företag och samhällsinstitutioner, teater- och konsertbesök och i den mån så är möjligt deltagande i föreningsliv och sportsliga aktiviteter. Stor valfrihet bör här lämnas deltagarna att tillgodose sina intressen.

Undervisningen bör till största delen handhas av infödda lärare eller studieledare och uppgå till 3 à 4 lektioner varje dag. Den bör med fördel bedrivas i små grupper för att så mycket som möjligt aktivera deltagarna. Syftet bör vara att i första hand träna hörförståelse och förmågan att tala språket. Som läsmaterial bör så långt som möjligt användas autentiskt material såsom tidningsartiklar, broschyrer och material som deltagarna kommer i kontakt med vid studiebesök på företag och institutioner. Det är väsentligt att den språkliga träningen anpassas till deltagarnas förutsättningar och inriktas på att tillgodose deras behov att fungera språkligt i olika situationer som upplevs som relevanta.

För att underlätta kontakter med människor i landet och ge deltagarna en inblick i vardags- och familjeliv är familjeinackordering att föredra. Deltagare, som önskar annan inkvartering, skall dock kunna tillmötesgå på denna punkt.

Ekonomiskt stöd till språkkurserna

Av vad som tidigare anförts framgår att språkstudier utomlands skulle vara ett värdefullt komplement för studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning. För att sådana studier skall kunna få någon omfattning av betydelse krävs ekonomiskt stöd från samhället. I proposition 1964:138 angående studiesocialt stöd förutsåg också departementschefen att även språkstudier utomlands skulle kunna bli föremål för statlig stöd och anförde på sidan 169 bl a följande:

”I utredningens förslag saknas regler om studiemedel för *studier utom riket*.

För närvarande förekommer i viss omfattning att statsstipendie-nämnderna medger studerande, som har stipendier eller lån, att åtnjuta förmånerna för studier vid utländsk läroanstalt. Så bör kunna ske även beträffande studiemedel. Den grundläggande principen bör vara att studiemedel, efter prövning i varje särskilt fall, skall kunna beviljas svensk studerande för studier utomlands, om dessa inte med lika stor fördel kan bedrivas vid svensk läroanstalt. Jag tänker då *dels* på sådana fall där vederbörande vill skaffa sig en värdefull utbildning utomlands som inte står att få i Sverige eller en utbildning som det visserligen finns motsvarighet till här i landet men som han på grund av platsbrist vid våra institutioner inte kan få tillträde till, *dels* på sådana fall där studierna i och för sig kan bedrivas i Sverige men där nyttan av att studierna kombineras med utlandsvistelse är påtaglig (t. ex. språkstudier).

Med hänsyn till bl. a. svårigheterna att värdera den utländska

utbildningen och att kontrollera studielämplighet och studieresultat anser jag det inte tillrådligt att nu generellt gå längre än jag här föreslagit utom beträffande studier i nordiskt land. För studier i Danmark, Finland, Island och Norge bör gälla samma villkor som för studier i Sverige. I ett senare skede kan det möjligen bli aktuellt att generellt medge studiemedel för studier även i länder utanför Norden. Det bör finnas en möjlighet för Kungl. Maj:t att i administrativ väg förordna härom.”

En språkresa till England omfattande fyra veckor kostar cirka 1 600 kr inklusive resa, mat, logi och undervisning. Till detta belopp skall läggas personliga utgifter. Förutom här uppräknade kostnader för själva studieresan har givetvis de studerande utgifter för bostad och eventuellt underhåll av familj på hemorten. De studerande torde också under sommartid, när dessa studieresor torde vara mest attraktiva, vanligen förvärvsarbeta för att komplettera det studiesociala stödet. Tillsamman tagen visar denna kalkyl att de studerande knappast själva kan bära alla de kostnader en studieresa för med sig. Samhället måste alltså för detta ändamål komplettera sitt studiesociala stöd.

Studiestödets utformning

Med anledning av vad som anförts föreslår studiereseutredningen att studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning, som deltar i en

språkkurs utomlands, får räknas in bland dem som bör komma i åtnjutande av det särskilda vuxenstudiestöd för längre studier som införts våren 1975. Detta vuxenstudiestöd kan variera utifrån den sökandes situation mellan 1 980 och 2 860 kr per månad. Av dessa belopp utgörs mellan 1 287 och 1 859 kr per månad av ett skattepliktigt vuxenstudiebidrag. Därför utgår i återbetalningspliktiga medel ett belopp som motsvarar skillnaden mellan å ena sidan 1 980–2 860 kr i månaden efter avdrag för skatt och å andra sidan 1 287–1 859 kr per månad efter avdrag för skatt. Vuxenstudiestödet torde alltså motsvara kostnaderna för en språkresa enligt tidigare redovisning samt i någon liten mån ge ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Utredningen uppskattar behovet av vuxenstudiestöd under ett första budgetår till 4 000 halvmånadskurser. Detta behov kan väntas växa med 2 000 halvmånadskurser under vart och ett av de efterföljande två åren. Av de erfarenheter man därefter vunnit torde framtida behov kunna bedömas.

Vuxenstudiestödet föreslås utgå för språkkurser om minst två veckors längd och maximalt i tre månader. Kurstiden bedöms normalt omfatta 4 à 5 veckor.

Med antagandet om ett genomsnittligt vuxenstudiebidrag på 1 573 kr per månad och 4 000 halvmånadskurser skulle den statliga kostnaden uppgå till ca 3,2 milj. kr under ett första budgetår. Utredningen föreslår därför att ett belopp av denna storlek anvisas för budgetåret 1976/77 att enbart användas för språkkursverksamhet utomlands för studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning.

Utredningen anser att skolöverstyrelsen bör avgöra vilka språkkurser som skall berättiga till det studiesociala stödet. Enligt utredningens uppfattning är det lämpligt att överstyrelsen i detta prövningsarbete inte granskar varje enskild kurs för sig utan snarare undersöker vilka arrangörer av språkkurser och språkresor som finns på marknaden och generellt kan anses ha sådan kvalitet på verksamheten att stöd kan utgå till deltagarna i denna. Överstyrelsens prövning bör främst avse undervisningens uppläggning och genomförande. För att granskningen skall bli effektiv förutsätter utredningen att överstyrelsen också med lämpliga mellanrum låter inspektera kursarrangörernas verksamhet på platsen.

För att inte granskningen av arrangörernas verksamhet skall bli svåröverskådlig rekommenderar utredningen att överstyrelsen begränsar auktorisationen till ett mindre antal arrangörer. Utredningen förutsätter att kostnaderna för detta arbete beaktas vid beräkningen av anslag till skolöverstyrelsen.

Utredningen förordar att ansökan om vuxenstudiestöd ställs till vuxenutbildningsnämnden i det län där den sökande är bosatt. Nämnden bör göra en turordningsbedömning efter samma kriterier som tillämpas för vuxenstudiestödet i övrigt. Till ansökan bör fogas uppgifter om tidigare studier samt om den kurs och kursarrangör den sökande avser att anlita. Vuxenstudiestödet bör betalas ut i förskott. Den sökande bör vara skyldig att i efterhand inkomma med intyg från kursarrangören av vilket skall framgå att den sökande aktivt deltagit i kursen. I den händelse

utbetalat studiestöd inte använts för avsett ändamål bör återbetalnings-skyldighet föreligga.

3.3.2 *Folkhögskolornas studierebehov*

I kapitel 2 har redogjorts för folkhögskolornas nuvarande studiereverksamhet utanför Norden. Till stor del bygger denna beskrivning på det utlåtande som folkhögskoleinspektören Bo Göthberg utarbetat för utredningen och som fogas till betänkandet som bilaga 4. Av redogörelsen framgår att vinterkurserna hittills svarat för den största reseverksamheten bortsett från året 1972/73. Det framgår också att folkhögskolorna gör rena språkresor men att den helt övervägande delen av studieresorna har ett bredare program är enbart språkstudier och omfattar studier inom samhälls- och kulturlivet i vid bemärkelse. Vid studieresor inom folkhögskolans ram bekostas vanligen lärarmedverkan i undervisningen av statsmedel och eleverna får behålla sitt studiesociala stöd under den tid resan varar.

Det synes utredningen naturligt att inom folkhögskolan, som har en friare studieuppläggning än andra skolformer, studieresan används som komplement till den övriga undervisningen. Den kan därvid underhålla och berika det internationella intresse och den debatt som är vanlig inom folkhögskolan. Utredningen tänker då närmast på de studieresor med bred samhällsinriktning som folkhögskolan redan tagit initiativ till. Inom folkhögskolan finns också samma behov som t ex inom kommunal och statlig vuxenutbildning av att komplettera språkundervisningen med språkstudier utomlands.

Som tidigare nämnts har ett stort antal av studieresorna genomförts inom ramen för vinterkurserna. Det är viktigt att det på ett tidigt stadium kan anges om i en vinterkurs ingår en studieresa utomlands. Ofta har detta inte låtit sig göra. Ett betydande antal resor har därför genomförts såsom en till vinterkurserna ansluten ämneskurs.

Vinterkursernas studieresor föregås som regel av ett förberedande planeringsarbete och en efterföljande summering av resan. Enligt utredningens uppfattning är detta förberedelsearbete viktigt för att öka utbytet av resan. Studierna skulle dock som helhet vinna på om folkhögskolans planeringsarbete kring resan kunde koncentreras till det pedagogiska innehållet och genomförandet. De rent reseorganisatoriska frågorna såsom transport och förläggning, anskaffande av lämpliga lokalteter för sammankomster och dylikt skulle med fördel kunna överlätas på en lämplig reseorganisationsenhet. Ett statligt studiereorgan borde kunna erbjuda väl anpassade tjänster på detta område.

En förutsättning för att folkhögskolornas studiereverksamhet skall kunna få större omfattning är att elevernas ekonomiska möjligheter förbättras. Utredningen vill därför understryka vikten av att eleverna, såsom nu är fallet, får behålla sitt studiesociala stöd under resan men att också folkhögskolornas huvudmän på allt sätt söker underlätta för skolorna att göra resor.

En särskild kategori inom folkhögskolan är de elever som individuellt önskar delta i en språkkurs utomlands under t ex ferietid. Motivet till

språkresan kan vara att man önskar komplettera folkhögskolans undervisning i ett språk med studier i språkets hemland. Dessa folkhögskoleelever bör givetvis behandlas på samma sätt och efter samma principer som föreslagits för elever inom kommunal och statlig vuxenutbildning. För denna kategori elever anser utredningen det föreligga ett behov om 800 halvmånadskurser per år under de närmaste åren. Enligt beräkningen om ett genomsnittligt vuxenstudiebidrag om 1 573 kr per månad föreslår utredningen att staten anvisar 1,26 milj. kr för budgetåret 1976/77 för att täcka detta behov. När några års erfarenheter av verksamheten vunnits kan det bli aktuellt att revidera beräkningsunderlaget.

Studiestödet bör enligt utredningens förslag utgå för språkkurser om minst två veckor och högst tre månader, dvs under samma tid som föreslagits för elever inom den kommunala och statliga vuxenutbildningen. Även för folkhögskolan bör gälla att de språkkurser som skall berättiga till bidrag bör arrangeras av organisatörer auktoriserade av skolöverstyrelsen.

3.3.3 Språkresebehov i anslutning till studieförbundens verksamhet

Under verksamhetsåret 1973/74 registrerades ungefär 2,2 miljoner deltagare i studieförbundens verksamhet. Antalet dubbelregistrerade deltagare är okänt men torde vara betydande. Det är emellertid troligt att över en miljon individer deltog i verksamheten. I förhållande till landets folkmängd är detta en imponerande siffra som vittnar om ett stort studieintresse inom breda folklager.

Närmare var femte deltagare i studieförbundens verksamhet deltog i språkstudier i något av språken engelska, tyska och franska, vilket framgår av nedanstående tabell:

Språk	Cirklar	Deltagare
Engelska	42 197	358 648
Tyska	5 041	40 877
Franska	4 429	36 461
	51 667	435 986

De redovisade siffrorna tyder på att många vill förvärva kunskaper i främmande språk och att de är villiga att engagera sig i fritidsstudier. Av undersökningar, som FÖVUX gjort, framgår också att i stor utsträckning just kortutbildade önskar lära sig engelska.

Under hösten 1971 gjorde ABF en undersökning av cirkelverksamheten inom förbundet. Undersökningen omfattade 327 cirklar med 2 604 deltagare. Av undersökningen framgick följande:

- Ca 60 % av deltagarna i språkcirklar hade högst åtta år i grundskola som tidigare utbildning. De cirkeldeltagare som avbröt studierna hade kortare utbildning än de som fullföljde studierna.

- Deltagare i språkcirklar hade något kortare utbildning än som gäller genomsnittligt för hela cirkelverksamheten.
- Deltagarna i språkcirkelarna var i stor utsträckning industri- och servicearbetare.

Även om bilden inom andra studieförbund inte med säkerhet kan förutsättas vara exakt densamma kan man ändå utgå från att just studieförbunden med sin språkverksamhet når ett stort antal människor med kort utbildning. Man kan också förutsätta att deltagare i studie-cirkelverksamhet genomsnittligt är äldre än deltagare i språkstudier inom den kommunala vuxenutbildningen.

Detta stora intresse för språkkunskaper vill studiereutredningen se såsom ett av tecknen på en utbildningsklyfta i samhället. Dagens ungdom får en bättre utbildning än tidigare generationer fick. Många av dem som i sin ungdom likväl fick lära sig språk har på grund av bristande möjligheter att träna och vidmakthålla sina språkkunskaper behov av att förnya sig på området. I den alltmer påtagliga internationaliseringen av samhället framstår kunskaper i åtminstone ett främmande språk som oundgängliga.

Motiv för studieresor

Vuxna människor som deltar i studieförbundens verksamhet har ofta vuxit upp i en i fråga om internationella kontakter förhållandevis torftig miljö. Under deras ungdomstid var resor till främmande länder ovanliga. Inte heller var inslaget av utläningar som besökte Sverige särskilt stort. Denna brist på kontakt med utländska förhållanden kan lätt leda till en negativ inställning till det som är främmande och utländskt. Samtidigt har samhället blivit alltmer beroende av det internationella utbytet. Det är därför önskvärt att även dessa människor genom egna erfarenheter och kontakter får möjlighet att ta del av och delta i den pågående internationaliseringen av samhället.

När man talar om studieförbundens behov av studieresor är det viktigt att beakta att studieförbunden i allmänhet har anknytning till andra organisationer. Fackliga, politiska och religiösa organisationer har ett ökande behov av kontakter med motsvarande organisationer i andra länder. För att det inte skall uppstå motsättningar mellan t ex de beslut organisationerna fattar mot bl a internationell bakgrund och de enskilda medlemmarnas syn på samma frågor behövs ökade kunskaper om andra länder. Vuxna människor med bristande språkkunskaper upplever det ofta som svårt att företa en utlandsresa på egen hand. För dem står endast charterresor till de kända turistmålen till buds. Språkresor kan för dessa grupper betyda att deras möjligheter att skapa en meningsfull fritid ökas.

Vuxna människor känner sig ofta hämmade när de skall delta i den typ av "låtsaslek" som språkträning i undervisningssituationen ändå innebär. De kan därför sägas ha ett större behov av språkträning i autentiska situationer än barn. Studieresor till länder där det främmande språket

talas kan därför verksamt bidra till att bryta de vuxnas hämningar när de skall använda ett främmande språk. Utredningen ser syftet med studieförbundens språkresor på följande sätt:

- att ge deltagarna möjligheter till språkträning i autentisk miljö
- att vidga deltagarnas kunskaper om främmande länder och människor
- att ge studieförbundens medlemmar möjlighet att ta del av organisationernas internationella kontakter
- att ge deltagarna en meningsfull fritid.

En breddad rekrytering

Deltagare i språkresor för vuxna har som utredningen nämnt hittills främst rekryterats bland tjänstemän och företagare. Det är önskvärt att en bredare rekrytering kommer till stånd.

Några av de hinder som funnits för att delta i studier av detta slag har delvis undanröjts genom lagen om rätt till ledighet för utbildning. Ännu återstår emellertid en rad hinder för en bredare rekrytering. Kostnaderna för en språkresa är fortfarande oöverstigliga för många människor. Dessutom är det utbud av språkresor som för närvarande förekommer inte av den karaktär att dessa grupperns behov blir helt tillgodosedda.

För att få en rättvisare rekrytering till språkresorna behövs därför ekonomiskt stöd. Språkresor för deltagare i studieförbundens verksamhet måste också anpassas till dessa grupperns behov och önskemål.

Språkresornas innehåll

Innehållet i en språkresa bör vara av den karaktären att den nya miljön verkligen utnyttjas. Sådana studier som lika bra eller kanske bättre bedrivs i hemlandet bör självklart inte ingå i språkresorna. Utredningen tänker här närmast på inläring av elementära språkstrukturer, ordförråd och dylikt.

De språkstudier som kan bedrivas bättre under en resa är framför allt färdighetsträningen i autentiska situationer. Deltagarna måste därför ges möjlighet att få träffa människor i landet, samtala med dem och klara av vissa situationer på egen hand. Undervisningen under en språkresa bör därför till betydande del ta sikte på att systematisera och förklara de språkliga iakttagelser som deltagarna gör utanför själva undervisnings-situationen.

Realiaundervisningen i samband med en språkresa bör i första hand ta sikte på att ge en teoretisk bakgrund som redan på platsen kan följas upp med studiebesök. Deltagarna ges därigenom möjlighet att erfarenhetsmässigt bearbeta och kritiskt granska stoffet. Realiaundervisningen får inte heller ges en alltför snäv tolkning utan bör omfatta kultur och samhällsliv i vid bemärkelse.

För att tillgodse såväl studieförbundens som de enskilda medlemmarnas behov är det i vissa fall väsentligt att ordna lämpliga kontakter i resmålländerna. Deltagarna bör t ex ges möjlighet att studera miljöer

som har anknytning till deras egen verklighet. Val av resmål och resornas övriga uppläggning måste prövas i samförstånd med dessa gruppers behov och planeringen av resorna ske i nära kontakt med studieförbunden.

Språkstudieresor i anslutning till studiecirkelverksamhet torde kunna anordnas för deltagare med ganska kort studietid i språket bakom sig. En höst- och en vårtermins cirkelstudier i t ex nybörjarengelska omfattar ca 50 timmar (Start 1 och 2). Självklart är kunskaperna efter så kort studietid mycket begränsade men kan likväl sägas utgöra en introduktion i språket och ge ett ordförråd stort nog för att kunna utgöra en bas för vidare språkträning. Utredningen bedömer det som värdefullt om studieresor kan erbjudas deltagare i cirkelstudier redan efter två terminers studier.

Om resorna får det ovan skisserade innehållet bör även individuell rekrytering till dem vara möjlig. Resedeltagarna kan efter resan fortsätta i samma studiecirkel tillsammans med kamrater som inte företagit resan. Resan kan förväntas ha stärkt motivationen för språkstudier och ökat säkerheten i användning av språket. Den ordinarie studiecirkelns planering behöver inte heller rubbas av att en enskild deltagare gör en språkresa. Resedeltagaren kan komplettera cirkelledarens och materialets information genom att delge de övriga cirkeldeltagarna sina erfarenheter.

Hinder för språkreseverksamhet

Flertalet av deltagarna i studiecirkelverksamheten kan antas ha svårigheter att delta i tidsmässigt långa resor. Detta beror till en del på kostnaderna men också till en del på svårigheterna att få längre tids ledighet från arbetet. En stor del av dessa studieresor måste därför förläggas till semestertid. Deltagarna har också ofta förpliktelser mot familj och kan därför inte avsätta hela semestertiden för en studieresa. Delvis kan dessa svårigheter undvikas genom att språkresor med relativt kort varaktighet anordnas.

Förslag

Utredningen anser det angeläget att stöd till studieverksamhet utomlands för deltagare i studiecirkel i första hand utgår till lågutbildade. Med anledning härav är det enligt utredningens uppfattning lämpligt att anknyta stödet till språkresor för dessa grupper till det studiestöd åt vuxna som fastställts våren 1975. Utredningen föreslår i det följande stöd till två olika kursformer.

Språkkurser med individuell rekrytering

För språkcirkeldeltagare, som aktivt deltagit i minst två terminers cirkelstudier inom av skolöverstyrelsen godkänt studieförbund, föreslås bidrag utgå för deltagande i språkkurs utomlands. För att sådant studiestöd skall kunna utgå bör kursen vara arrangerad av sådan kursarrangör som överstyrelsen godkänt (jfr avsnittet 3.3.1).

Utredningen anser att ett system med varvade studier skulle vara det mest effektiva. Sålunda föreslås att språkcirkeldeltagare som fullgjort två terminers cirkelstudier skall kunna erhålla bidrag för två veckors språkstudier i utlandet. Efter ytterligare två terminers cirkelstudier i samma ämne skall den studerande kunna återkomma och söka bidrag för en ny studieresa om två veckor. Studerande, som i en tidsföljd aktivt deltagit i språkcirkelverksamhet om minst fyra studietermener, bör dock kunna söka bidrag för språkkurs i utlandet omfattande fyra veckor.

Även detta vuxenstudiestöd bör vara utformat på det sätt som utredningen tidigare föreslagit för studerande inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Med antagandet om ett genomsnittligt vuxenstudiebidrag på 1 573 kr per månad och ett behov av ca 2 000 tvåveckorskurser vill utredningen för detta ändamål föreslå att 1,6 milj. kr anvisas för budgetåret 1976/77. Behovet av studiestöd kan förväntas öka med ca 1 000 tvåveckorskurser under vart och ett av de efterföljande två åren. Takten i utbyggnaden av stödet får därefter anpassas till de erfarenheter som vinn under den första tvåårsperioden.

Kombinerad språk- och samhällsstudieresa

Studierna och sammanhållningen i studiecirkelna skulle stimuleras om verksamheten kunde kompletteras med internatkurser. I proposition 1975:23 har också föreslagits ett särskilt studiestöd till deltagare i kortare ämneskurs vid folkhögskola. Studiereseutredningen uppfattar detta som ett komplement till cirkelverksamheten.

Utredningen finner det angeläget att bygga vidare på denna idé och förordar att dessa ämneskurser även kan få formen av studieresor utomlands. För många språkcirkeldeltagare, som tidigare inte gjort någon utlandsresa på egen hand, skulle en studieresa tillsammans med övriga studiekamrater kunna erbjuda den trygghet som fordras för att de skall våga göra en utlandsresa. Självfallet skall vid dessa studieresor språket vara ett viktigt studieämne, men i studieprogrammet bör också kunna ingå studier av samhälls- och kulturfrågor i syfte att ge bredd och bakgrund till själva språkstudierna. Utredningen föreslår sålunda att ämneskurser i språk i folkhögskolans regi kan förläggas utomlands och därmed få karaktären av en kombinerad språk- och samhällsstudieresa, samt att därvid bör utgå särskilt vuxenstudiestöd enligt de principer som fastställts våren 1975.

Utredningen föreslår att vuxenstudiestödet endast utgår till studieresor om minst två veckors längd. I avvaktan på att viss erfarenhet vunnits av verksamheten vill utredningen inte nu förorda att studiestöd utgår för längre tid än tvåveckorskurser. Utredningen uppskattar behovet av studiestöd för budgetåret 1976/77 till ca 3 000 tvåveckorskurser. Detta behov kan förväntas öka med ca 1 000 tvåveckorskurser under vart och ett av de följande två åren. Med antagandet om ett genomsnittligt vuxenstudiebidrag på 1 573 kr per månad vill alltså utredningen föreslå att 4,8 milj. kr anvisas för budgetåret 1976/77 för den här föreslagna verksamheten.

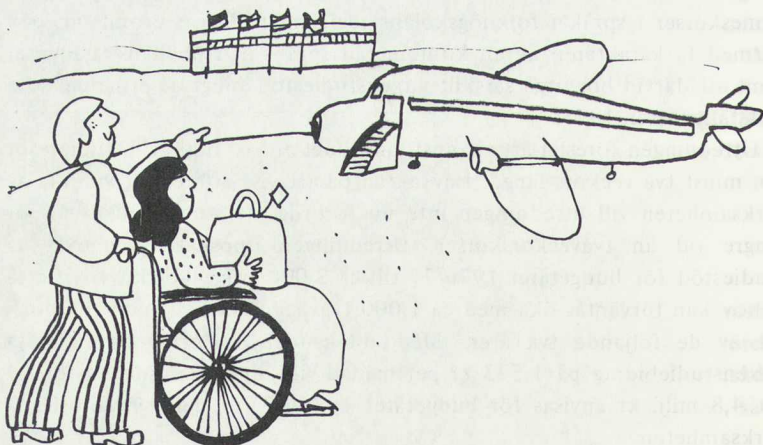
Utredningen utgår från att ämneskurser av här beskrivet slag kommer i åtnjutande av samma ekonomiska stöd som ges ämneskurser inom folkhögskolan.

I prop 1975:23 anser sig föredragande statsrådet inte nu kunna förorda en generell höjning av åldersgränser för rätt att uppbära studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd. Åldersgränsen är f n 45 år. Föredraganden framhåller emellertid att man bör tillämpa reglerna generöst när det gäller vuxenstudierande. Studiereseutredningen vill för sin del framhålla det angelägna i att denna generositet också omfattar äldre studerande som deltar i studieresor av här beskrivet slag.

3.4 Språkresor för handikappade

I avsnitt 2.6 har utredningen helt kort beskrivit de erfarenheter centralnämnden har av handikappades deltagande i studieresor utomlands. Utredningen anser det önskvärt att även de handikappade bereds tillfälle att i studiesyfte företa utlandsresor. Härvid bör enligt utredningens mening en integrering ske så att handikappade ungdomar kan förläggas och delta i undervisning och övriga arrangemang på samma sätt som andra studerande. Där så inte kan ske av praktiska skäl, bör särskilda åtgärder vidtas för att underlätta för olika grupper av handikappade att vistas i internat och att följa undervisningen.

De behov som måste tillgodoses för att handikappade skall ha möjlighet att företa studieresor utomlands är av såväl organisatorisk som ekonomisk art. Vissa typer av handikapp, exempelvis rörelsehinder och synskada, kan kräva personell assistans. Andra handikappade har behov av särskilt utformad miljö, dietmat eller väl tilltagna och särskilt utrustade hygienutrymmen. För att hörselskadade elever skall kunna följa undervisningen krävs ibland hörslina i studielokalen. Synskadade studerande kan ha behov av studiematerial i blindskrift och tillgång till bandspelare. Särskilt utbildad lärarpersonal kan också komma i fråga för

vissa grupper, exempelvis särskollärare för utvecklingsstörda ungdomar.

Studiereutredningen har genom bl a statens handikappråd fått ta del av handikapporganisationernas synpunkter på vilka särskilda behov som kan uppkomma för handikappade i samband med resor och vistelse på annan ort. Följande punkter sammanfattar i stort vad som enligt organisationerna särskilt bör beaktas:

- Resorna måste förberedas noggrant bl a genom att arrangören kontakter den eller de aktuella handikapporganisationerna för information.
- Även de kommunala handikappråden kan vara till hjälp.
- Det måste finnas en beredskap för åtgärder vid missöden under resan, förlängda väntetider osv.
- Eventuella vårdare eller följeslagare måste ha åtminstone elementära kunskaper om handikappet och dess yttringar.
- Deltagarna måste informeras grundligt om förhållanden på vistelseorten så att de kan vidta eventuella åtgärder beträffande medicin, läkarutlåtande m m.
- Medicinsk sakkunskap måste finnas lätt tillgänglig på vistelseorten.
- Bostad och omgivning på vistelseorten bör väljas med hänsyn till handikappet.
- Studielokaler bör vara lätt tillgängliga och ha adekvat utrustning för handikappet, t ex hörslinga för hörselskadade.

Centralnämnden har tagit del av de framförda synpunkterna och kommenterat dessa. Av kommentaren framgår bl a att rullstolsbundna elever bäst kan medfölja de språkresor som sker med flyg. Ledarna informeras därvid om deltagandet i förväg och tar i vissa fall kontakt med den handikappade eller dennes familj. Dessutom görs anmälan till flygplatsen för hjälp till och från flygplanen. Oftast brukar deltagarna i studieresorna visa stor förståelse för handikappade kamrater och söka underlätta deras deltagande.

Centralnämnden har som huvudprincip att varje rörelsehindrad eller synskadad skall ha en egen följeslagare eller vårdare som närmast ansvarar för den handikappade. I sådana fall har de handikappade själva eller deras familjer föreslagit följeslagare. För rullstolsbundna deltagare söker nämnden främst familjer bosatta i enplanshus och med medicinsk sakkunskap eller i övrigt ingående kännedom om och intresse för handikappade och deras problem. På samtliga centralnämndens kurscentra finns läkarvård tillgänglig.

Nämnden framhåller att undervisningslokalerna utgör det största problemet, då dessa vanligen inte är anpassade för handikappade. Vid något tillfälle har man genom nämndens försorg medfört portabla hörslingor från Sverige för att bereda de hörselskadade ungdomarna möjlighet att delta i undervisningen. Detta förutsätter dock enligt nämnden deltagande av flera hörselskadade studerande samtidigt. För synskadade elever har i regel inga särskilda åtgärder vidtagits utöver följeslagare samt en något individualiserad undervisning.

Erfarenheterna har visat att det är lättare att finna värdfamiljer för

handikappad ungdom än för vuxna handikappade. Värdfamiljerna kräver också större ersättning vid inkvartering av handikappade än för övriga deltagare.

Centralnämnden understryker slutligen att man som regel genom speciella insatser kan eliminera de svårigheter som uppstår i samband med handikappade ungdomars studieresor. Det största problemet uppges vara av ekonomisk art. Den enda ekonomiska lättnad nämnden har kunnat medge har varit subventionering av resorna för följeslagare till handikappade.

Enligt luftfartsverket har vid flygtransport av handikappade varje flygbolag själv att utforma sina bestämmelser efter de riktlinjer som luftfartsverket anvisat. I princip föreligger inga hinder att medtaga handikappade på flygplan. Om antalet handikappade överstiger visst minimiantal skall dock bl a av säkerhetsskäl särskild personal medfölja. Antalet vårdare varierar efter flygplanstyp. Såvitt utredningen kunnat finna utgör inte flygbestämmelserna något avgörande hinder för ett vidgat studieresande för handikappade.

Antalet handikappade som deltagit i språkreseverksamhet har enligt utredningens uppfattning varit förhållandevis lågt. Vad utredningen tidigare framhållit om värdet av internationella studier gäller självklart också för handikappade människor. Även om vissa svårigheter är förenade med att handikappade deltar i språkresor, anser utredningen att dessa svårigheter i de flesta fall bör kunna bemästras.

Den största svårigheten uppstår när det gäller att ta med sådana handikappade på språkresor som kräver en egen vårdare. Hittills har som nämnts dessa följeslagare endast kunnat erbjudas en rabatterad resa. Utredningen finner att staten där så kan anses rimligt bör svara för vårdarkostnaderna. Visserligen föreligger i dag vissa möjligheter att erhålla stipendier från ideella fonder för sådana vårdarkostnader, men behovet torde vara betydligt större än tillgången på sådana bidrag.

Utredningen föreslår att det från budgetåret 1976/77 anvisas ett särskilt anslag om 200 000 kronor per år, från vilket bidrag till följeslagare för handikappade skall kunna utgå. Bidragen bör täcka i första hand faktiska res- och uppehållskostnader för följeslagare. Anslaget torde i princip räcka till 100 vårdare för resor inom Europa. Anslaget bör begäras och fördelas av Svenska AB Studieresor och till anslaget bör knytas bestämmelsen att bidragen skall användas inom ramen för bolagets tjänster. När några års erfarenheter av verksamheten erhållits, bör anslagets storlek på nytt prövas. Utredningen föreslår också att skolöverstyrelsen bemyndigas att utfärda särskilda anvisningar för anslagets disposition.

3.4.1 Informations- och utbytesverksamhet för handikappade

The Central Bureau for Educational Visits and Exchange är en engelsk motsvarighet till den svenska centralnämnden för skolundomsutbyte med utlandet. Den engelska organisationen tog år 1973 initiativ till en verksamhet som syftar till att underlätta utlandsresor för handikappade.

Verksamhetens utformning har diskuterats vid ett antal internationella konferenser, varvid Sverige först varit representerat genom ledamöter från Rehabilitation Internationals svenska kommitté och senare genom statens handikappråd. Som ett resultat av dessa konferenser har en internationell kommitté på 10 personer utsetts, i vilken Sverige är representerat. Syftet med verksamheten är:

- att arbeta för att researrangörer av olika slag i större utsträckning skall göra resor tillgängliga för handikappade.
- att samla information om resemöjligheter för handikappade i en internationell clearingcentral.
- att i varje land söka skapa ett nationellt organ som kan delta i det internationella informationsarbetet.

Nationella kommittéer finns nu i Danmark, England, Frankrike och Belgien och är på väg att bildas i några andra länder. Man försöker i allmänhet att knyta dem till någon ungdomsorganisation eller något organ som arbetar med studieresor.

Den engelska byrån för studieresor har för de första åren åtagit sig att sköta den internationella clearingcentralen. Intresset har visat sig vara mycket stort för clearingcentralens verksamhet. Den har kunnat förmedla information som hittills möjliggjort att ca 2 000 handikappade från 37 länder har kunnat resa utomlands.

Verksamheten har inledningsvis koncentrerats till resor i de väst-europeiska länderna. En utökning av verksamheten till andra länder förväntas ske när större erfarenhet vunnits. Hittills har företrädesvis handikappad ungdom tillgodogjort sig organisationens tjänster. Resorna har skett både i grupp och enskilt. I en del fall har de lett till utbyte.

Hittills har clearingcentralen finansierats genom att den ingått som en del av den verksamhet som den engelska byrån för studieresor bedriver. Det är ovisst om en sådan finansieringsmetod kan tillämpas framgent. Den medger inte heller att verksamheten utvidgas. För framtiden är därför finansieringen ett stort problem.

Studiereseutredningen har fått en förfrågan från statens handikappråd om centralnämnden eller dess efterföljare skulle kunna inträda från svensk sida i det här beskrivna internationella arbetet. Statens handikappråd motiverade detta främst ur synpunkten att arbetsuppgifterna bäst skulle kunna skötas av en organisation som huvudsakligen sysslar med reseverksamhet.

Såsom framgår av vad som tidigare anförts har centralnämndens verksamhet huvudsakligen varit inriktad på att underlätta för svensk ungdom att göra studieresor utomlands. I början av nämndens verksamhet var det ömsesidiga utbytet av stor betydelse. Det här föreslagna internationella arbetet är främst inriktat på att underlätta för utländska handikappade att göra studieresor i Sverige. Genom att informera dessa via clearingcentralen om existerande resemöjligheter i Sverige och om organisationer, som på olika arrangemang kan ta emot handikappade, skulle denna reseverksamhet underlättas. Utredningen ser den föreslagna verksamheten såsom en informationsverksamhet som kan leda till en

ömsesidig utbytesverksamhet mellan svenska och utländska handikappade och anser det därför rimligt att det statliga studiereseorganet åtar sig uppgiften. Centralnämnden har vid underhandskontakt sagt att den anser förslaget vara intressant.

Av utredningens direktiv framgår att verksamheten för det statliga organet på studiereseområdet normalt inte skall föranleda statsverket några kostnader. Den här föreslagna handikappinformationen torde dock vara av sådan karaktär att den inte kan betraktas som självbärande.

Om det statliga studiereseorganet skall kunna fullgöra de efterfrågade arbetsuppgifterna med att löpande informera clearingcentralen och kartlägga de svenska förutsättningarna att kunna ta emot handikappade från andra länder så måste särskild personal avdelas för detta ändamål. Utredningen finner därvid att minst en person bör avdelas för arbetsuppgifterna. Under förutsättning att staten finner det ändamålsenligt att lägga den här angivna informationsverksamheten för handikappade på det statliga studiereseorganet bör också detta årligen kunna begära statsbidrag för verksamheten.

3.5 Studieresor för svensk förenings ungdom

Vid de överläggningar studiereseutredningen haft med statens ungdomsråd har framför allt två önskemål av stor betydelse för föreningsungdomen framförts från ungdomsrådets sida.

Ungdomsrådets första önskemål var att föreningslivets ungdomar skulle kunna få tillgång till utlandsresor av mindre kommersiell karaktär än de som i dag vanligen bjuds ut på resemarknaden. Man framförde kritik mot det ensidiga valet av resmål och ansåg att det förelåg ett behov av fritidsresor till nya resmål och med ett mer studieinriktat innehåll.

Utredningen har stor förståelse för de framförda synpunkterna och vill gärna se att den statliga organisationen på studiereseområdet för sitt vidkommande i framtiden söker tillmötesgå föreningslivets önskemål. Här måste dock beaktas att ungdomens föreningsliv omspannar ett mycket stort register av intresseinriktningar och att det därför kan vara svårt att hitta en gemensam nämnare för sådana resor. Det faktum att researrangörerna inte i någon större utsträckning vågat satsa på den föreslagna typen resor torde till en del bero just på detta.

En helt annan situation skulle uppstå om det statliga reseföretaget kunde få beställningsuppdrag från ungdomsorganisationerna att anordna resor efter deras önskemål. Centralnämnden har tidigare haft sådana beställningar inte minst från idrottsorganisationerna. Det är utredningens uppfattning att det statliga företags non-profit-karaktär i framtiden skall kunna göra att företaget kan användas av ungdomsorganisationerna.

Det andra önskemålet från ungdomsorganisationerna har varit att staten skulle söka underlätta för föreningslivets ungdom att erhålla billiga transporter för resor utomlands. Den tidigare refererade utredningen (Statligt stöd till internationell ungdomsverksamhet) påvisade just ungdomsorganisationernas besvärliga ekonomiska situation när det gäller att

deltaga i internationell verksamhet. Studiereseutredningen är väl medveten om dessa svårigheter och anser sig bäst stödja ungdomsorganisationerna genom att framföra kravet på att föreningslivets ungdom i framtiden bör komma i åtnjutande av förmånligare såväl tåg- som flygtransporter. Detta problem tas upp i avsnitt 3.6.

3.6 Billigare flygtransporter

I avsnitt 2.9 har utredningen beskrivit studentflyget. I detta sammanhang har också nämnts att frågan om en utvidgning av studentflyget varit aktuell vid ett flertal tillfällen, senast i riksdagen år 1971.

Studentflygningarna har genom en effektiv organisation fått en betydande omfattning och erbjuder berättigade deltagare väsentligt billigare transporter än vad reguljärt flyg och i de flesta fall även vad övrigt charterflyg förmår erbjuda. Begränsningen till enbart studiemedelsberättigade studerande har därför föranlett kritik från olika håll. Kritikerna har främst hävdad att bestämmelserna utgör en diskriminering av andra behövande grupper och att studentflygningarna därför antingen skulle tas bort eller utvidgas till fler kundkategorier.

På senare tid har i USA och i vissa europeiska länder diskuterats ett nytt chartersystem kallat ABC-flygningar (Advanced Booking Charter), som skulle kunna ersätta bl a nuvarande studentflygningar. Detta nya system har fått ett visst gehör och studentflyget över Nordatlanten torde som en följd härav inom en nära tid ersättas med dessa ABC-flygningar. Inom Europa är det mera ovisst huruvida ABC-flygningarna kommer att ersätta studentflyget.

Det är utredningens uppfattning att studentflygets möjligheter att erbjuda rena transporttjänster har varit synnerligen praktiskt för många ungdoms- och studerandegrupper. Att bestämmelserna enbart gällt för universitetsstuderande och andra studiemedelsberättigade grupper uppfattar utredningen som otillfredsställande. I första hand bör bestämmelserna liberaliseras till att gälla även skolungdom i grund- och gymnasieskolan. För språk- och lägerskoleverksamhet utanför Sverige torde en sådan liberalisering vara av största värde. Framför allt skulle en större differentiering av resmål och en ökad flexibilitet vad gäller ut- och hemresa kunna erhållas.

En utvidgning av studentflygningarna bör också omfatta vissa studerande inom folkbildningsorganisationernas studieverksamhet. Denna kategori människor har ofta små inkomster och är i hög grad i behov av billiga och flexibla flygtransporter.

Utredningen är väl medveten om att studentflyget inte kan ges alltför vida ramar. Vi vill därför begränsa oss till att föreslå att för folkbildningsorganisationernas del studentflyget öppnas i första hand för de språkstuderande. Härmed avser vi främst sådana språkstuderande som deltar i direkta språkkurser utomlands i enlighet med vad som föreslagits i avsnitt 3.3.3. Avgränsningen borde kunna göras genom att den studerande skulle kunna förete intyg från arrangör av språkkursen.

För svensk föreningsungdom skulle en utvidgning av studentflyget till att omfatta även denna kategori vara av stort värde. Utredningen finner det inte möjligt att föreslå en så långt gående liberalisering som att omfatta all föreningsungdom. Vi finner det däremot rimligt att sådan föreningsungdom som åker till och från direkta föreningsarrangemang bör kunna komma i åtnjutande av studentflygets fördelar. En sådan avgränsning borde också kunna göras med hjälp av intyg från respektive förenings riksorganisation.

Bestämmelserna om studentflygningarna är för närvarande mer restriktiva inom Skandinavien än inom övriga delar av Europa. Detta beror på att de skandinaviska länderna inte följde ECAC:s (European Civil Aviation Conference) rekommendation från 1969 att liberalisera studentflygningarna. Vid detta tillfälle sänktes nämligen deltagaråldern vid studentflygningar till 16 år. De av studiereseutredningen här framförda utvidgningarna torde dock i vissa avseenden gå längre än vad som gäller hos de flesta länderna i Europa.

Utredningen finner det därför angeläget att frågan om en liberalisering av studentflygningarna tas upp till förnyad prövning efter de riktlinjer som vi föreslagit samt att de utvidgningar av de skandinaviska bestämmelserna som kan göras utan att de strider mot bestämmelser i andra länder omgående vidtas. Utredningen föreslår vidare att lämpliga åtgärder vidtas för att på sikt möjliggöra en utvidgning av flygbestämmelserna till att omfatta samtliga här föreslagna kundkategorier.

Om en utvidgning av studentflyget till att omfatta studerande inom hela grundskolan inte kan göras inom en nära framtid, är det angeläget att staten snarast tar initiativ till bilaterala överenskommelser med vissa länder. Sådana överenskommelser är främst önskvärda med England, Frankrike och Tyskland. Rättighet att få transportera dessa grupper inom ramen för en blandad charter (splitcharter) med studentflyget skulle även underlätta möjligheterna att anordna språk- och lägerskolesor för skolorungdom.

4 En ny organisation

4.1 Motiv för en ny organisation

I utredningens kapitel 3 har utredningen fäst uppmärksamheten på vårt lands internationella beroende och de krav som detta ställer på kunskaper i utländska språk och om internationella förhållanden. Denna internationalisering av samhället kommer att fortgå och allt fler människor kommer att beröras av densamma.

Som en följd av det närmare beroendet av omvärlden förutses en ökad efterfrågan på utlandsstudier. Utredningen har närmast koncentrerat sig på språkstudier.

Den av centralnämnden bedrivna verksamheten har huvudsakligen varit inriktad på språkkurser för skolungdom. Utredningen förutses att denna verksamhet även i framtiden kommer att bestå och i någon mån också växa. Genom förslaget att i ökad utsträckning förlägga lägerskolor utomlands anser sig utredningen tillföra det internationella skolungdomsresandet ett nytt arbetsfält. Utredningen finner det också motiverat att det nordiska skolungdomsresandet intensifieras och ställer sig öppen till att det återförs till den statliga organisationen för skolungdomsutbyte.

Under senare år har de vuxnas utbildningssituation särskilt uppmärksamats. För att utbildningsklyftan mellan generationerna skall överbryggas krävs att nya resurser sätts in. Därför föreslår utredningen en rad åtgärder för att möjliggöra för de vuxenstuderande att lättare skaffa sig språkkunskaper. Dessa förslag gäller studerande i kommunal och statlig vuxenutbildning, folkhögskolor och deltagare i folkbildningsverksamheten. I allt väsentligt är detta ett nytt arbetsområde för den statliga språkreseorganisationen.

Utredningen har funnit att de handikappade tidigare har försumrats när det gäller möjligheter till studier utomlands. Genom att ekonomiskt underlätta för handikappade att ta med vårdare vill utredningen stimulera språkstudier för de handikappade.

Slutligen har utredningen fäst uppmärksamheten på behovet av billigare flygtransporter. Bland nya kundkategorier har nämnts bl a deltagare i internationell ungdomsföreningsaktivitet.

De här uppräknade uppgifterna är betydligt flera och större än vad centralnämnden tidigare ägnat sig åt. Den nya situationen ställer delvis annorlunda krav på en större och mer ändamålsenlig organisation än för

närvarande. Centralnämnden har också tidigare uttalat sig för en annan juridisk form för sin verksamhet än den statliga nämndens. Anledningen härtill har främst varit att för centralnämnden gäller i princip samma offentlighetsregler som för andra statliga myndigheter. Eftersom nämnden huvudsakligen sysslat med affärsdrivande verksamhet har dessa regler av konkurrensskäl framstått som ett hinder. Utredningen föreslår av ovan angivna skäl att det statliga språkreseorganet omorganiseraras.

De nya arbetsuppgifter utredningen vill lägga på det statliga organet ligger till största delen inom vuxenutbildningsområdet. Det har därför varit naturligt att utredningen sökt kontakt med organisationer som står dessa nya studerandegrupper nära. Landsorganisationen i Sverige (LO) och Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) är de organisationer som kan sägas ha den närmaste och mest omfattande anknytningen till de kortutbildade. Av denna anledning föreslår utredningen att den nya studiereorganisationen bildas med staten och dessa organisationer som huvudmän.

4.2 Svenska AB Studieresor

Det är utredningens uppfattning att den lämpligaste formen för en studiereorganisation med här angivna arbetsuppgifter är aktiebolagsformen. Denna uppfattning har också tidigare framförts av statskontoret i remissvar över centralnämndens egen utredning. Utredningen föreslår därför att ett aktiebolag – förslagsvis benämnt Svenska AB Studieresor – bildas för att fullgöra centralnämndens nuvarande samt de angivna tillkommande arbetsuppgifterna. Syftet med bolagets verksamhet kan sammanfattningsvis sägas vara att arrangera och sälja studieresor och driva därmed sammanhängande verksamhet i syfte att främja internationella kontakter.

Bolagets verksamhet bör drivas utan vinstsyfte. I bolagsordningen bör därför föreskrivas att aktierna inte skall medföra rätt till utdelning. Eventuell vinst skall i stället, i den mån den inte reserveras, helt användas för att genom studieverksamhet främja internationella kontakter. Vid bolagets upplösning bör behållningen skiftas enligt aktiebolagslagen.

Staten bör vara den störste aktieägaren. Med hänsyn till att LO och TCO i hög grad representerar de vuxenstuderandes intressen bör, som ovan föreslagits, även dessa organisationer äga aktier i bolaget.

För den verksamhet som bolaget skall bedriva behövs ett aktiekapital som vid bolagsbildningen föreslås uppgå till 1,6 milj kr. För att skapa erforderlig flexibilitet bör i bolagsordningen emellertid anges att aktiekapitalet skall vara lägst 1 milj kr och högst 4 milj kr. Av det aktiekapital som sålunda behövs i samband med bolagets bildande föreslås LO och TCO tillskjuta 25 000 kr vardera och staten resten. I sammanhanget förtjänar att påpekas att centralnämndens kapitalbehållning vid utgången av år 1974 uppgick till nära 650 000 kr. Beloppet utgörs i sin helhet av banktillgodohavanden. Nämnden har inga skulder.

Det är angeläget att även andra berörda myndigheter och organisa-

tioner än LO och TCO får nära kontakt med bolaget. Detta bör säkras på det sättet att representanter för de myndigheter och organisationer, som det här kan bli fråga om, bereds plats i bolagets styrelse eller i ett till styrelsen knutet rådgivande organ, företagsrådet. Till företagsrådet och dess uppgifter återkommer utredningen i det följande.

Till de myndigheter och organisationer som sålunda bör knytas till bolaget hör Folkbrödsrådets rese- och semesterorganisation ekon. förening (Reso) och statens järnvägar. Genom Reso och SJ kan bolaget förväntas bli tillfört reseteknisk expertis. Under förutsättning att studentflyget liberaliseras kan ett samarbete med Sveriges Förenade Studentkårers Serviceverksamhet bli aktuellt som också skulle kunna tänkas motivera en mer formell anknytning till Svenska AB Studieresor.

Centralnämnden har tidigare haft ett värdefullt stöd av skolöverstyrelsen. En nära kontakt med överstyrelsen är självklart lika viktig att uppehålla för det nya bolaget, bl a för att underlätta samarbetet med landets skolor vad gäller skolungdomsutbytet.

För att ge bolagets organisation flexibilitet bör i bolagsordningen anges att styrelsen skall bestå av lägst fem och högst tio ledamöter med fem suppleanter. Utredningen vill dock förorda att vid bolagets bildande styrelsen bestäms till sju ledamöter. Antalet suppleanter föreslås vid detta tillfälle uppgå till tre personer.

Utredningen föreslår att aktieägarna genom konsortialavtal fördelar styrelseposterna på sådant sätt att staten anvisar ordförande i styrelsen jämte två ledamöter samt LO och TCO vardera två ledamöter. Vidare föreslår utredningen att staten, LO och TCO vardera anvisar en styrelsesuppleant.

För granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning samt bolagets årsredovisning och räkenskaper föreslås att tre revisorer utses jämte lika många revisorssuppleanter. Utredningen utgår från att staten, LO och TCO genom det nämnda konsortialavtalet tillförsäkras rätt att utse vardera en revisor i bolaget jämte suppleant för denne.

I övrigt hänvisar utredningen till nedan återgivna förslag till bolagsordning. Bolaget föreslås bildas den 1 januari 1977.

Förslag till bolagsordning

- 1 § Bolagets firma skall vara Svenska AB Studieresor.
- 2 § Styrelsen skall ha sitt säte i Stockholm.
- 3 § Bolaget har till föremål för sin verksamhet att arrangera och sälja studieresor och driva därmed sammanhängande verksamhet. Dess syfte är att främja internationella kontakter.
- 4 § Bolagets aktiekapital skall utgöra lägst 1 milj kr och högst 4 milj kr.
- 5 § Aktie skall lyda på 1 000 kr.
- 6 § Aktierna skall inte medföra rätt till utdelning, utan bolagets vinst skall, i den mån den inte reserveras, helt användas till ändamål, för vars främjande bolaget bildats. Vid bolagets upplösning skall bolagets behållna tillgångar skiftas enligt lag.

- 7 § Vid bolagsstämma får varje röstberättigad rösta för fulla antalet av honom företrädda aktier utan begränsning i röstetalet.
- 8 § Styrelsen skall bestå av lägst fem och högst tio ledamöter med fem suppleanter. Ledamöter och suppleanter väljs årligen på ordinarie bolagsstämma för tiden intill dess nästa ordinarie stämma hållits.
- 9 § För granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning samt bolagets årsredovisning och räkenskaper utses årligen på ordinarie bolagsstämma för tiden intill dess nästa ordinarie bolagsstämma hållits tre revisorer och tre revisorssuppleanter.
- 10 § Ordinarie bolagsstämma hålles en gång årligen under april eller maj månad.

På ordinarie bolagsstämma skall följande ärenden förekomma till behandling:

1. val av ordförande vid stämman,
  2. justering av röstlängden,
  3. val av justeringsmän,
  4. fråga om stämman blivit behörigen sammankallad,
  5. föredragning av förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen,
  6. ärenden, som enligt 9 kap 5 § aktiebolagslagen skall förekomma på stämman,
  7. fastställande av arvoden åt styrelsen och revisorerna,
  8. val av styrelse samt revisorer och revisorssuppleanter,
  9. övriga ärenden, som i behörig ordning hänskjutits till stämman.
- 11 § Bolagets räkenskapsår skall omfatta tiden den 1 januari – den 31 december.
- 12 § Meddelanden till aktieägarna skall ske genom rekommenderade brev, kallelse till bolagsstämma tidigast fyra och senast två veckor före stämman.
- 13 § Bolagets aktier får inte genom teckning eller överlåtelse förvärfas av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars aktiebrev kan ställas till innehavaren eller av annat svenskt aktiebolag, i vars bolagsordning ej intagits förbehåll enligt 2 § andra stycket lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m m; dock att utan hinder av det nu gjorda förbehållet aktier får förvärfas av svenskt bolag eller svensk förening, som avses i 18 § av nämnda lag.

Styrelsens och verkställande direktörens uppgifter

Styrelsen svarar enligt lag för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Med hänsyn till aktiekapitalets storlek skall bolaget ha en verkställande direktör som handhar den löpande förvaltningen enligt riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar.

Bolaget skall som nämnts producera studieresor. Det ankommer därför på styrelsen och verkställande direktören att planera arbetet för kortare och längre perioder inom följande områden:

Marknadsanalyser och bestämmningar
 Verksamhetsinriktning och omfattning
 Produktplanering
 Information och reklam
 Försäljning
 Redovisning
 Personaladministration

Styrelsen skall genom rapporter och berättelser från verkställande direktören hållas underrättad om företagets utveckling och arbete.

Företagsråd

Utredningen föreslår att förutom styrelsen bildas ett rådgivande organ – Företagsrådet. De motiv utredningen vill åberopa för instiftande av företagsrådet kan sammanfattningsvis sägas vara:

- att bereda sådana intressegrupper plats i företagsledningen som av olika skäl inte får säte i bolagsstyrelsen,
- att tillföra företaget expertkunskap utöver vad företagsstyrelsen och personalen representerar,
- att bredda inflytandet i företaget för grupper, som själva representerar tänkbara konsumentintressen,

Styrelsen föreslås bestämma företagsrådets storlek och utse ledamöter i detsamma. Företagsrådet skall också ställa sina förslag till styrelsen. De arbetsuppgifter styrelsen kan tänkas lägga på företagsrådet och de arbetsuppgifter rådet självt kan föreslå kan vara av varierande karaktär. Utredningen vill här endast i korthet fästa uppmärksamheten på några områden som kan bli aktuella.

Pedagogiska frågor

Rådet skulle kunna få uppgiften att långsiktigt bevaka målsättningar och utformning av den pedagogiska verksamheten. Det skulle kunna utforma målbeskrivningar och läroplaner, välja kurslitteratur och inspektera kurser. Det skulle kunna anvisa vägar för rekrytering och utbildning av ledare och lärare. Rådet bör vara inspirationskälla till nya produktidéer.

Kvalitetsbevakning

Under årens lopp har föräldraorganisationer och andra vid några tillfällen haft anledning att ifrågasätta språkresandet ur sociala och kvalitetsmässiga synpunkter.

Ett företagsråd skulle kunna ha till uppgift att från konsumentsynpunkt granska den egna verksamheten och komma med förslag till nödvändiga åtgärder. Det skulle för företagets eget behov kunna följa konkurrenternas verksamhet och se om denna föranleder särskilda åtgärder.

Utredningar och remisser

I den utsträckning företaget behöver göra särskilda utredningar skulle företagsrådet kunna vara behjälpligt. Rådet skulle kunna utarbeta företagets remisser i utbildningsfrågor. I den mån forskning blir aktuell skulle rådet kunna leda denna verksamhet.

Informationsverksamhet

Inom respektive intresseorganisationer skulle företrädare för företagets råd kunna informera om företagets tjänster.

Företagsrådets sammansättning

Utredningen anser att företagsrådet kan bli en värdefull kontakt med intressegrupper utanför själva bolagsstyrelsen. De intressegrupper som utredningen närmast haft i åtanke när det gäller från vilka bolagsstyrelsen bör söka ledamöter till företagsrådet är följande:

Skolöverstyrelsen (språkspecialist)

Svenska AB Studieresors lärare

Ungdomsskolans elevorganisationer

Riksförbundet Hem och skola

Skolkuratorernas förening

ABF

TBV

Fackförbundens studieverksamhet

Statens Ungdomsråd

Föreningen Norden

Statens Handikappråd

Styrelsen bör utse ordförande i rådet.

I rådet skall verkställande direktören eller av honom utsedd tjänsteman ingå men dock ej delta i voteringarna. Rådet skall med verkställande direktörens medgivande kunna lägga arbetsuppgifter av utredningskaraktär och liknande på kansliet.

Någon motsvarighet till företagsrådet finns inte i centralnämnden. Med hänsyn härtill är det svårt att förutse hur rådet kommer att fungera i detalj. För att inte onödigtvis binda bolaget vid en organisation, som kan visa sig alltför tungrodd eller kostsam, har några bestämmelser om företagsrådet inte upptagits i den föreslagna bolagsordningen. Utredningen räknar med att hithörande frågor kommer att lösas genom det tidigare nämnda konsortialavtalet mellan aktieägarna i bolaget.

Avveckling av centralnämnden och bildandet av Svenska AB Studieresor

Utredningen har tidigare föreslagit att Svenska AB Studieresor bildas den 1 januari 1977. I samband med bolagets bildande skall aktieägarna tillskjuta det totala nya aktiekapitalet. Vid denna tidpunkt utses också

bolagets styrelse samt föreslås att verkställande direktör anställs. Centralnämndens verksamhet övertas från nämnda datum och drivs härefter i bolagets namn. Centralnämndens fasta tillgångar såsom kontorsutrustning och dylikt föreslås vid bolagsbildningen bli överförda till bolaget utan särskild kostnad.

I samband med avvecklingen av centralnämnden uppstår en rad problem av bl a personaladministrativ natur. Dessa frågor bör lösas genom förhandlingar. Utredningen förutsätter att dessa förhandlingar kan slutföras inom ett halvt år från bolagets bildande. Under förhandlingstiden bör bolagets personal formellt kvarstå som anställda i centralnämnden. Centralnämnden föreslås avvecklas den 30 juni 1977. Vid detta datum föreslås också att centralnämndens kostnader för 1977 debiteras bolaget. Centralnämndens kapitalbehållning, som kan antas i huvudsak motsvara de tillgångar nämnden har i dag, föreslås därefter inlevererad till statsverket.

De villkor som skall gälla för personalen vid övergång till anställning vid det blivande bolaget och som kan avse bibehållande av vissa förmåner eller avlösning av dessa genom någon form av engångsersättning bör bestämmas genom förhandlingar och överenskommelser mellan bolaget och personalens organisationer. Utredningen räknar med att centralnämndens personal normalt skall kunna erbjudas anställning i det nya bolaget.

Utredningen förutsätter att centralnämnden under år 1976 i viss utsträckning förbereder bolagets verksamhet. Detta gäller framför allt planeringen av 1977 års kurs- och utbytesverksamhet som till stor del måste utföras under hösten 1976. De av utredningen föreslagna anslagen för lägerskolverksamhet och vårdarbidrag för handikappade bör fram till att bolaget bildats administreras av centralnämnden. Utredningen vill också i detta sammanhang understryka vikten av att skolöverstyrelsen beredes tillfälle att skyndsamt vidtaga den auktorisation av språkkursarrangörer, som utredningen föreslagit för att vuxenstudiestöd skall kunna utdelas redan under sommaren och hösten 1976.

Behov av lagstiftning

Utredningen har tidigare föreslagit att anslag skall utgå för lägerskoleverksamhet utomlands och för vårdarhjälp för handikappade. Svenska AB Studieresor föreslås begära och fördela dessa anslag. I det fall att det nordiska skolungdomsresandet överföres till bolaget kan ytterligare uppgifter av denna art komma att läggas på bolaget.

De föreslagna uppgifterna torde innebära att Svenska AB Studieresor får vissa förvaltningsuppgifter som innefattar myndighetsutövning. En förutsättning för att sådana förvaltningsuppgifter skall få överlämnas till annan än myndighet är att överlämnandet sker genom lag (11 kap 6 § regeringsformen). Förslag till sådan lag bifogas utredningen.

I lagens 1 § har angivits de ärendegrupper som får anförtros Svenska AB Studieresor. Det är utredningens uppfattning att befattningshavare hos bolaget bör iaktta tystnad om de ofta ömtåliga personliga och

ekonomiska förhållanden som de kan få kännedom om när de handlägger ärenden om bidrag till följeslagare åt handikappad vid språkresor. I 2 § föreslås en bestämmelse härom. Förslaget innehåller inte någon föreskrift om rätt att besvära sig över bolagets beslut. En sådan besvärsmätt skulle kunna leda till betydande praktiska olägenheter.

Försäljning och reklam

Centralnämnden hade fram till 1970 ett samarbete med SJ:s resebyrå, vilket innebar att SJ:s resebyrå sålde nämndens arrangemang mot provision och att nämnden köpte flyg- och järnvägsbiljetter genom resebyrån. Under senare år har dock nämnden själv helt ombesörjt i försäljningen av sina språkresor.

Utredningen anser att den inte närmare bör gå in på hur det framtida bolaget lägger upp affärsverksamheten, eftersom detta bör ankomma på bolagsledningen. Vi vill dock påpeka att det nya bolaget i framtiden kan finna det önskvärt att inleda ett försäljnings- och produktionssamarbete med t ex såväl SJ som Reso. Eftersom SFS-resor i likhet med Svenska AB Studieresor har en non-profit-målsättning kan också ett nära samarbete tänkas etableras mellan dessa båda företag. Som tidigare nämnts skulle en liberalisering av studentflyget självklart skapa goda förutsättningar för ett sådant samarbete.

Den största kostnaden för centralnämndens marknadsföring hänförs sig till tryckning och distribution av den årligen framställda resebroschyren. Nämnden har härvid främst använt sig av direktreklam till skolungdomens föräldrar. Broschyren har också översänts direkt till landets grund- och gymnasieskolor, varvid skolornas ledning uppmanats distribuera den till språklärare och elever.

Under en följd av år har generaldirektören för skolöverstyrelsen på olika sätt gett sitt stöd åt centralnämnden. Detta stöd har varit utomordentligt värdefullt för nämnden och utredningen vill understryka vikten av att detta stöd även ges till det nya bolaget.

Eftersom utredningen ser språkresor för skolungdom som ett värdefullt komplement till skolans egen undervisning anser den att det bör ingå i skolans arbetsuppgifter att ge vederhäftig information och råd till eleverna om språkreseverksamheten. Kunde detta informationsarbete i väsentlig grad effektiviseras inom skolan skulle marknadsföringskostnaderna kunna slås ut på flera resande elever och därmed kostnaderna per individ sänkas.

Utredningens förslag rörande lägerskolor utanför Norden innebär för de flesta skolor nya möjligheter och ett nytt arbetsfält. För att verksamheten skall få den önskade omfattningen är det nödvändigt att skolorna stimuleras att anordna lägerskolor. Utredningen utgår från att skolöverstyrelsen söker bidra till att den föreslagna verksamheten kommer till stånd.

Bilaga 1

Skolungdomens språkresor till utlandet

av *Gunnar Holmberg*

Stockholm i december 1973

Bilag 1

Skoleledernes spørreliste til forældre

1. Grundoplysninger

1.1

1.2

1.3

1.4

1.5

1.6

1.7

1.8

1.9

1.10

1.11

1.12

1.13

1.14

1.15

1.16

1.17

1.18

1.19

1.20

1.21

1.22

1.23

1.24

1.25

1.26

1.27

1.28

1.29

1.30

1.31

1.32

1.33

1.34

1.35

1.36

1.37

1.38

1.39

1.40

Bilaga 1

B.1.1 Dagens språkresor

B.1.1.1 *Mål*

Målet för skolungdomens språkresor till utlandet, sådant det kommer till uttryck i reklam, broschyrer etc, anges i rätt allmänna termer. Allmän språklig förkovran genom vistelsen i den främmandespråkiga miljön och genom organiserad undervisning i språket anges som det främsta syftet. Men vikt tillmäts också, på ett något obestämt sätt, själva vistelsen i en främmande miljö. Det förutsätts vara ett värde i sig att "komma ut", "se nya miljöer" etc. Härvid betonas kanske mindre vikten av den sociala kontakten med andra folk och deras förhållanden än möjligheten till organiserad fritidsverksamhet och gemensamma aktiviteter, "socials". Allt större möda tycks i arrangemangen läggas ner på fritidsaktiviteter av olika slag: ridturer, segling, organiserade utflykter och kvällssamvaro.

B.1.1.2 *Motiv*

Motiven för den enskilde att söka sig till utlandet kan vara skiftande. Den språkliga nyttan av vistelse i främmande land torde även för individen te sig som ett viktigt mål. Behovet att på detta sätt språkligt förkovra sig kan väl därvid fattas olika: alltifrån önskan att genom intensiv språklig träning i enspråkig miljö tillägna sig en reell fungerande färdighet i det avsedda språket till ett mer allmänt intresse av att i den naturliga miljön omsätta vad man tidigare lärt sig i skolan av vad som uppfattas som mera "teoretisk" språkkunskap, alltså förbättra sin "fluency" och kanske också i en enspråkig miljö komma över hämningarna och öka sin talbenägenhet.

Denna önskan om språklig förkovran kan ha anknytning till skolarbetet hemma. Många ungdomar var tidigare underkastade tvånget att under sommaren "läsa upp sig" i ett språk inför flyttningsprövning, och researrangörsverksamheten erbjöd i sådana fall tillfälle att förena "ferieskolan" med utlandsvistelse. Men även då detta tvång ej förelåg fanns – och kan fortfarande finnas – hos många elever en önskan att genom deltagande i utlandskurser förbättra sina möjligheter till höjt betyg under kommande termin. Detta gäller även för elever med i och för sig goda språkbetyg och stort spontant intresse för språken.

Men motiven för en tids utlandsvistelse har för ungdomarna också varit andra än enbart en önskan om ökad språkfärdighet. Utlandsvistelsen erbjuder rekreation och omväxling. För både föräldrar och elever har det framstått som ett allmänt värde att ungdomarna under någon tid får komma ut, se nya miljöer, träffa människor av annan nationalitet. En känsla av att det bidrar till de ungas mognad och utveckling att komma bort hemifrån, reda sig själva på främmande ort etc finns säkerligen med.

Önskan att delta i språkresorna kan naturligtvis hos vissa ungdomar också dikteras av ett socialt engagemang, en medveten vilja att skapa kontakter med och vinna ökad kunskap om det "främmande" folket och dess förhållanden.

Sammanfattningsvis kan man sålunda tala om en dubbel motivation för språkresorna till utlandet: dels den kunskapsmässiga med sikte på ökad språkfärdighet, dels den "sociala" med sikte på individens personlighetsfostran. Värdet av att lära sig språk i naturlig miljö och nyttan för ungdomarnas egen utveckling av att under en tid vistas i främmande land och knyta kontakter med företrädare för värdlandet ifrågasätts inte som motiv för språkresan.

B.1.1.3 *Hur språkresorna är upplagda i dag*

De största arrangörerna i Sverige av språkresor för skolorna är Centralnämnden jämte de privata företagen Sveriges Internationella Sommarskolor (SIS) och Europeiska Ferieskolan (ef). Olika former för rekrytering tillämpas. En betydande rekrytering sker via broschyrmaterial.

Språkresorna är f. n. uteslutande förlagda till ferietid. Den totala kostnaden för en fyra veckors språkresa snarare över- än understiger f. n. två tusen kronor per deltagare.

Som regel anlitas numera charterflyg för resor till och från kursorterna. Ett stort antal kursorter står till buds. Många av dem har karaktären av turistcentra, ofta med starkt internationellt inslag och med utvecklat nöjesliv.

Kursdeltagarna förläggs i regel i familj. Två eller flera ungdomar kan därvid placeras i samma familj. Ibland kan ungdomarna vara av olika nationalitet. Inackordering på pensionat och hotell förekommer också i vissa fall. Den vanligaste kurslängden är tre till fyra veckor.

Kursledaren är svensk, i allmänhet språklärare. Till kurserna är knutna infödda lärare. Undervisningen bedrivs stundom på basis av enklare kunskapstest för gruppering av deltagarna efter kunskapsnivåer. Varje grupp har som regel tre timmars undervisning fyra till fem dagar i veckan. Arbetet fördelas ofta så att de svenska lärarna behandlar texter och grammatik, medan de infödda lärarna svarar för uttals- och konversationsövningar. I undantagsfall tycks deltagarna utföra individuella uppgifter i form av exempelvis intervjuer. Deltagarna medför till kursen lämpliga skolböcker. En del kursmaterial tillhandahålls av kursledningen, eventuellt mot betalning. Någon förberedelse till eller uppföljning av språkresorna torde f. n. inte ske.

B.1.1.4 *Utvärdering*

I viss utsträckning har deltagarnas attityder till språkresorna och deras åsikter och önskemål beträffande genomförda resor inhämtats av arrangörerna. Några mer objektiva undersökningar beträffande den rent språkförkovrande inverkan av deltagande i språkresorna har hittills ej förekommit. Sådana undersökningar, byggda exempelvis på jämförelser mellan deltagarnas språkbetyg vid betygsättningstillfället närmast före och efter språkresan, torde också ge synnerligen osäkra resultat.

Även i avsaknad av sådana mer objektiva undersökningar torde det väl emellertid stå klart att vistelsen i landet i de flesta fall får en stimulerande effekt för studiet av språket i fråga och väcker ett ökat intresse för det land som man besökt.

Den personlighetsfostrande effekten av en tids utlandsvistelse kan näppeligen mätas men måste likaledes normalt förutsättas bli positiv.

B.1.2 Skolan och språkresorna

B.1.2.1 *Skolans läroplaner*

Läroplanerna för den svenska skolan innehåller ämnesbundna och övergripande mål. De specifika målen för språkundervisningen betonar vikten av en *allsidig* språkinläring. Eleverna skall enligt de målformuleringar som gäller för Läroplan för grundskolan 1969 och för gymnasieskolan 1970 övas i att uppfatta talat språk av infödda röster, även av olika språkstandard, och själva uttrycka sig på språket; de skall också förvärva läs- och skrivförmåga på språket. Gällande läroplaner lägger tonvikten på den praktiska språkfärdigheten och betonar mer än tidigare att det teoretisk-grammatiska studiet inte är ett mål i sig utan tjänar detta syfte. En förskjutning av språkstudiet från kunskap *om* språket till färdighet *i* språket har sålunda skett.

Om språkundervisningens mål sålunda i hög grad är att bibringa eleverna den praktiska språkfärdighet som gör dem rustade att reda sig i olika miljöer och situationer i en främmandespråkig omgivning, står det ändå klart att färdighetsövningen sker inom ramen för den svenska skolklassen, alltså i konstlade inläringssituationer, där behovet att förstå och uttrycka sig i verkligheten inte föreligger eller är mycket svårt att skapa. Verklig nödvändighet att uppfatta och använda det främmande språket uppstår bara i den enspråkiga, naturliga miljön. Det påpekas också i läroplanerna att "den bästa träningen i att uppfatta tal i naturligt tempo åstadkoms genom en tids vistelse i främmandespråkigt land med minsta möjliga kontakt med landsmän. Av denna och andra anledningar bör givetvis elevernas intresse för utlandsresor under ferierna livligt uppmuntras." (Läroplan för gymnasieskolan, III Romanska språk s 18.)

Från denna synpunkt måste utlandsvistelse i en naturlig främmande språkmiljö ses som ett nyttigt komplement till skolundervisningen i motsvarande språk. De övningar i klassrumssituationen som eleverna

upplever som ett "spel" kan under en sådan vistelse omsättas i "riktiga" situationer.

B.1.2.2 *Internationaliseringen*

Bland skolans övergripande mål betonas allt starkare det internationella perspektivet. Under senare år har uppmärksamheten alltmer riktats mot den ständigt ökande internationaliseringen, det ömsesidiga internationella beroendet, och dess konsekvenser för samhället och medborgarna. Att frågan om språkkunskaper är intimt knuten till denna fortlöpande process är uppenbart. Den har belysts i den av skolöverstyrelsen år 1970 utgivna rapporten *Språken i skolan och samhällets krav* och senast i den av UKÄ tillsatta internationaliseringsutredningens betänkanden.

I det övergripande målet tjäna fungerande språkkunskaper naturligtvis ett vidare syfte: "Att människor av olika nationaliteter kan tala med varandra har naturligtvis i första hand en rent praktisk betydelse, men sett i större perspektiv är den muntliga färdigheten en god grund för ökad förståelse mellan folken." (Läroplan för grundskolan I s 142.)

Härmed kommer en social motivation för utlandsvistelsen att mer betonas än tidigare. Ungdomarnas resor till utlandet bör kunna bidra till att hos dem grundlägga en förståelse för andra folk, deras miljöer och kulturmönster, en ökad förmåga att bedöma internationella frågor och en ökad vilja till internationellt samarbete och socialt engagemang över nationsgränserna.

B.1.2.3 *Personlighetsutveckling*

Ett övergripande mål för skolans verksamhet ryms i det allmänna begreppet "personlighetsutveckling". En motivation för den utlandsvistelse som språkresan utgör har som ovan nämnts varit den personfostrande. En tids vistelse borta från hemmet i kretsen av nya kamrater och i kontakt med människor av annat språk och andra sedvänjor har ansetts bidra till ungdomarnas mognad.

B.1.2.4 *Ferieläsningen*

I och med att "kvarsättningen" i gammal mening försvunnit i de nya skolformerna har tvånget till "ferieläsning" också upphört, och den tidigare uppgiften hos den organiserade språkresen att också tjäna som ferieskola har därmed bortfallit.

B.1.3 Skolungdomens språkresor i framtiden

B.1.3.1 *Nya mål*

Anvisningar och rekommendationer i de nya läroplanerna för grundskola och gymnasieskola antyder sålunda en i viss mån modifierad målsättning för skolungdomens organiserade utlandsvistelse. Vid en sådan

reviderad målsättning kommer den sociala aspekten, det kontaktskapande syftet, att träda mer i förgrunden än hittills. "Språkresorna" kommer därigenom att mer få karaktär av "studieresor". Den språkliga sidan av målsättningen tonas ner i den mån den avser formell språklig träning. Språkets roll blir ändå fortfarande viktig. Förmågan att kommunicera är förutsättningen för den sociala kontakten. Härigenom kommer den allmänna motivation till vidare studier som utlandsvistelsen avser att skapa även språkstudiet till del.

Sådana överväganden leder fram till en målsättning som kan formuleras på följande sätt.

Syftet med skolorgdomens studieresor till utlandet är:

- att eleven i naturliga talsituationer skall tillämpa sina skolkunskaper i språket och därigenom förkovra sin språkfärdighet och i övrigt vinna ökad motivation till vidare språkstudier;
- att eleven genom utlandsvistelsen skall förvärva vana att reda sig i nya miljöer och situationer; samt
- att eleven genom utlandsvistelsen skall vinna ökad förståelse för värdlandets egenart i levnadsformer, kultur och sedvänjor, ökad förståelse för vikten av internationellt samarbete och ökad vilja till internationellt engagemang.

B.1.4 Studieresans innehåll och uppläggning

B.1.4.1 *Det pedagogiska innehållet*

Med den allsidiga praktiska färdighetsövning som enligt gällande läroplaner numera erbjuds eleverna i skolan torde det moment i språkresornas undervisning kunna minska i vikt som har ungefär samma "klassrumsmässiga" natur som i terminsarbetet och som av eleverna upplevs som "språkmästeri". Hit kan hänföras grammatik- och översättningsövningar samt talövningar av formell typ. Omfattningen av den formella språkövningen får emellertid bero av skilda åldersgruppers behov.

Det språkliga inslaget i kurserna förlorar därför inte i vikt. Kvar står för eleverna behovet att i riktiga situationer och i meningsfulla sammanhang omsätta vad de lärt i klassrummet. Språkträningen knyts till sådana situationer. Medan de formella övningarna tonas ner eller rent av erbjuds deltagarna som frivilligt val, kan den bundna undervisningstiden i stället gestaltas som en gemensam, gruppvis eller enskild planering av studieuppgifter. En naturlig färdighetsövning i språket får eleverna, om det används i sådana kursorganisatoriska sammanhang, mellan ledning och deltagare och mellan deltagarna själva. Sådan övning sker också då deltagarna får reda sig själva utanför kurscentrum och under samvaro med värdfamiljen.

Enligt den målformulering som studieresorna getts ovan kommer de kontaktskapande aktiviteterna att öka i vikt och utgöra studieresans kärna. Kontakter med värdlandets människor och miljö skapas genom

samvaro med den infödda familjen och genom av kursledningen ordnade exkursioner och utflykter.

Men framför allt bör deltagarna, individuellt eller i grupper, planera och genomföra specificerade studieuppgifter av icke-språklig art som förutsätter kontakter med individer och organisationer på den främmande orten och på det främmande språket. Besök på institutioner, vid industrier och inom skilda hantverk kan komma i fråga. Kursortens speciella möjligheter bör härvidlag tas till vara: speciell tillverkning, odlare, fiskare . . . Uppgifterna bör vara väl planlagda och omfatta även anvisningar och råd om genomförandet: intervju, bandupptagning, fotografering.

Genomförda uppgifter bör redovisas med användande såvitt möjligt av det främmande språket under den till gemensam undervisning anslagna tiden.

B.1.4.2 *Organisation*

Ett villkor för att kunna genomföra studieresor med den inriktning som ovan beskrivits är att deltagarna har grundläggande praktiska språkkunskaper. Tre årskursers skolstudier i det aktuella språket torde för de yngre deltagarna vara en nödvändig förutsättning.

Orten där turismen blivit industri torde ej alltid erbjuda den önskade miljön och de bästa förutsättningarna för den verksamhet det här är fråga om. Den språkliga miljön blir ofta heterogen. Svårigheter kan uppstå att finna lämpliga värdfamiljer som nöjer sig med *en* inneboende, och det personliga engagemanget från värdfamiljens sida kan i sådana fall bli blygsamt. Även möjligheterna att anlita institutioner, organisationer och enskilda för studiebesök eller olika slag av kontaktskapande aktiviteter kan på sådana orter försvåras.

En lämplig form för förläggning av deltagarna torde alltså vara familjeinackordering jämte något slag av kurscentrum.

Vill man förverkliga en aktiv, kontaktskapande planering av utlandsvistelsen torde knappast en kortare kurslängd än två till tre veckor kunna komma i fråga.

Med den modifiering av språkresornas pedagogiska innehåll som beskrivits ovan kommer större krav än hittills att ställas på att i lärarstaben ingår pedagoger – i möjlig mån infödda – med kunskaper om landets samhällsliv i vid mening.

Bilaga 2

Lägerskola utanför Norden

av *Inga Löwdin* och *Rolf Malmberg*

Stockholm i maj 1974

1974

1. *Agrostis alba* L.

2. *Poa annua* L.

3. *Trisetum flavescens* (L.) Gaertn.

4. *Hordeum jubatum* L.

5. *Phalaris minor* (L.) Link.

6. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

7. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

8. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

9. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

10. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

11. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

12. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

13. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

14. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

15. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

16. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

17. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

18. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

19. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

20. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

21. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

22. *Stylosanthes biflora* (L.) Link.

23. *Stylosanthes scabra* (L.) Link.

Stockholm 1974

Bilaga 2

B.2.1 Inledning

I grundskolan har lägerskolan varit tänkt som en del av skolans undervisning och företrädesvis ordnats nära hembygden. För grundskolans del har lägerskola utanför Norden endast undantagsvis anordnats. Speciella språkresor med annan utformning har däremot funnits för olika stadier i ungdomsskolan.

I Lgy 1965 rekommenderas lägerskola minst en gång under gymnasietiden, om personella och lokala förutsättningar finns. Både i grundskola och gymnasium har lägerskolan dock i de flesta fall varit en angelägenhet för Sverige. I Lgy 70 finns lägerskolan nämnd endast i förbigående (s 32), men eftersom gymnasieskolans och grundskolans allmänna mål i hithörande avseenden är i det närmaste identiska, kan man utgå från att de anvisningar som givits ut beträffande lägerskola enligt Lgr 69 (läroplanssupplementet Lgr 69 II Läg) skall tillämpas vid planering av innehåll och verksamhetsform för lägerskolor även på gymnasietadiet.

Initiativ till studieresor/lägerskola utomlands har tagits av ett flertal skolor. Dessa lägerskolor har inte företrädesvis varit inriktade på språkstudier utan på kultur- och samhällsliv med språket som ett komplement. Medel har anskaffats på olika sätt: stipendier, eget arbete, bidrag av föräldrar, bidrag från kommunen, lotterier etc. Lärarmedverkan har varit frivillig.

Behovet av lägerskolor utomlands har hittills inte varit allmänt uttalat främst på grund av de organisatoriska och ekonomiska hinder som föreligger.

Då nu studierna på olika nivåer alltmer internationaliseras, bör lägerskolan kunna bli ett utomordentligt medel att uppfylla detta övergripande mål i läroplanen.

Läroplanerna säger om internationaliseringsaspekterna: "Avsikten med undervisningen i internationella frågor är att hos eleverna grundlägga internationell förståelse och vilja till internationellt samarbete. I första hand är det därvid fråga om ett attitydskapande med utgångspunkt i en objektiv orientering.

Teknikens snabba utveckling och de alltmer ökade internationella kontakterna ställer allt större krav på kommunikationsfärdigheter och en vidgad gemensam referensram för det framtida samhällets medlemmar.

Det är inte minst nödvändigt för att man skall kunna ta del av och bedöma internationella frågor. Inom de flesta områden förskjuts perspektivet ständigt från det nationella till det globala planet. Det är därför angeläget att man i skolan kontinuerligt beaktar de internationella aspekterna." (Lgr 69 s 48.)

"För att eleverna skall kunna göra en insats även i internationellt arbete och för att de skall kunna förstå andra folks situation och kunna känna solidaritet med dem är det nödvändigt att utveckla, stärka och fördjupa den internationella orientering som getts i grundskolan. Fortsatt undervisning i främmande språk är i detta sammanhang av väsentlig betydelse. För förståelse av andra folk är det angeläget att kunskaper vinnas om politiska förhållanden liksom om sociala och ekonomiska funktioner. De internationella kontakterna förutsätter även förståelse för andra folks religiösa och kulturella förhållanden. Kännedom om avvikande beteenden och kulturmönster är en förutsättning för att upprätta och vidmakthålla internationella kontakter. Denna internationella orientering skall ges inte bara i de samhällsorienterande ämnena utan så långt möjligt i alla ämnen." (lgr 70 s 13.)

B.2.2 Mål

Läroplanens mål för lägerskolor kan sammanfattas på följande vis:

Eleven skall genom deltagande i lägerskolor ges tillfälle

- B.2.2.1 att bedriva studier i en miljö som skiljer sig från hemmiljön;
- B.2.2.2 att genom fältstudier skaffa sig konkreta kunskaper om natur, människor och samhällsliv;
- B.2.2.3 att utifrån en objektiv orientering förvärva attityder i riktning mot socialt engagemang och förståelse för andra seder, bruk, politiska, sociala och kulturella förhållanden;
- B.2.2.4 att utveckla sin förmåga till både självständighet och samarbete med kamrater och lärare;
- B.2.2.5 att få uppleva hur stoff från olika ämnen kan sammanföras till en meningsfull enhet;
- B.2.2.6 att odla ett specialintresse, som inte tillgodoses på hemorten;
- B.2.2.7 att stifta kontakt med ungdom på lägerskolorten.
- B.2.2.8 Denna målsättning kan direkt anknytas till de övergripande målen i läroplanerna, såsom elevernas allsidiga utveckling, förmåga till samarbete, förmåga till självständigt tänkande och kritiskt omdöme samt förberedelse för en aktiv medborgarroll genom upplevelse av samspelet skola-samhälle.

B.2.3 Syftet med *lägerskola utomlands* är, förutom de syften som gäller för lägerskola i hemlandet

B.2.3.1 att bidra till att vidga elevernas medvetande om världen utanför den nationella gemenskapen och därvid konkretisera skolans internationella undervisning;

B.2.3.2 att träna språkfärdighet, speciellt i vardagssituationen;

B.2.3.3 att i möjligaste mån ge sociala, politiska, ekonomiska och kulturella aspekter på en främmande miljö;

B.2.3.4 att ge kontakter med befolkningen – särskilt ungdomen – och därigenom främja en ökad förståelse för världsländet;

B.2.3.5 att utifrån en vidgad kunskap om *ett* land utveckla en allmän förståelse för andra folk och kulturer.

B.2.4 Genomförande av lägerskola utom Norden

B.2.4.1 *Allmänt*

”På lägerskolan skall man företrädesvis syssla med sådana aktiviteter som man inte kan utöva i den reguljära skolmiljön.” (Lgr 69 II Läg.)

Lägerskolan bör ingå i årskursplaneringen men inte nödvändigtvis vara bunden av de för årskursen givna momenten. Detta skall fungera så, att man kan reservera vissa moment för att studera dem under lägerskoltiden.

Anordnande av lägerskola skall ske i samförstånd med skolstyrelse, vederbörande rektor, berörda lärare och föräldrar. Föräldrarnas samtycke är en förutsättning för omyndiga elevers deltagande.

Samarbete kan vara lämpligt med föräldraförening, någon ungdoms- eller idrottsorganisation samt elevföreningen inom skolan.

Såvitt möjligt bör samtliga elever i klassen delta i den anordnade lägerskolan. Individuella ekonomiska hinder får inte omöjliggöra en elevs deltagande.

För elever som på grund av sjukdom eller av annat skäl inte kan delta måste möjlighet ges att följa undervisning i parallellklass eller i annan lämplig form.

B.2.4.2 *Tidpunkt, längd*

För att reguljära lärarkrafter skall kunna användas måste lägerskolan ordnas under *terminstid*. Lägerskolan kan i princip ordnas vid olika tidpunkter under läsåret.

För att ge utbyte bör en lägerskola utomlands omfatta *14 dagar* i motsats till lägerskola inom landet, som inte får omfatta mer än en vecka. De relativt dyra resorna motiverar denna längd.

Då det är angeläget att lägerskolan för- och efterarbetas inom det vanliga skolarbetet och inom samma läsår, bör den inte förläggas alltför

nära terminens början eller slut. Ej heller bör lägerskolan förläggas till sista skolterminen på respektive stadium.

B.2.4.3 *Länder och typ av orter*

I princip kan lägerskola förläggas till vilket land som helst med hänsyn till t ex samhällsstudier eller specialstudier i natur, kultur, konst, ekonomi, teknik. Lämpligast torde vara att den förläggas till länder där de allmänna studierna kan förenas med språkstudier. En förutsättning för att studierna skall bli meningsfulla är att eleverna tidigare har förvärvat viss språkfärdighet.

Av ekonomiska och tidsmässiga skäl bör lägerskolan inte förläggas till alltför avlägsna länder.

Generellt sett torde små orter vara att föredra, om inte en speciell storstadsaspekt eftersträvas. Betydelsefullt är att komma till en ort, där kontakt med lokal befolkning är möjlig. På orten bör finnas studieobjekt inom olika ämnesområden, t ex någon industri, sociala inrättningar, servicenäringar; historisk anknytning – kanske genom museum, arkiv, gamla byggnader. Det bör finnas möjlighet till ungdomskontakter i anslutning till skola, föreningsliv, idrott; möjlighet att vid behov knyta språkexpert (utbildad lärare) till lägerskolan.

Lägerskolor där språkstudiet är avsett att utgöra en väsentlig del, bör i första hand förläggas till respektive språks ursprungsland för att integrering med ungdomar från ett främmande språkområde skall kunna åstadkommas. Denna ungdomskontakt är av sociala och språkliga skäl mycket viktig och motiverar till stor del de ökade kostnader som följer av lägerskolans förläggande till utlandet.

B.2.4.4 *Former för lägerskola utom Norden*

Vid valet av ort måste studiets huvudsyfte noga beaktas för att bästa möjliga utbyte skall uppnås. Lägerskolan får inte bli en turistresa, utan skall omfatta planerade studier efter i förväg fastställd studieordning.

B.2.4.4.1 *Av svensk skola organiserad* lägerskola i land utom Norden (ej utbyte). Denna typ av lägerskola initieras och genomförs utan direkt medverkan från värdlandet. Inkvartering kan ske i familjer eller i förläggning.

B.2.4.4.2 *Lägerskola av utbyteskaraktär* innebär att en svensk och en utländsk skola samarbetar. Svenska (eller i förekommande fall nordiska) elever bor hos utländska kamrater och vice versa. Denna form ger betydande kunskaper om realia och språkfärdigheter i vardagssituationer utöver vad det schemalagda lägerskolarbetet kan ge. Den blir också billigare än den föregående eftersom inackorderingsavgift bortfaller. Det är dock orealistiskt att räkna med ett omfattande utbyte av detta slag, då det svenska språket inte är lika intressant från utbytessynpunkt som de stora världsspråken.

B.2.4.4.3 "Samlägerskola" i utlandet kan tänkas i form av gemensam lägerort med direkt kamratsamverkan mellan svenska och utländska jämnåriga. Man kan också tänka sig integration av svensk klass i utländsk klass i vissa ämnen.

B.2.4.4.4 *Ambulerande lägerskola* kan tänkas, t ex i form av vandring med fältstudier (naturstudier, sociologiska eller liknande studier). Man kan också följa en vara från råvara till slutprodukt. Det normala bör vara ett fast läger som bas med möjlighet till utflykter i samhälle och natur.

B.2.4.4.5 *Fasta kurscentra* i ofta besökta länder kan effektivisera lägerskolan och ge underlag för en utländsk medarbetarstab, som skulle kunna ta emot olika skolor kontinuerligt.

Samplanering med övriga Norden är att rekommendera av både pedagogiska och ekonomiska skäl. Lägerskolor rekryterade från skilda nordiska länder skulle kunna fylla ett dubbelt syfte genom att bygga upp en känsla av nordisk gemenskap.

B.2.4.5 *Förarbete*

"Lägerskolan bör noga förberedas och planläggas organisatoriskt, metodiskt, studietekniskt och kunskapsmässigt. Läraren bör vara väl förtrogen med lägerskolanläggningen." (Lgr 69 II Läg s 6.) Elev- och föräldramedverkan förutsätts under hela planeringskedet.

B.2.4.5.1 Planering

Lärare och elever gemensamt bestämmer land och ort och gör upp förslag på teman för studierna. Kontakt tas med föräldraförening, med kommunen, biblioteket, eventuella lärarmedhjälpare, researrangör och med eventuell ungdomsorganisation.

Lärares och elevers intresseinriktning, elevernas allmänna studieväg, de ekonomiska ramarna och lägerskolans allmänna målsättning måste vara avgörande för lägerskolans uppgifter.

Gymnastikläraren förbereder motion och rekreation. Elever kan utbildas att assistera vid friluftsverksamhet (Lgy 70 III). Grundskolelever kan få denna utbildning genom "fritt valt arbete".

B.2.4.5.2 Ekonomisk planering

Planeringsplan läggs upp med syfte att ekonomiskt säkerställa lägerskolan. Detta är ett villkor för fortsatt planering. (Se Lgr 69 II Läg.)

B.2.4.5.3 Kontakt med lägerskolorten

Kontakt tas med myndigheter och personer på lägerskolorten. Lärare respektive medverkande av annat slag på kursorten engageras. Lokaler och utrustning på lägerorten anskaffas (skola, fritidsby, hotell, arbetslokaler, fritidslokaler, bibliotek). (Se även 2.4.6.)

I vissa fall kan det vara nödvändigt att göra en förexcursion till platsen.

Man bör redan i förväg vara förvissad om att lägret håller en viss minimistandard och att t ex brandskyddsanordningar fungerar.

B.2.4.5.4 Läsårsplanering

Lägerskolarbetet bör utgöra en naturlig del av skolans reguljära arbete.

Lägerskolan bör ingå i årskursplaneringen, dock utan att nödvändigtvis vara bunden av de för årskursen givna momenten.

Lämpliga moment i olika ämnen planeras in för behandling under lägerskolperioden. En sådan för klassens lärare gemensam planering på ett tidigt stadium underlättar också genomförandet av skolarbetet på hemorten under lägerskoltiden.

Med långsiktig planering kan ledaren också få tid att samla värdefullt undervisningsstoff att fördela på intresserade elever. Naturligtvis måste särskilt centrala moment på något sätt behandlas av samtliga elever.

B.2.4.5.5 Studieplanering

Bibliotek (skolans eget och folkbiblioteket) tas i anspråk för förberedelserna. Lärare och elever förbereder sig rent allmänt genom läsning av litteratur i anslutning till uppställt tema. Litteraturstudierna bör vara klara före avresan.

Eleverna kan redan vid detta tillfälle välja specialuppgifter som kan förberedas i grupper. Språket intensivstuderas med tanke på naturliga talsituationer och aktuella ämnesområden. Brevkontakt kan upptas med ungdomar på lägerorten.

B.2.4.6 *Lägerskolans organisation på platsen*

B.2.4.6.1 Lägerskolan bör präglas av enkelhet – t ex turistförläggning eller inkvartering i familj.

Lägerskola på en förläggning kan ha sina fördelar med tanke på gemenskapen inom klassen. Skall eleverna få något större språkligt utbyte av vistelsen utöver vad språklärare och kontakter i samband med lägerskolarbetet kan ge, bör man dock försöka ordna samvaro med jämnårig skolungdom på platsen. (Se även 2.4.4.)

B.2.4.6.2 Av 2.4.2 framgår att skolans reguljära lärarkrafter skall användas som ledare. Biträdande ledare kan vara antingen från hemorten eller värdorten och skall komplettera lägerskolledarens insats. Man kan tänka sig en lärare, en förälder eller en ungdomsledare, som speciellt inriktar sig på fritidsaktiviteter. Man bör också tillfälligt kunna engagera en specialist på något som skall studeras, t ex museiman, arkeolog, utländsk språkpädagog, idrottsinstruktör från orten.

B.2.4.6.3 Det är angeläget att på lägerskolorten ha tillgång till kartmaterial, speciallitteratur, statistik, lokala tidningar och tidskrifter, AV-mate-

riel, fotoutrustning etc. Man får avväga hur mycket av detta som måste medföras från hemorten och hur mycket som kan lånas på kursorten.

B.2.4.6.4 Lägerskolans studium bör omfatta flera ämnen, helst grupperade i samlade intresseområden eller arbetsområden. Metodiken från lägerskolor i Sverige bör direkt kunna överflyttas till den utländska skolan (Lgr 69 II Läg s 15).

Beträffande gemenskap, samverkan, ordningsfrågor och fritidssysselsättningar gäller i stort sett detsamma som vid lägerskola i hemlandet. Uppmärksamhet bör riktas på att blyga elever och elever med kontaktsvårigheter kan ha större problem i utländsk miljö. Ledare och kamrater har här stora möjligheter att göra insatser.

Friluftsversamheten är ett viktigt komplement till den övriga verksamheten. Den bör om möjligt anpassas till lokala specialiteter och helst utövas tillsammans med utländsk ungdom.

Eleverna bör få fördjupa sig inom valda intresse- eller arbetsområden. Fördelning på grupper bör vara frivillig så långt det är möjligt med hänsyn till det gemensamma målet för studierna.

B.2.4.6.5 En del av redovisningen kan göras på lägerskolorten, gärna i form av en diskussion om framtagna resultat med representanter för värdorten, helst med ungdomliga inslag. Grupperna bör också insesemellan kunna informera och inspirera varandra genom utbyte av fakta och idéer. Eventuella missförstånd kan på det viset rättas till i tid.

Större delen av redovisningen bör dock uppskjutas till hemkomsten för att de få dagarna i värdlandet skall kunna utnyttjas till studier i så stor utsträckning som möjligt.

B.2.4.7 *Efterarbete*

Efterarbetet kan följa mönstret för en svensk lägerskola. (Lgr 69 II Läg s 24 ff.)

I den mån jämförande studier av svenska förhållanden inom något speciellt område inte är gjorda före avresan, måste de naturligtvis utföras snarast möjligt efter hemkomsten och före redovisningen. (Jfr 2.4.5.5.)

Rapport bör genom rektors försorg inges till vederbörande skolchef. Rapporten bör innehålla uppgift om deltagande klasser, elever, lärare, eventuella andra ledare, tidpunkt och förläggningssort för lägerskolan samt om gjorda erfarenheter.

B.2.4.8 *Eventuell utåtriktad redovisning*

En lägerskola i utlandet kan tänkas väcka ett relativt stort intresse hos både kamrater, lärare och föräldrar. En väl genomförd redovisning för en vidare publik än den egna klassen är också det bästa stödet för framtida lägerskolverksamhet i utlandet. (Skoltidning, timme till förfogande, föräldramöte.)

Ljud- och bildmontage, filmvisning, en diskussion om intryck och förmedlande av spontana upplevelser av det som förenar och skiljer

respektive länder åt kan vara en stomme, som sedan byggs på efter varje klassavdelnings speciella förutsättningar.

B.2.4.9 Utvärdering

För det fortsatta arbetet med lägerskola i utlandet är det nödvändigt med någon form av utvärdering. Följande huvudpunkter för en skriftlig utvärdering är tagna ur Lgr 69 Läg s 29:

1. Upplevelser
2. Kunskaper
3. Tiden (antal dagar, årskurs, årstid o d)
4. Arbetssättet
5. Studieuppgifternas utformning
6. Kamratskapet
7. Fritiden
8. Förläggningen (måltider, inkvartering, möjligheter till fritidsaktiviteter, förläggningens läge m m)
9. Önskemål

Dessutom kan ett grupp- eller klassamtal användas som utvärdering.

Resultatet av utvärderingen kan bifogas den redovisning, som sänds in till skolförvaltning/skolstyrelse efter lägerskolans slut (se 2.4.7).

B.2.4.10 Skolarbetet på hemorten under lägerskoltiden

Om lägerskolan planerats in i skolans verksamhet på ett tidigt stadium, så att alla lärare är medvetna om vad som skall ske under året, bör problemen inte bli oöverstigliga. Men man måste ha klart för sig att lägerskolverksamhet för flera klasser under ett läsår kommer att påverka hela skolorganisationen (se 2.4.5.4).

Planering bör på ett tidigt stadium göras för den del av skolan som stannar hemma – ”friställda” lärares sysselsättning, utbyte av lektioner och planering av eventuell koncentrationsläsning.

Beträffande lärares åligganden ifråga om koncentrationsundervisning säger Skolstadgans 14 kap 11 §:

”Den undervisningsskyldighet som åligger lärare på grundskolans högstadium eller lärare i gymnasieskolan får ökas under en del av läsåret och minskas under en annan del av läsåret. Det sammanlagda antalet veckotimmar under ett läsår får dock ej ändras härigenom.”

För grundskolans högstadium har SÖ givit speciella anvisningar om hur man skall förfara. (Skolstadgan 5 kap 23 § mom 8.)

”Då lägerskola anordnas för klass, som undervisas av även andra lärare än den, som medföljer klassen till lägerskolan, liksom i de fall, då lärare, som medföljer klass på lägerskola, undervisar jämväl i andra klasser, bör genom rektors försorg och i samråd mellan de i klassen undervisande lärarna tillfälligt utbyte av lektioner genomföras.”

Denna anvisning utläggs ytterligare i Supplement II Lgr 69, Lägerskola, s 14:

”I princip skall lärare som friställs genom att en klass är borta på lägerskola ersätta den lärare som följer klassen. Endast i undantagsfall torde emellertid ersättande lärare och läraren på lägerskolan ha kompetens att undervisa i samma ämne. Det ersättningsschema som det åligger skolledningen att göra upp måste därför ta hänsyn till detta.”

”Om det visar sig ogörligt för ersättande lärare att undervisa i de ämnen som bortfaller, får skolledningen i samråd med läraren ge den aktuella klassen annat meningsfullt arbete.”

En gymnastiklärare som utanför schemat i förväg utbildat elever till ledare av friluftsverksamhet på lägerskola bör kunna ges kompensation i form av ledighet, när klassen är utomlands.

De schematekniska problemen kan bli stora därför att så många lärare är inblandade, men bör ej vara olösliga. Visst utbyte av lektioner mellan olika lärare bör kunna ske och i vissa fall koncentrationsläsning.

Man bör inom gymnasieskolan kunna utnyttja de olika former av koncentrationsläsning som läroplanen anvisar, nämligen

”total koncentration
partiell koncentration
periodläsning

Vid total koncentration förläggs ett ämnes hela timtal till den tidigare eller senare hälften av läsåret. Mot detta ämne läggs på schemat annat med ungefär samma timtal eller ämne med större timtal som då koncentreras partiellt.

Partiell koncentration innebär en sådan fördelning av veckotimtalet i ett ämne att ett större antal veckotimmar ernås under halva läsåret.”

”Eftersom veckotimtalerna skiftar starkt blir partiell koncentration av ett ämne nästan undantagslöst en konsekvens av total koncentration i ett annat.

Periodläsning kan sägas vara en variant av total eller partiell koncentration, där perioden för koncentrationsåtgärderna är kortare än ett helt läsår.” (Lgy I s 11.)

Periodläsning (enligt Lgy II s 109.)

”Det antal lektioner som enligt timplanen skall förekomma i ett ämne får ökas under del av utbildningstiden, om motsvarande minskning sker under annan del av utbildningstiden. För periodläsning och samlad undervisning får timplanerna jämkas i fråga om ämnesuppdelning och fördelning av den anslagna tiden inom en årskurs.”

Enligt Skolstadgans 8 kap 2 § kan viss jämkning i tim- och kursplaner ske i gymnasieskolan.

”Om särskilda skäl föreligger, får skolöverstyrelsen för en kommun eller landstingskommuns skola medge jämkning i timplan eller kursplan som Kungl Maj:t fastställt. Det sammanlagda antalet lektioner i lärokurs får ej ökas.

I vissa ämnen skall det antal lektioner, som skall förekomma enligt timplanen, ökas under del av utbildningstiden och minskas i motsvarande mån under annan del av utbildningstiden (periodläsning) enligt bestämmelser i timplanerna. Det sammanlagda antalet lektioner i ett sådant

ämne på en studieväg eller, i fråga om studieväg som omfattar mer än en årskurs, i en årskurs får dock ej ändras på grund av att ämnet periodläses.

Periodläsning får äga rum även i andra ämnen än som avses i andra stycket.”

Problem kan uppstå för eleverna med inläsning av centrala kursavsnitt före och efter lägerskolan. Oftast torde detta inte behövas, eftersom lektionsbortfallet kompenseras av andra erfarenheter. När inläsning visar sig vara helt nödvändig organiseras detta genom utbyteslektioner. Problemet bör lösas med generositet och i gott samförstånd tillsammans med rektor och klasskonferens.

B.2.5 Lägerskola utom Norden på grundskolestadiet

B.2.5.1 *Lämplig årskurs*

En lägerskola förväntas ha positiva effekter på det sociala klimatet i en klass. Detta talar mot en förläggning av lägerskolvistelsen till slutet av grundskolan, då ju den sociala effekten inte skulle komma skolarbetet till del i någon nämnvärd grad.

En viss mognad och en viss språkkunskap krävs dock för att eleverna skall kunna tillgodogöra sig de möjligheter en lägerskolvistelse i utlandet ger. Detta sammantaget talar för åk 8 som lämplig åldersgrupp. (Se f ö 2.4.2.)

B.2.5.2 *Land*

För grundskolans högstadium bör engelsktalande länder bli huvudmål, men även tysk- och fransktalande länder bör kunna komma ifråga för elever som läser det aktuella B-språket. Ålder, språkfärdigheter, specialintressen bör naturligtvis vara avgörande för valet av land.

B.2.5.3 *Förarbete*

Speciella frågor, som är nödvändiga för att man skall få de behövliga upplysningarna vid exempelvis intervjuer, måste av språkliga skäl mer än vid vanligt lägerskolarbete formuleras i förväg av grupperna. Mycket av detta kan utföras inom det ordinarie skolarbetets ram, inte minst i språkundervisningen.

B.2.5.4 *Organisation av stoffet*

En lägerskola i utlandet kan inte vara ensidigt inriktad på naturorienterande ämnen, där arbetet lätt skulle kunna begränsas till enbart naturstudier. En språklig förkovran skulle ju då utebli. Däremot skulle en kombination av sociala studier och studier av den natur människorna lever i kunna bli mycket meningsfull. Ett ekologiskt resonemang är lämpligt vid en övergripande planering av en lägerskola i utlandet.

Varje grupp skulle kunna få förbereda uppgifter som berör natur,

näringsliv, kommunal förvaltning, historiska, geografiska och sociala frågor samt lokala språkliga egenheter.

Tillämpliga delar av 2.6.4 ger uppslag till en lägerskola som är renodlat samhällsinriktad. Eventuellt kan försök göras att dra enkla slutsatser av samspelet mellan de olika sektorer som påverkar människors liv. Jämförelse med hemortens förhållanden samt försök till analyser av skillnader i människors situation kan bli mycket tankeväckande och hjälpa eleverna bort från schablonänkande och fram till ett orsak-verkan-tänkande.

Lägerskolorten är oftast en annan klass "hembygdsområde". En naturstig som arrangeras och genomförs med hjälp av elever från lägerskolorten kan ofta bli en utmärkt introduktion till studiet av naturscenerier, bergarter, bergformationer, växt- och djurlivet i olika biotoper, miljövårdsproblem etc. Dessutom kan då kontakter knytas mellan elever från de bägge länderna och med likartade intressen.

En gemensam orientering, som översiktligt ger information om föreningsliv, kyrkligt arbete, kulturaktiviteter och dylikt på orten, bör genomföras i början av lägerskolperioden. Närmare studier efter denna första introduktion kan senare genomföras gruppvis genom intervjuer med exempelvis äldre och yngre yrkesarbetare.

Mätning av fysikaliska miljöfaktorer vid biologistudier kan ge många intressanta upplysningar. Maximum-minimum-termometer är exempelvis av värde. Mätning av luftens fuktighet och av lufttryck jämte andra meteorologiska observationer ingår naturligtvis också i en undersökning av fysikaliska miljöfaktorer. Ytterligare mätningar för förståelse av bioklimatet kan utföras av speciellt kunniga och intresserade elever. Närmare anvisningar finns i lärarhandledningen Exkursioner från SÖ:s utredning om skolans miljöfostran (SMIL), Utbildningsförlaget, 1971.

Exkursioner vid havsstranden eller insjön kan också ge underlag för jämförande studier mellan värdlandet och hemlandet i miljöhänseende. Anvisningar på lämpliga exkursionsuppgifter finns i ovan angivna lärarhandledning.

En enkel naturruta i typiska naturområden kan också ge jämförelseobjekt som kan leda till intressanta diskussioner om den fysiska miljöns betydelse för organismerna (naturens uppbyggnad).

Med hjälp av tillgängliga källor kan jämförande klimatstudier som belyser exempelvis årstidernas längd i värdlandet och hemlandet, medeltemperaturer, antalet solskenstimmar, nederbörd (form av nederbörd: regn, snö) utföras.

Språkstudierna i samband med en lägerskola av denna typ förläggs dels i hemlandet under förberedelsearbetet inför exempelvis intervjuer, dels i värdlandet under den dagliga kontakten med de människor som skall förmedla de behövliga kunskaperna till lägerskoleleverna. För att motverka en känsla av övermättnad under förberedelserna kan det vara befogat att lägga en del språkträning till lägerskolorten, varvid träningen bör begränsas till de moment som eleverna känner sig ha direkt behov av hjälp med inför konkreta arbetsuppgifter. Samarbete elever-lärare vid planeringen av dessa lektioner bör kunna ge en för många delvis ny

inriktning av språkstudierna – man får sina nuinställda, direkta behov tillfredsställda.

Man måste räkna med klart positiva överföringseffekter av en sådan erfarenhet till efterföljande ordinarie språkstudier i hemorten.

B.2.5.5 *Arbetsformer*

I en arbetsbok för eleven kontinuerligt in resultaten av sina studier.

I åk 8 bör eleverna i förväg kunna göra en disposition av arbetsbokens innehåll i form av en preliminär innehållsförteckning, som hjälper dem att få stadga i sina studier.

En dagbok som får ta emot intryck och upplevelser kan för många elever bli en läsning som tas fram många gånger senare under livet.

Bildarbetet i form av teckning, målning och skulptur kan dels ge uttryck för upplevelser, men kan också ha formen av reportageinslag, då filt- och fiberpennor är lämpliga redskap. Foto och film bör också utnyttjas. Det kan gälla miljöer, människor, detalj i natur, bebyggelse, redskap osv samt rent informativa bilder såsom lägesbeskrivningar, kartskeer och schematiska processbeskrivningar.

Ljudinspelningar, både av levande varelser, exempelvis fåglar, och av för orten typiska bakgrundsljud kan vara värdefulla för redovisningen. I ett främmande land är bandinspelningar av intervjuer nästan nödvändiga. Språkläraren blir säkert en uppskattad medhjälpare vid tydningen av ljudbandens innehåll.

Insamling av material som lämpar sig för demonstrationer bör ske mot bakgrund av en klar skiss av hur demonstrationerna skall utformas vid den kommande redovisningen. Därvid undviker man att transportera obehövt material långa vägar till hemlandet. Mycket kan dokumenteras med stillbilder – eller filmkamera – det är att rekommendera av bl a utrymmeskäl.

B.2.5.6 *Fritidsaktiviteter*

Det är väsentligt att ett varierat utbud av fritidssysselsättningar erbjuds och att tillsynen vid dessa blir tillfredsställande. Lagidrotter där många kan vara med rekommenderas. Kan tävlingar arrangeras med ortens ungdom är det naturligtvis mycket bra. Inslagen av lek- och fritidsbetonad karaktär inverkar positivt på såväl kamratgemenskapen som inställningen till arbetet. Gemensamma kvällssamlingar då alla som vill kan få vara med och lämna bidrag till trevnaden bör ordnas regelbundet – och kanske förberedas av ansvariga grupper. (Se i övrigt 2.4.6.)

B.2.6 *Lägerskola utom Norden på det gymnasiala stadiet*

B.2.6.1 *Lämplig årskurs*

Lägerskolan kan förläggas till olika tidpunkter beroende på vad man vill vinna med den. För en tidig tidpunkt (åk 1) talar det sociala syftet med

lägerskolan: sammansvetsning av klass, kamratskap lärare—elev etc. För en sen årskurs talar; bättre förberedelser på hemorten, god beredskap i form av bättre språkkunskaper, större mognad och fler kunskaper och färdigheter.

B.2.6.2 *Land*

England, Tyskland eller Frankrike bör främst komma ifråga på grund av de flesta elevers kunskaper i dessa länders språk.

Enligt en utredning verkställd inom Centralnämnden för Skolungdomsutbyte är förutsättningarna för anordnande av lägerskolor i dessa länder goda. England är därvid ett föregångsland, då man där bedrivit lägerskolverksamhet sedan 1906. I de båda tyska staterna finns sk Schullandheime, motsvarande våra lägerskolor och även i Frankrike är lägerskolverksamheten väl utvecklad. På gymnasiestadiet kan även andra länder komma ifråga, beroende på elevernas språkval.

B.2.6.3 *Organisation av stoffet*

Lägerskolan kan tjäna undervisningen i en rad ämnen men bör kanske på gymnasiestadiet specialiseras och anknytas till linjens huvudinriktning. Detta kan också vara betingat av lärarens/lärarnas huvudsakliga utbildning. Vid en resa i föreslagna länder kan lämpligen en lärare stå för den språkliga sidan (om man inte ordnar detta på annat sätt på orten) och en annan för lägerskolans allmänna inriktning (naturvetenskaplig, samhällsvetenskaplig eller yrkesinriktad).

På gymnasiestadiet kan man även tänka sig studium i visst yrke i form av praktik (de tvååriga yrkesinriktade linjerna och linjerna T, Te, E och Ek).

Lämpligt är att någon ledare är kunnig i och intresserad av att leda fritidssysselsättningar. Det kan gälla idrott, friluftsverksamhet, teater, musik eller någon annan form av avkoppling och rekreation. (Se 2.4.6.)

Ett mål är att skapa goda sociala kontakter, dels inom gruppen och dels med ortsbefolkningen. Detta mål är lättare att uppfylla om läraren—ledaren också kan bidra med fritidsaktiviteter.

Gymnasieelever är oftast målinriktade, vilket skärper kravet på lägerskolans uppläggning och placering. Den måste ge ett gott utbyte beträffande såväl ämneskunskaper som metoder att skaffa sig dem. Den måste anpassas till elevernas mognad och intellektuella förutsättningar och ge tillfälle till vidgade och fördjupade studier.

Studierna bör samlas kring valda intresseområden, som förberetts på hemorten så långt möjligt av eleverna själva men under medverkan från lärarens sida. På själva lägerskolan skall arbetet vara "laborativt" och inte ha karaktär av inläsning. Man bör därför känna till studieobjekten och möjligheterna att ordna studiebesök, intervjuer etc på förhand.

Eleverna bör också i språkundervisningen förbereda sig genom instudering av vanliga fraser, träning i konversation, inläring av specialuttryck inom de områden man avser att studera (t ex "samhällsvetenskapliga")

termer och vissa yrkestermer). Man kan öva sig att skriva intervjufrågor, lära sig använda bandspelare och andra hjälpmedel. (Se 2.4.6 och 2.5.4.)

B.2.6.4 Ge exempel på ämnesmässigt och övergripande innehåll

Man bör välja ett studieområde som är specifikt för det land som studeras och som inte bättre kan studeras hemma. Som ett exempel föreslås här ett studium av ett samhälle.

Vid planering av lägerskola med naturvetenskaplig inriktning, se synpunkter under 2.5.4.

Man bör försöka skaffa sig en helhetsbild av det samhälle som blir föremål för studium och bör därför försöka omspänna så många områden som möjligt. Detta leder till en viss specialisering bland eleverna, som redan på hemorten bör kunna läsa in sig på vissa områden, samtidigt som de skaffar sig en allmän överblick genom tillgänglig litteratur.

Innan ämnesområdena bestäms bör lärarna ha förvissat sig om vilka frågor som det går att få upplysningar om i värdlandet.

Tänkbara ämnesområden kan vara följande:

Befolkningsfrågor: Befolkningsstruktur, befolkningsutveckling, in- och utflyttning. Pendling. Ortens centralitet. Hur ser den omgivande bygden ut?

Ortens näringsliv: Huvudnäringar. Servicefrågor. Handelsstruktur – t ex stormarknader, närbutiker, Kooperation. Kommunikationer.

Yrkesfördelning: Historisk återblick, tendenser inför framtiden. Social rörlighet. Landsbygdens omstrukturering. Nya yrken och gamla, som är på väg att försvinna. Hantverksteknik. Rekrytering till olika yrken – män och kvinnor.

Arbetsmarknadsfrågor: Sysselsättningsgrad. Kvinnorna på arbetsmarknaden. Invandrare ("Gastarbeiter"), deras ställning på arbetsmarknaden och även socialt, språkligt, kulturellt i samhället.

Fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer. Yrkesföreningar och yrkesutbildning.

Utbildningsfrågor: Rekrytering till olika utbildningar. Olika skolformer och antalet elever i dessa inom orten. Jämförelse med svensk skola. Vuxenutbildning. Ortens läge och struktur som faktor vid valet av yrke och utbildning. Utbildningspolitiken i landet. Kursinnehåll i något ämne på samma stadium som det egna (intervju med jämnårig, studium av läroböcker t ex).

Politiska frågor: Hur styrs kommunen? Partifördelning. Rösträttsålder. Politiskt intresse och politisk verksamhet på orten. Ungdomen och politiken. Någon lokalpolitisk fråga. Väljarna och partierna – t ex stabilitet och rörlighet i valmanskåren. Valsystem och partiväsen. Kvinnor i politiken. Lokalpolitik och rikspolitik (studera pressen).

Föreningsliv och fritidssysselsättningar på orten: Vad sysslar ungdomen med? Kartläggning av någon verksamhet. Vad görs kommunalt för ungdomen? (Studium av svenska förhållanden före resan ger utgångspunkter för jämförelser).

Historiska och konsthistoriska studier (lokalhistoria) med utgångspunkt i någon byggnad: kyrka, rådhus, museum, staty etc. (Detaljer kan fotograferas eller avtecknas.)

Studium av det religiösa livet på orten: kyrkor, samfund och religiösa föreningar. Vem går i kyrkan? Vilken verksamhet finns det för äldre, för ungdom? Har kyrkan någon social verksamhet? Kyrkans inflytande i samhället och i familjen.

Hur har samhällsbilden vuxit fram? Äldre och nyare kartor. De historiska förutsättningarna jämförda med moderna idéer om planering. Hur har man löst problemet? (Det kan vara av intresse att studera trafiken, industrins lokalisering, bostadsområden av olika karaktär, utbudet av service, fritidsanordningar för olika åldrar. Kommunens bibliotek och/eller arkiv och ortens tidning bör ha underlag för studierna. Intervjuer med kommunalmän, äldre och yngre invånare kan ge mycket liksom naturligtvis egna iakttagelser.)

Den sociala välfärden på orten: åldringsvård, sjukvård, nykterhetsvård, barnavård (inklusive barnstugor och lekverksamhet), pensioner, enskild och kommunal hjälpverksamhet.

Att bedriva samhällsstudier utomlands är en mycket grannliga uppgift som fordrar takt och finkänslighet. Intervjuer och annat samarbete med ortsbefolkningen bör nog förberedas inte endast ur språklig synvinkel. Eleverna bör vara inställda på att kultur, tradition, utbildning och annan bakgrund är annorlunda än hemma. De bör försöka leva sig in i detta och om möjligt utgå från det besökta landets förutsättningar.

Jämförelser bör göras med svenska förhållanden, men detta skall ske hemma i förläggningen och inte i resonemang med de intervjuade personerna. Man är i första hand ute för att lära sig förstå ett annat land inte för att alltid framhålla sig själv och egna förhållanden. Det gäller att uppträda med hänsyn.

Redan vid förberedelserna på hemorten bör man ta upp dessa frågor.

B.2.6.5 *Beträffande arbetsformer och redovisning hänvisas till 2.4.6–8 och 2.5.5 samt till Lgr 69 II Läg s 15 ff.*

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

Bilaga 3

Studieresor utanför Norden för elever i kommunal och statlig vuxenutbildning

av *Sven Salin*

Stockholm i januari 1974

Bilaga 3

B.3.1 Inledning

Kommunal och statlig vuxenutbildning omfattar utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium och gymnasieskolan. Den omfattar dessutom särskild yrkesinriktad utbildning. Inom kommunal vuxenutbildning bedrivs studierna som koncentrerade ämneskurser i ett eller flera ämnen samtidigt. En mindre del av kursdeltagarna studerar för att få fullständig kompetens från grundskolan eller gymnasieskolan. Antalet undervisningstimmar är starkt reducerat i förhållande till ungdomsskolan. Sålunda får en gymnasieskolkurs i engelska motsvarande utbildning på tre-årig humanistisk linje omfatta högst 175 undervisningstimmar inklusive tid för skrivningar. En sådan kurs anordnas inom kommunal vuxenutbildning i regel på tre terminer.

Kommunal vuxenutbildning omfattade läsåret 1973/74 ca 178 000 elever. Av dessa deltog ca 17 600 i gymnasieskolkurser i engelska, 7 000 i tyska, 6 600 i franska och ca 5 200 i italienska och spanska. Språken, särskilt engelska, är alltså frekventa ämnen inom kommunal vuxenutbildning. De omfattar tillsammans ca 60 % av samtliga kursdeltagare i gymnasieskolkurser.

Statlig vuxenutbildning förekommer dels som varvad undervisning, dels som ren brevundervisning. Utbildningen följer läroplanerna för grundskolans högstadium och läroplanerna för tvååriga teoretiska, tre- och fyraåriga linjer i gymnasieskolan. Varvad undervisning innebär att eleverna infinner sig vid skolan i regel under en femveckorsperiod per termin för lärarledd undervisning. I övrigt studerar de hemma med hjälp av korrespondensmaterial. Statlig vuxenutbildning förekommer vid statens skola för vuxna i Norrköping, som har både varvad undervisning och ren brevundervisning, och vid statens skola för vuxna i Härnösand, som har enbart varvad undervisning. Under läsåret 1972/73 deltog i varvad undervisning ca 2 000 elever och i ren brevundervisning ca 2 500 elever. De flesta av eleverna vid statens skolor för vuxna studerar flera ämnen samtidigt.

B.3.2 Mål för kommunal och statlig vuxenutbildning

De övergripande målen för vuxenutbildningen finns inte uttryckta i något samlat dokument men kan utläsas ur propositioner, utskottsutlåtanden

och statsrådsuttalanden. I en diskussions-PM 1973-11-05 har följande mål för bl a kommunal vuxenutbildning uttryckts:

Kommunal vuxenutbildning skall

a) minska utbildningsklyftorna i samhället och verka för ökad jämlikhet och social rättvisa,

b) bidra i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin, verka för att förse arbetsmarknaden med väl utbildad arbetskraft samt bidra till full sysselsättning,

c) tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter samt

d) öka medborgarnas sociala medvetenhet och skapa förståelse för och aktiv medverkan till förändringar i samhället.

Ett viktigt mål för kommunal och statlig vuxenutbildning är alltså bl a att ge de vuxna de språkkunskaper som dagens ungdomar får genom undervisningen i grundskolan och gymnasieskolan. De vuxna har tidigare i sin skolutbildning endast i begränsad utsträckning haft möjligheter till språkstudier, och de upplever behov av språkkunskaper både i sin yrkesverksamhet, vid högre studier och som turister och kulturkonsumenter.

För kommunal och statlig vuxenutbildning gäller mål och huvudmoment i ungdomsskolans läroplaner. Ett viktigt sådant övergripande mål i detta sammanhang är behovet av internationalisering av undervisningen. I läroplan för grundskolan (Lgr 69) heter det:

”Avsikten med undervisningen i internationella frågor är att hos eleverna grundlägga internationell förståelse och vilja till internationellt samarbete. I första hand är det därvid fråga om ett attitydskapande med utgångspunkt i en objektiv orientering. Teknikens snabba utveckling och de alltmer ökade internationella kontakterna ställer allt större krav på kommunikationsfärdigheter och en vidgad gemensam referensram för det framtida samhällets medlemmar. Det är inte minst nödvändigt för att man skall kunna ta del av och bedöma internationella frågor. Inom de flesta områden förskjuts perspektivet ständigt från det nationella till det globala planet. Det är därför angeläget att man i skolan kontinuerligt beaktar de internationella aspekterna.”

Motsvarande betoning av de internationella frågorna finns i läroplanen för gymnasieskolan (Lgy 70):

”För att eleverna skall kunna göra en insats även i internationellt arbete och för att de skall kunna förstå andra folks situation och kunna känna solidaritet med dem, är det nödvändigt att utveckla, stärka och fördjupa den internationella orientering som getts i grundskolan. Fortsatt undervisning i främmande språk är i detta sammanhang av väsentlig betydelse. För förståelse av andra folk är det angeläget att kunskaper vinnas om politiska förhållanden liksom om sociala och ekonomiska funktioner. De internationella kontakterna förutsätter även förståelse för andra folks religiösa och kulturella förhållanden. Kännedom om avvikande beteenden och kulturmönster är en förutsättning för att upprätta och vidmakthålla internationella kontakter. Denna internationella orientering skall ges, inte bara i de samhällsorienterande ämnena utan så långt möjligt i alla ämnen.”

En förutsättning för internationella kontakter är språkkunskaper. Målet för språkstudierna i skolan är enligt läroplanerna, som också gäller för kommunal och statlig vuxenutbildning, färdighet i användandet av språket. Gentemot tidigare språkundervisning kan en förskjutning från framför allt skrivning mot ökad tal- och hörövning konstateras. Man ser numera språkundervisningen mindre som undervisning *om* språket, dess grammatik, strukturer och ordförråd utan mera som en träning *i* språket. Språket skall vara ett funktionellt redskap för kommunikation. Undersökningar som bl a Sveriges Radio gjort bland vuxna visar att en majoritet har behov av att kunna förstå talat språk och att kunna kommunicera muntligen på främmande språk. En något mindre grupp har behov av att kunna förstå skrivet språk, och den minsta gruppen har behov av att kunna skriva främmande språk.

Inom kommunal och statlig vuxenutbildning görs stora ansträngningar att uppnå de mål ifråga om språkfärdigheter som läroplanerna anger. Det reducerade timtalet i förhållande till ungdomsskolan — kommunal vuxenutbildning disponerar endast ca 50 % av ungdomsskolans timtal i språk — innebär emellertid stora problem, särskilt när det gäller träning i muntlig språkfärdighet. Vuxna kan generellt sägas ha större svårigheter än barn och ungdomar att tillägna sig uttal och intonation i ett främmande språk på grund av att de redan har utbildade språkvanor. De upplever också ofta vissa hämningar att tala språket. När det gäller engelska, det vanligaste ämnet, har vuxna som börjar i grundskolkurser i kommunal vuxenutbildning dessutom vanligen mycket sämre förkunskaper än ungdomarna. I grundskolan läses engelska numera i 7 år, under det att eleverna i kommunal vuxenutbildning skall tillägna sig motsvarande kunskaper och färdigheter på 3 — 4 terminer. Det säger sig självt att det innebär stora svårigheter att uppnå samma färdighetsmål på så begränsad tid. Man försöker kompensera dessa brister genom att använda inlärningsstudior och genom att ställa bandspelare och band med uttals- och språkträning till elevernas förfogande. Man använder också infödda språkassistenter i undervisningen, men tiden är ofta för knapp för att man skall kunna uppnå lika goda resultat i fråga om hörförståelse och språkfärdighet som i textläsförståelse. Genom att en stor del av inläringen måste ske utanför lektionstid är sådana moment som textläsning och skrivträning lättare att klara än uttalsträning och muntlig färdighet.

B.3.3 Behov av studieresor utanför Norden för elever i kommunal och statlig vuxenutbildning

Det kan naturligtvis sägas finnas behov av studieresor inom naturvetenskapliga eller tekniska ämnen eller i ämnet samhällskunskap eller inom vissa yrkesinriktade utbildningar, men dessa behov måste anses perifera i jämförelse med behovet för språkstuderande inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Här behandlas därför endast behovet av studieresor inom språkämnen.

Mot bakgrund av vad som i det föregående sagts om förutsättningarna

för språkstudier inom kommunal och statlig vuxenutbildning är det framför allt två behov som för närvarande blir otillfredsställande tillgodosedda, dels behovet av kontakter med andra länders samhälls- och näringsliv, deras kultur, organisationer och människor och dels behovet av färdighetsträning i språken, allt inom ramen för den internationalisering av undervisningen som språkundervisningen skall bidra till.

B.3.3.1 *Behov av internationella kontakter*

Vuxna som ägnar sig åt språkstudier har ofta mycket näraliggande mål för sina studier. De arbetar kanske inom ett företag, som har kontakter med andra länder. Språkstudierna innebär för dessa människor inte enbart en möjlighet att klara sådana kontakter utan också en möjlighet att få inblick i landets näringsliv och samhällsförhållanden. Det är angeläget att tillfällen skapas för sådana kontakter. Härigenom upplevs språkstudierna som meningsfulla, då de ger en uppfattning om hur språket fungerar inom det yrke eller den bransch som vederbörande representerar. Ett sådant utbyte skapar förståelse för arbetsförhållanden och levnadsvillkor i andra länder.

En annan grupp språkstudierande har som medlemmar i olika organisationer eller föreningar, politiska, fackliga eller ideella behov av kontakter med motsvarande organisationer i andra länder. Ett väsentligt syfte med språkstudierna för dessa människor är kanske att kunna delta vid internationella kongresser eller konferenser. Språkstudierna bör medverka till att skapa sådana kontakter, som bidrar till internationell förståelse. Här öppnar studieresan möjligheter.

Bland språkstudierande finns många människor med specialintressen, vilka kanske bidragit till att dessa människor ägnat sig åt studier av just det språket. Det kan vara intresse för landets konst, musik, teater eller arkitektur eller dess historia eller kultur. Det kan vara människor med intresse för vetenskap eller teknik eller sport. I språkkursen finns mycket små möjligheter att tillgodose dessa specialintressen på den begränsade tid som står till förfogande. Studieresan skulle här kunna bidra till att språket av dessa människor upplevs som ett medel till kontakt med institutioner och människor med samma specialintressen i landet ifråga.

En stor grupp människor som inte behöver språket i sitt yrke eller för att tillfredsställa vissa specialintressen har behov av språkkunskaper för turistresor eller för att i Sverige kunna hjälpa turister till rätta eller för att kunna tillgodogöra sig film, TV-program, underhållningsprogram o d på främmande språk. Även dessa människor har behov av internationella kontakter. Språket är ju ett medel för kommunikation, och språkstudiet bör medverka till att skapa internationella kontakter och uppmuntra kommunikationen mellan människor i olika länder. Studieresan har här en angelägen uppgift.

B.3.3.2 Behov av språkträning

För att dessa internationella kontakter skall kunna skapas och upprätthållas måste språket fungera som kommunikationsmedel. Det är väsentligt att språkets funktionella sida betonas i språkundervisningen. Denna uppövning av förmågan i hörförståelse och förmågan att kommunicera i olika språkliga situationer är emellertid mycket tidskrävande. Detta gäller särskilt i vuxenutbildningen, eftersom vuxna i allmänhet kan sägas ha större svårigheter att öva in nya språkmönster. Som ovan påpekats har man inom kommunal och statlig vuxenutbildning ett begränsat timtal till förfogande och kan därför inte ägna tillräcklig tid åt språkträning. Det krävs därför kompletterande insatser av olika slag. Studieresor med möjligheter till intensiv språkträning under några veckor skulle väsentligen bidra till att förbättra de språkstuderandes förmåga att kommunicera på språket ifråga. Möjligheten att få använda språket i autentiska situationer för syften som upplevs som angelägna för den språkstuderande höjer motivationen för språkinläring avsevärt. UKÄ:s internationaliseringsutredning har i sitt betänkande nr III "Att internationalisera universiteten" bl a framhållit vikten av att ett brett utbud av språkutbildningsmöjligheter står till förfogande i vuxenutbildningen och sammanfattar:

"I den mån språkutbildning eller annan internationellt inriktad utbildning förläggs till annat land kan detta höja effektiviteten och medföra andra fördelar ur internationaliseringssynpunkt." (S. 60.)

B.3.4 Mål för studieresor utanför Norden för elever i kommunal och statlig vuxenutbildning

Målet för studieresorna bör vara

- att bidra till internationalisering av undervisningen inom kommunal och statlig vuxenutbildning,
- att träna språkfärdighet, särskilt förmågan att tala och förstå det talade språket,
- att möjliggöra kontakter med andra länders samhälls- och näringsliv, organisationer och institutioner,
- att ge kontakter med människor i andra länder,
- att skapa förståelse för andra länders kultur och traditioner.

B.3.5 Genomförande av studieresor

Studieresor bör anordnas i nära samband med språkundervisningen inom kommunal och statlig vuxenutbildning. De vuxenstuderande bör ha förvärvat en grundläggande språkfärdighet motsvarande 2 – 3 årskurser i ungdomsskolan, om en studieresa skall kunna ge ett tillfredsställande utbyte.

De länder som kan komma ifråga för studieresor måste i första hand bli engelsktalande länder och därefter tysktalande länder och fransk-

talande länder. Studieresor kan även tänkas ske till länder vars språk kan förekomma som C-språk i gymnasieskolan. I de flesta fall torde endast sommartid kunna komma ifråga för studieresor, eftersom de vuxenstuderande ofta studerar andra ämnen parallellt med språk. Men det finns säkerligen tillräckligt underlag att bedriva verksamhet även under övriga delar av året, särskilt när det gäller engelsktalande länder. Då har man dessutom den fördelen att det är lättare att få kontakt med näringsliv och organisationer. Studieresan bör omfatta ca 2–4 veckor.

B.3.5.1 Studieresans organisation

Studieresorna bör organiseras av ett företag med tillgång till reseteknisk och pedagogisk expertis. Administration, marknadsföring och de resetekniska arrangemangen tas inte upp till diskussion i detta sammanhang. För organisation och genomförande bör man utnyttja de erfarenheter som gjorts med språkresor för skolungdom och vuxna. I studieresan bör ingå undervisning och ett brett upplagt kompletterande program med studiebesök, kontakter med näringsliv och organisationer och kulturella aktiviteter av olika slag. Dessutom bör finnas goda möjligheter till utflykter av olika slag. Ansvarig för resans, undervisningens och fritidsprogrammets genomförande bör vara en svensk reseledare, vanligen språklärare.

B.3.5.2 Undervisningens uppläggning

Mot bakgrund av de mål som ovan angetts för studiereseverksamheten bör undervisningen syfta till att träna språkfärdigheten och skapa kontakter med landets samhälls- och kulturliv, dess organisationer och människor. Undervisningen, som förslagsvis bör omfatta 3 à 4 lektioner varje dag, bör till största delen handhas av infödda lärare eller studieledare. Den bör bedrivas i små grupper för att så mycket som möjligt aktivera deltagarna. Syftet bör vara att i första hand träna hörförståelse och förmågan att tala språket. Som underlag bör så långt som möjligt användas autentiskt material såsom tidningsartiklar, broschyrer och material som deltagarna kommer i kontakt med vid studiebesök på företag och institutioner. Det är väsentligt att den språkliga träningen anpassas till deltagarnas förutsättningar och behov och tillgodoser deras kommunikativa behov att fungera språkligt i olika situationer som upplevs vara relevanta.

B.3.5.3 Övriga program

Programmet bör i stor utsträckning anpassas till deltagarnas egna önskemål. Syftet bör vara att ge deltagarna inblick i landets samhälls- och kulturliv, skapa förståelse för dess traditioner och människor. Genom att etablera kontakter med föreningar och organisationer bör man möjliggöra för deltagarna att lära känna människor med liknande intressen. Programmet bör uppta besök på företag och samhällsinstitutioner, teater-

och konsertbesök och i den mån så är möjligt deltagande i föreningsliv och sportsliga aktiviteter. Stor valfrihet bör här lämnas deltagarna att tillgodose sina intressen.

B.3.5.4 *Inkvartering*

För att underlätta kontakter med människor i landet och ge deltagarna en inblick i vardags- och familjeliv är naturligtvis familjeinackordering att föredra. Där sådan går att ordna och deltagarna så önskar bör familjeinkvartering eftersträvas. Men på de flesta orter torde det vara svårt att skaffa ett tillräckligt antal lämpliga familjer, som är intresserade av att ta emot gäster under en längre tid. Vuxna kan också ha vissa svårigheter att anpassa sig till livet i en annan familj under så pass lång tid som det här är fråga om. Därför torde i de flesta fall internatförläggning på exempelvis ett college, en kursgård eller internatskola vara lämpliga alternativ.

B.3.6 Statsbidrag

För att studieresor skall bli möjliga i någon större utsträckning krävs ändrade statsbidragsbestämmelser. Lärare måste få resekostnadsersättning och traktamente enligt de regler som i övrigt gäller för utlandsuppdrag. Statsbidrag bör utgå med 100 % för den undervisning som bedrivs under studieresan. Härvid bör möjligheterna till delning av kurs vara större än vad som annars gäller för kommunal och statlig vuxenutbildning för att små effektiva grupper lämpliga för konversation skall kunna skapas. Detta kan exempelvis ske genom att en timresurs i relation till antalet deltagare ställs till kursens förfogande. De administrativa kostnaderna bör bäras av den svenska organisationen och till stor del finansieras genom statsbidrag.

Studieresan bör ses som en komplettering av den undervisning som bedrivs inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Den bör därför inte förorsaka deltagarna några speciella utgifter för undervisning och administration. Deltagarnas rese- och inackorderingskostnader får säkerligen till största delen bäras av deltagarna själva, men om rekryteringen inte skall bli alltför ensidig och utestänga dem som kanske bäst behöver studieresan, förutsätts att möjligheterna till studiemedel utsträcks även till sommarmånaderna och att speciella behovsprövade stipendier inrättas.

The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work done during the year.

2.5.2. The work done during the year

The work done during the year has been very satisfactory and has resulted in a number of important discoveries. The most important of these are the discovery of the new element X and the discovery of the new compound Y.

2.5.3. Conclusions

The results of the work done during the year are very satisfactory and show that the work has been carried out in a most efficient manner. It is hoped that the results will be published in the near future.

Yours faithfully,

Dr. J. D. Smith
F.R.S.
Department of Chemistry
University of Cambridge

Bilaga 4

PM rörande folkhögskolans studieresebehov till utlandet

av *Bo Göthberg*

Stockholm i juni 1973

Bilaga 4

PM sommarbeholdningens studieerfarenheter

av Andersson

Bilaga 4

Med utgångspunkt i de direktiv som givits för utredning rörande svensk skolungdoms internationella kontakter m m och i de frågor som i brev den 22.12.1972 ställts direkt till mig i egenskap av föreslagen expert i utredningen ber jag få avge följande utlåtande.

Vägledande för det som tas upp utifrån direktiven är i första hand följande. Utredningen skall beakta vilka grupper som bör ha möjlighet att tillgodogöra sig samhällets stöd på området. Detta stöd skall "i första hand" ges skolungdom men direktiven öppnar möjligheten att stödet kan komma att gälla också vuxna studerande. Studieresor till utlandet för ungdomsorganisationerna förutsätts i direktiven kunna övervägas för statlig service.

Utredningen får också till uppgift att pröva för vilka kategorier servicen bör utgå. I detta sammanhang nämns särskilt de handikappade.

Mitt utlåtande skall klarlägga vilka tjänster staten bör tillhandahålla folkhögskolan i detta avseende. Härvidlag sägs att verksamheten i första hand skall omfatta språkkurser men också kan avse "andra aktiviteter utomlands som är ägnade att främja kontakter med det främmande landet". Slutligen sägs i utredningen att man bör beakta dels att verksamheten normalt skall vara självbärande och inte medföra några kostnader för statsverket samt hur ett medinflytande för de berörda skall kunna byggas upp.

Utlåtandets innehåll preciseras ytterligare i det tidigare nämnda brevet. Där sägs att utredningen önskar uppgifter om antalet folkhögskolestuderande som åker utomlands på studieresor. Vidare vill man ha klarlagt vilket behov av rena språkresor som finns och vilket mål som bör gälla för dessa. Beträffande övriga studieresor skall anges behov, mål och utformning. Slutligen vill utredningen veta vilka administrativa och andra hinder som försvårar folkhögskolans utlandsresande.

Utlåtandet kommer att få formen av en redogörelse för situationen i här berörda avseenden vid folkhögskolan. Med hjälp av följande disposition har jag då sökt belysa de direkt eller indirekt framställda frågorna.

B.4.1 Studiereseverksamheten utomlands inom folkhögskolan, en översikt

B.4.1.1 Resor under vinterkurser

- B.4.1.2 Studieresor utomlands under sk ämneskurser
  - B.4.1.2.1 Till vinterkurserna anslutna ämneskurser
  - B.4.1.2.2 Fristående ämneskurser anordnade av folkhögskolan utan svensk organisation som samarbetspartner
  - B.4.1.2.3 Ämneskurser i samverkan med studieförbund
  - B.4.1.2.4 Ämneskurser i samverkan med ungdomsorganisationer
  - B.4.1.2.5 Ämneskurser i samverkan med särskilda kategorier
- B.4.2 Behov av statlig service för angivna studieresor
- B.4.3 Sammanfattning.

B.4.1 Studiereverksamheten utomlands inom folkhögskolan, en översikt

Studieresor utomlands är relativt vanliga inom folkhögskolan. Skolöverstyrelsen har ansett sig kunna ge tillstånd till sådana resor då det kan finnas skäl tro att de studiemål som uppsatts för en viss kurs lättare kan nås i ett annat land än i Sverige. Statsverkets kostnader, dvs i första hand hundraprocentigt bidrag till lärarlönerna och vissa bidrag till övrig personal, ökas inte genom att en skola eller del därav förlagt sin undervisning till annat land. Medföljande lärare förutsätts under resan genomföra minst samma antal undervisningstimmar som han är schemalagd för under pågående kurs. Hemmavarande lärare fyller undervisningsluckor efter de lärare som följt med på studieresan. Lärarnas kostnader i samband med resan utgår vid vissa skolor i form av traktamente, vid andra i form av kostnadstäckning. Det förekommer också att lärare solidariskt med de studerande betalar egna resekostnader med samma belopp som de studerande. Emellanåt sker detta därför att man är medveten om resans värde och om skolans hårt ansträngda ekonomi. Det föreligger inte någon central överenskommelse om hur lärare skall ersättas i dessa fall. Självfallet vore en sådan överenskommelse önskvärd, men torde vara svår att träffa till följd av att det inte finns någon samlad huvudmannaoorganisation för folkhögskolorna.

De studerande betalar sina kostnader själva. Genom att förberedelsearbetet ofta genomförs av särskilda arbetsgrupper inom skolorna och att man samtidigt av kostnadsskäl accepterar enkla förläggningar och transportmedel blir kostnaderna relativt låga. De studerandes kostnader reduceras ibland genom att huvudmannen bidrar till desamma eller genom att man i förväg organiserar särskilda offentliga program för att öka elevkassan.

SÖ skall ta ställning till varje planerad studieresa till land utom Norden. I god tid före en resa insändes därför till SÖ en ansökan med information om resan. Därav skall bli framgå vilken omfattning det direkt för resan avsedda förberedelsearbetet har och vilket efterarbete som planeras.

I allmänhet kräver SÖ att förberedelsearbete och efterarbete i tid skall ha ungefär samma omfattning som själva resan. En resa om tio dagar (åtta arbetsdagar) skall alltså motsvara förberedelse och efterarbete om minst

40 undervisningstimmar. Härigenom menar sig SÖ få en garanti för att skolan ansett resan väsentlig i studiegången. Den blir på detta sätt integrerad. Därtill kommer bl a en uppgift om omfattningen av skaldelsummeringar under resan och om planen för studieresan. Dessa krav från SÖ:s sida förefaller vara helt accepterade av skolorna. Man anser dem bl a stabilisera överläggningarna om resor med de studerande.

I de fall resan främst avser språkträning och gruppens studier i det främmande landet organiseras av någon institution i mottagarlandet med vana vid sådant arbete är kraven på förberedelser och efterarbete ej lika omfattande.

Organisatoriskt kan folkhögskolornas studieresor utomlands antingen vara en del av en vinterkurs eller en del av en sk ämneskurs eller i sin helhet utgöra en ämneskurs. Avsikten bör vara:

- att öka insikten i och därmed förståelsen för kulturella och sociala miljöer utanför den egna nationen,
- att därvid öka varje deltagares förmåga att inhämta information och möta värderingar med hjälp av det främmande språket, i de fall detta varit föremål för studier hemma,
- att ge kontakter med unga och vuxna i andra länder och därmed stimulera till fortsatt utbyte genom individuella besök och per korrespondens,
- att därigenom förbereda så många som möjligt på en framtida alltmer utvecklade samverkan mellan olika länder.

B.4.1.1 Resor under vinterkurser

De flesta av de studieresor till annat land som hittills har genomförts av folkhögskolor har organiserats som en del av vinterkursen. Folkhögskolornas vinterkurser är numera i allmänhet 34 veckor långa.

Sammanställning av uppgifter rörande studieresor utom Norden under vinterkurs 1965/73

År	Antal resor	Antal resveckor	Antal ^a deltagare
1965/66	21	27	752
1966/67	16	21	654
1967/68	41	48	1 395
1968/69	42	63	1 751
1969/70	51	86	2 119
1970/71	53	78	2 089
1971/72	53	88	2 446
1972/73	34	67	1 159

^a Uppgifterna osäkra. Underlaget kan medföra att här angivna siffror ligger för högt med ca 10 %.

Av denna sammanställning framgår bl a att antalet resor under vinterkurs hittills uppgått till högst 53 (70/71 och 71/72) fördelade på 40 resp 41 skolor

- att antalet deltagare uppgått till högst 2 500 vilket utgör ca 20 % av samtliga studerande i vinterkurserna
- att antalet elevveckor som disponerats för studieresor till utlandet uppgått till högst ca 4 100, vilket är < 1 % av hela antalet elevveckor inom samma vinterkurs
- att detta innebär att drygt en sk normalfolkhögskola, vilket är en skola som genomför 3 400 elevveckor under ett arbetsår, förlade hela sin vinterkurs till annat land och
- att antalet resor till året därpå (72/73) sjunkit med ca 35 % och antalet elevveckor med ca 45 %. Orsakerna till denna minskning är inte kända.

I vissa fall har skolorna redan i förhand informerat om att en studieresa ingår i kursen och att kostnaderna för resan har inräknats i kostnaderna för mat och logi. Ibland har resmålet också varit angivet på förhand, i andra fall är den frågan föremål för överläggning sedan vinterkursen samlats. Med hänsyn till folkhögskolans arbetsformer finner man det ofta lämpligt att pröva resmål och detaljplanering tillsammans med deltagarna. Samma skäl medför också att man vid många skolor inte förhandsinformerar om en eventuell resa utan låter gruppen ta ställning till såväl om en resa skall företas som till mål och utformning. Den senare tillämpningen kan ibland medföra stora svårigheter för den enskildes ekonomi.

Folkhögskolornas frihet från central läroplan betyder att skolorna har stora möjligheter att genomföra välplanerat förberedelse- och efterarbete. Den gemensamma planeringen av resan innebär också ett pedagogiskt värde. Det är min uppfattning att antalet resor och resenärer under vinterkurserna skulle växa om skolorna kunde få viss service i sitt planeringsarbete och om huvudmännen gav sitt fulla stöd åt verksamheten. Det förekommer att huvudmän inte uppfattar studieresan som lika värdefull för individens utveckling som rena klassrumstudier och därför förbjuder eller hindrar skolorna att genomföra resor genom att exempelvis inte ersätta medföljande lärare för de verkliga kostnaderna. Likaså är det inte ovanligt att länsarbetsnämnderna anser sig förhindrade att stödja studieresor utomlands för de studerande vid skolan som har utbildningsbidrag. I dessa avseenden krävs ytterligare överläggningar mellan skolorna och deras huvudmän liksom kontakter med arbetsmarknadsstyrelsen.

Studieresorna görs i enstaka fall med en hel skola, oftare med en viss årskurs eller en grupp med specialintressen. Vissa svårigheter föreligger inte sällan att få en studiegrupp att samlas kring ett visst gemensamt studiereseprojekt och att planera in den tid som behövs för att gruppen skall vara väl förberedd för resan. Ytterligare problem uppstår, när man söker kalkylera in den tid som behövs för att bearbeta de erfarenheter man skaffat sig. Detta medverkar till att antalet resor blir begränsat.

Det finns skäl att tro att det i framtiden kommer att finnas ett ökande intresse för studieresor under vinterkurserna. En anledning härtill är att allt fler skolor i sin verksamhet börjat söka verklighetsunderlag för analys i sin närmaste omgivning och därigenom gör sin undervisning mindre

beroende av klassrum och läroböcker. Ett sådant synsätt blir då också drivande då det gäller att använda studieresor till andra länder som verklighetsnära informationskälla. Det kan också finnas skäl peka på att det finns en dansk folkhögskola, som helt bygger sin verksamhet på resor. Denna skola har från staten samma ekonomiska stöd för sitt arbete som en stationär skola.

Den information deltagarna inhämtar under en resa bygger i första hand på gruppvis eller individuellt gjorda intervjuer och studiebesök. Detta förutsätter vissa språkkunskaper eller tolkning under resan. Graden av nödvändiga språkkunskaper är svår att definiera på förhand. Det torde dock inte vara omöjligt att utarbeta ett material av text och ljud som klarar ut vem som passerat en miniminivå för självständigt informationshämtande och vilka som behöver hjälpas åt i grupp för att faktasökandet skall bli meningsfullt eller för vilka tolkning blir nödvändig.

I de fall gruppen har kunskaper i mottagarlandets språk bör förläggningen så långt som möjligt ordnas i familj, gärna i anslutning till något studiecentrum. Detta studiecentrum kan därvid användas för delsummeringar av gjorda erfarenheter, preciseringar av förestående uppgifter och ge möjligheter till språklektioner – helst med realiadelar från undersökningssektorerna.

Om resmålet gäller ett land för vilket gruppen i allmänhet inte har språkfärdigheter måste tolkning tillämpas.

Det är då värdefullt om gruppen kan medföra tolk som känner dess förutsättningar och förarbete. Med hänsyn till de mål för studieresorna till utlandet som angivits ovan är det viktigt att skolorna inte begränsar sin reseverksamhet till sådana länder där deltagarna har förutsättningar för språklig kontakt. Direktupplevelsen av stater med socialistiskt statsskick eller inom den romanska språkgruppen är självfallet lika viktiga för den ökande internationaliseringen som av de stater vars språk man studerat i skolan.

Inriktningen av studieuppgifterna under en resa styrs främst av deltagarnas intressen. En studiegrupp kan ofta delas in i delgrupper med olika inriktningar. Huvuddelen av frågeställningarna bör ha förarbetats redan under förstudierna hemma och följa med i stencilerad form vid besöken och kontakterna. Vissa frågeställningar bör också vara gemensamma för samtliga deltagare. Jämförelserna vid delsummeringarna får härigenom ökat intresse.

Vid de skolor som arbetar med speciallinjer finns särskilt stora möjligheter till mycket konkreta självstudier. Skolor med ledarutbildning kan förhållandevis lätt komplettera sina studier kring den svenska situationen på fritidsområdet med information om motsvarande förhållanden i annat land. Skolor med kvalificerad u-landsutbildning har i vissa fall redan valt att kombinera de teoretiska informationerna med omfattande studieperioder i u-land. Sådana studier har gjorts bl a i Tunisien, Tanzania, Afghanistan och Mexiko.

B.4.1.2 Studieresor utomlands under s k ämneskurser

En ämneskurs skall enligt författningen vara samlad kring ett ämne eller en ämnesgrupp. Det finns anslutna ämneskurser och fristående ämneskurser. De anslutna ämneskurserna är anslutna till en vinterkurs och innebär att en grupp studerande fortsätter sina vinterkursstudier inom en begränsad ämnessektor. En ansluten ämneskurs kan också i enstaka fall inleda en vinterkurs. Man samlar då endast en del av de studerande och kursen har oftast till syfte att medverka till att utjämna nivåskillnaden i något visst ämne. Under en ansluten ämneskurs utgår studiebidrag/studie-medel och under vissa omständigheter utbildningsbidrag. Anslutna ämneskurser utomlands har ibland som syfte att ge skolan förutsättningar att intyga språkbehörighet på viss nivå, exempelvis för sökande till klasslärarutbildning.

Fristående ämneskurser har inget samband med vinterkurserna. De kan antingen ordnas av skolan i samverkan med exempelvis studieförbund, ungdomsorganisation, institution eller av skolan utan sådan organiserad samverkan. Studiebidrag/studie-medel utgår endast om kursen omfattar mer än åtta veckor. Vissa fristående ämneskurser förläggs till andra länder för att man genom ett sådant arrangemang lättare skall kunna nå sitt studiemål. Ofta organiseras ämneskurser till land utom Norden för att ge de studerande tillfälle till intensiv språkträning i adekvat språkmiljö.

Sammanställning av uppgifter rörande studieresor utom Norden under ämneskurser 1965/73

År	Antal resor	Antal resveckor	Antal deltagare
1965/66	6	15	180
1966/67	16	40	375
1967/68	11	26	377
1968/69	15	45	383
1969/70	33	151	684
1970/71	43	204	1 147
1971/72	48	215	1 294
1972/73	65	218	1 528

Av denna sammanställning och av underlaget framgår bl a

- att antalet resor under ämneskurser hittills uppgått till högst 65 (72/73), fördelade på 22 skolor,
- att Visingsö folkhögskola härav organiserade 35 studieresor med sammanlagt 727 deltagare under totalt 168 veckor,
- att ämneskurserna i långt högre grad än vinterkurserna är språkresor,
- att antalet deltagare uppgått till högst 1 500, vilket utgjorde ca 5 % av samtliga deltagare i det årets ämneskurser,
- att antalet elevveckor som disponerats för studieresor till land utom Norden uppgick till ca 5 000 vilket utgjorde ca 9 % av hela antalet elevveckor för ämneskurser under 15 veckor samma år,

- att detta innebär att i ämneskursform ca 1 1/2 s k normalfolkhögskola förlade sin verksamhet till land utom Norden,
- att antalet resor som organiserats i ämneskursform vuxit från 71/72 till 71/73 med ca 35 %.

För dessa ämneskurser gäller i princip åtskilligt av det som tidigare sagts rörande vinterkurser.

B.4.1.2.1 Till vinterkurserna anslutna ämneskurser

De anslutna ämneskurserna kan förutses komma att öka i antal. En viss övergång kommer att ske från resor under vinterkurs till anslutna ämneskurser.

Tidigare har nämnts vissa problem när det gäller att ordna studieresor utomlands under vinterkurs. I någon mån undanröjes dessa svårigheter om studieresorna anordnas såsom anslutna ämneskurser. Framför allt blir schemaläggningen vid skolorna enklare och det sociala mönstret vid skolan behöver inte påverkas på samma sätt som kan ske vid vissa vinterkurser.

B.4.1.2.2 Fristående ämneskurser anordnade av folkhögskolan utan svensk organisation som samarbetspartner

Frekvensen av fristående ämneskurser organiserade som studieresor kan även förväntas öka. Med tilltagande intresse för främmande språk, andra länders sociala, ekonomiska och kulturella förhållanden och med växande samverkan mellan folkhögskola och studieförbund stiger intresset för sådana kurser. Kostnaderna kan dock medföra att kurserna i realiteten står öppna endast för elever med relativt god ekonomi. Riskerna för en snedrekrytering måste därför prövas av de skolor som planerar att anordna studieresorna. Samtidigt kan dock hävdas att ingen annan arrangör har visat sig kunna åstadkomma billigare studieresor än folkhögskolorna.

Då en skola organiserar en ämneskurs med eller utan samverkan med studieförbund gäller följande villkor.

Ämneskursen skall vara minst en vecka lång och vara inriktad på ett ämne eller ämnesområde. Viss del av undervisningen skall ledas av de lärare som även för övrigt arbetar vid skolan. Andra lärare – tex samverkande studieförbunds eller lärare i det land till vilket undervisningen är förlagt – kan anställas som timlärare av folkhögskola. Lön utgår då enligt de avtal som gäller för folkhögskollärare. Staten betalar 100 % bidrag till lön och avtalsenliga sociala förmåner.

Antalet lärartimmar, som staten betalar bidrag för per vecka, beräknas på så sätt att man multiplicerar antalet studerande med 2,2. Ett exempel: en fjortondagarsresa till England med 20 deltagare innebär möjlighet att använda $2 \text{ v} \times 20 \text{ deltagare} \times 2,2 = 88$ lärartimmar. Skolan avgör efter egen pedagogisk bedömning hur dessa timmar skall användas, det vill säga bl a behovet av gruppindelningar. Timmarna får också användas för helt

individuell undervisning.

Varje studerande skall delta i organiserad undervisning minst 24 timmar per vecka. I begreppet undervisning ingår studiebesök som då förutsätts vara väl förberedda och efterarbetade. Folkhögskolan är den i förhållande till statsmakterna ansvariga parten i ett sådant samarbete.

En ökning av antalet ämneskurser med här angivet syfte innebär inte någon besvärande anslagsbelastning. I allmänhet kommer den att innebära ett byte av aktiviteter vid skolorna. En minskning med fem elever vid var och en av våra 108 folkhögskolor under vinterkurserna innebär en möjlighet att organisera över 450 ämneskurser med 20 deltagare om två veckors längd utan att statsverkets kostnader ökar. Nu arbetande folkhögskoleutredning, tillsatt av utbildningsdepartementet, arbetar under förutsättningen att en förestående omstrukturering skall äga rum inom nuvarande undervisningsvolym.

B.4.1.2.3 Ämneskurser i samverkan med studieförbund

Särskilt stark förefaller ökningen kunna bli av sådana studieresor till annat land som organiseras tillsammans med studieförbund. I princip pågår i så fall ett omfattande förberedande studiearbete på hemorten i form av studiecirkeldeltagande. Dessa fritidsstudier kompletteras sedan med en intensivperiod organiserad som en studieresa i ämneskursform. Deltagarna kommer från skilda orter, men har tidigare studerat kring samma material. Det kan också visa sig praktiskt med ett fortsatt studiecirkelarbete efter resan. I de fall studierna – och ämneskursen – gäller ett språk blir förberedelserna och uppföljningsarbetet självklara ingredienser. Det är också framför allt på språksidan som en ökning kan förutses. Den skolmässigt förlorade generationen måste få möjlighet till språkstudier på gynnsamma villkor.

B.4.1.2.4 Ämneskurser i samverkan med ungdomsorganisationer

Ett liknande resonemang kan föras beträffande samverkan mellan folkhögskolor och ungdomsorganisationernas arbete. Insikten om behovet av en ökad internationell orientering har på senaste tid vuxit inom ungdomsorganisationerna. Praktiskt kan ett sådant behov fyllas av bl a förberedelsestudier kring ungdomssituationen i ett tänkt besöksland uppföljt av en studieresa till landet och av vidare uppföljningsarbete hemma. Självfallet kan sådana studier kring sakförhållanden kombineras med språkstudier.

B.4.1.2.5 Ämneskurser i samverkan med särskilda kategorier

Med stor framgång har folkhögskolorna under senare år organiserat studieresor utomlands för skilda grupper av handikappade. Denna kategori skulle annars knappast alls få möjlighet till organiserad kontakt med ett främmande land. Resorna förutsätter möjlighet att disponera vårdpersonal. I övrigt brukar de organiseras efter samma mönster som

övriga studieresor: förberedelsearbete enskilt hemma eller i en folkhögskola, ämneskurs förlagd till det land som utgör studieobjekt och efterarbete, helst i samma folkhögskolas regi.

Också för andra grupper är en resurs för meningsfulla studier i andra länder angelägna. Någon samverkan med den kommunala vuxenutbildningen har hittills inte förekommit på detta område såvitt jag har mig bekant. I princip finns inget hinder för att i framtiden folkhögskolorna i samverkan med den kommunala vuxenutbildningen organiserar studieresor till annat land. I vissa fall kanske rekryteringsgruppen till en del kommer att bestå av studerande som deltagit i studieförbundens verksamhet och till en annan del av sådana som studerat inom den kommunala vuxenutbildningen. Genom det kontaktnät som skapas av studieförbunden med dess förgreningar till alla folkrörelser, genom ungdomsorganisationernas och handikappgruppernas, kompletterade med folkhögskolornas egna, icke rörelseanknutna kursverksamhet kan här i samverkan skapas en resurs för att nå ovan angivna mål:

- att öka insikten i och därmed förståelsen för kulturella och sociala miljöer utanför den egna nationen,
- att därvid öka varje deltagares förmåga att inhämta informationer och möta värderingar med hjälp av det främmande språket, i de fall detta varit föremål för studier hemma,
- att ge kontakter med unga och vuxna i andra länder och därmed stimulera till fortsatt utbyte genom individuella besök och per korrespondens,
- att därigenom förbereda så många som möjligt på en framtida alltmer utvecklade samverkan mellan olika länder.

B.4.2 Behov av statlig service för angivna studieresor

Som synes betonar jag i dessa målformuleringar framför allt resorna som väsentliga för att bryta nationell isolering och öka internationell förståelse. Beteckningen språkresor tycks mig alltför snäv, även om resorna har betydelse för ett bättre behärskande av ett främmande språk.

Till en del har vissa folkhögskolor redan hunnit skaffa vissa erfarenheter för att kunna medverka till att nå dessa mål. Ett stöd från ett statligt organ skulle emellertid underlätta betydligt. Detta stöd skulle enligt min mening framför allt innebära följande.

a) Folkhögskolornas administrativa resurser är i jämförelse med resurserna för övrigt skolväsen mycket begränsade. Förutsättningarna för att organisera en framtida möjlig expansion inom här behandlat område är därför ytterst begränsade. Det förefaller mig därför troligt att det kommer att vara helt nödvändigt för skolorna att repliera på ett statligt reseorgan för att få hjälp med de resetekniska arrangemangen när det gäller de kortare ämneskurserna. Denna kategori kan som tidigare förutsättas växa snabbast, efter hand som samverkan med exempelvis studieförbund och andra intensifieras.

När det gäller vinterkurser och långa ämneskurser av vinterkurslängd,

där studieresan ingår som en integrerad del av studierna, förefaller det dock troligt att servicebehovet blir mer marginellt. Detta hänger samman med att hela reseplaneringen kan ses som ett väsentligt skoldemokratiskt inslag, ofta med specifika rese mål och med möjligheten att utnyttja organisationskontakter i mottagarlandet.

b) Hjälp med information till skolor och enskilda om tillgängliga bidrag och förmåner från svenska, utländska och internationella källor. Förbättrade ekonomiska resurser ökar möjligheten att organisera resor för de angivna grupperna.

c) Både allmän och speciell service behövs beträffande den dokumentation rörande utländska och internationella förhållanden som tänks bli föremål för studieresa. Rörande vissa sektorer och länder skulle t o m en studieplan kunna produceras, innehållande utöver en studiegång också exempel på frågor att ställa under studieresan, frågor av en art som kan ställas endast av den som har ingående erfarenhet av respektive problemområde.

d) En central för information om utländska och internationella studierese- och kursprogram, som står öppna för svenska studerande.

e) Det skulle behövas hjälp för att finna existerande förmånliga rese- och inackorderingsvillkor, ibland kanske också för att förhandlingsvägen åstadkomma dem. Jag tänker härvid framför allt på möjligheten att öppna de fördelar Student Flights skulle innebära också för folkhögskolestuderande.

f) Vi behöver hjälp för att utbilda reseledare, kursledare, planerare etc för verkliga studieresor och att organisera konferenser för att ge tillfälle till erfarenhetsutbyte mellan olika arrangörer av verksamhet på området.

g) Vi behöver service i form av adresser till organisationsinstitutioner, förmedlare, förläggningar etc då skolorna planerar sina resor.

h) Ett centralt organ borde samla in exempel på "bra" resor och utifrån dem bygga upp modeller för bra resor. Därvidlag bör hela proceduren beaktas: insamling av primärmaterial, beslutsfattande, gemensam programutformning, ekonomisering, förstudier, delbearbetning under resa, uppföljning etc. Mycket väsentligt är att ge exempel på lämpliga/möjliga mål för studieresor med skilda slag av handikappade.

i) Det bör övervägas om inte organet också skall kunna informera utländska grupper om tänkbara anknäytningar för planerade studieresor i Sverige.

k) Det tänkta organet bör ha skyldighet att samla in och vidarebefordra önskemål om statligt stöd till studiereserverksamhet utomlands.

Allra sist i denna framställning skulle jag vilja föreslå att utredningen prövar möjligheten att under en försöksperiod ge resurser för att genomföra resor med primärt syfte att öka den internationella förståelsen och där så är lämpligt öva språkfärdigheten för de grupper som fått den mest bristfälliga skolgången och som lever under sådana ekonomiska omständigheter att resor utan särskilda bidrag inte är tänkbara.

B.4.3 Sammanfattning

Som synes av ovanstående uppfattar jag i detta sammanhang folkhögskolan som ett smidigt organ för att nå de mål jag formulerat när det gäller vuxnas språk- och informationsresor utomlands.

De författningsmässiga villkor som gäller för att organisera folkhögskolekurser gör det möjligt att organisera skraddarsyddade studieresor för olika grupper samtidigt som skolformens traditionella anknytning till folkrörelserna gör det från flera utgångspunkter lämpligt. Den redan omfattande erfarenheten av studieresor utom Norden som samlats inom skolformen synes vara en tillgång, som inte bör ligga outnyttjad i framtiden.

Intresset för dessa resor är stort och med medel ur ett begränsat anslag för pedagogiskt utvecklingsarbete inom folkhögskolan har påbörjats ett arbete som står i överensstämmelse med det som framförts som önskemål under punkt g) ovan.

Samtidigt som intresset är stort är emellertid den administrativa apparaten vid skolorna för svag för att tåla den belastning många resor av här antytt slag skulle innebära. Det måste likaså anses olyckligt att varje skola börjar sin planläggning från 0-punkten inför varje resa till nya mål. Några resurser för att samla och överföra erfarenheter finns inte. Det föreslagna organet är alltså ytterst angeläget. Om antalet ämneskurser i annat land, genomförda i samverkan med i första hand studieförbunden men också med den kommunala vuxenutbildningen skall kunna växa förutsätts service från detta gemensamma organ. Detta bör då också rymma personal med erfarenhet av folkhögskolans sätt att arbeta.

I framställningen har jag sökt klargöra vilket behov som kommer att finnas av rena språkresor och av övriga studieresor genom att markera folkhögskolans ställning som instrument för andra grupper än dem som redan går i en folkhögskolekurs. Deras behov av språkundervisning och resor för sociala, ekonomiska och kulturella studier och deras intresse för att använda folkhögskolan i sina syften avgör omfattningen. Den kan sålunda inte bedömas utifrån folkhögskolans "egen" aktivitet.

De administrativa hindren är redovisade i form av uppräknings av de uppgifter ett statligt organ borde ha.

Die 2. Auflage

Die 2. Auflage ist eine überarbeitete und erweiterte Fassung der 1. Auflage. Sie enthält neue Erkenntnisse und Erfahrungen aus der Praxis.

Die 2. Auflage ist in drei Bänden unterteilt. Der erste Band enthält die Grundlagen der... Der zweite Band... Der dritte Band...

Die 2. Auflage ist eine überarbeitete und erweiterte Fassung der 1. Auflage. Sie enthält neue Erkenntnisse und Erfahrungen aus der Praxis.

Die 2. Auflage ist in drei Bänden unterteilt. Der erste Band enthält die Grundlagen der... Der zweite Band... Der dritte Band...

Die 2. Auflage ist eine überarbeitete und erweiterte Fassung der 1. Auflage. Sie enthält neue Erkenntnisse und Erfahrungen aus der Praxis.

Die 2. Auflage ist in drei Bänden unterteilt. Der erste Band enthält die Grundlagen der... Der zweite Band... Der dritte Band...

Die 2. Auflage ist eine überarbeitete und erweiterte Fassung der 1. Auflage. Sie enthält neue Erkenntnisse und Erfahrungen aus der Praxis.

Die 2. Auflage ist in drei Bänden unterteilt. Der erste Band enthält die Grundlagen der... Der zweite Band... Der dritte Band...

Die 2. Auflage ist eine überarbeitete und erweiterte Fassung der 1. Auflage. Sie enthält neue Erkenntnisse und Erfahrungen aus der Praxis.

Die 2. Auflage ist in drei Bänden unterteilt. Der erste Band enthält die Grundlagen der... Der zweite Band... Der dritte Band...

Die 2. Auflage ist eine überarbeitete und erweiterte Fassung der 1. Auflage. Sie enthält neue Erkenntnisse und Erfahrungen aus der Praxis.

Die 2. Auflage ist in drei Bänden unterteilt. Der erste Band enthält die Grundlagen der... Der zweite Band... Der dritte Band...

Bilaga 5.

Överenskommelse mellan konsumentombudsmannen
och vissa språkreseföretag av den 3.8.73
jämfte tillägg av den 5.9.74.

Översikt över de olika typerna av
och vid språkförståelsen
jämför till exempel 2.9

Bilaga 5

Överenskommelse

Efter överläggningar med utgångspunkt från marknadsföringslagen och avtalsvillkorlagen mellan Centralnämnden för språkresor, Europeiska Ferieskolan och Sveriges Internationella Sommarskolor, å ena, och KO, å andra sidan, träffas följande överenskommelse om dels vissa riktlinjer för marknadsföringen av språkresor dels vissa avtalsvillkor vid sådana resor.

Prisangivelse

Det pris som anges i katalog eller annan marknadsföring skall inkludera samtliga obligatoriska avgifter.

Ingår inte avbeställningsskydd i angivet totalpris, skall detta framgå av annons eller annan reklam där uppgiften om totalpriset lämnas.

Är viss kurslitteratur nödvändig för att kursen skall kunna följas skall kostnaden för litteraturen ingå i priset. Den som redan har den kurslitteratur som behövs skall erhålla avdrag på priset.

Ändring av kursavgift

Ändring av kursavgift skall kunna ske endast på grund av ändrade växelkurser och annan omständighet utanför arrangörens kontroll.

Inställande av kurs

Kurs/resa kan inställas av följande orsaker:

1. På grund av force majeure (katastrof, krigshandlingar eller dylikt), varvid arrangören har att snarast underrätta dem som anmält sig till resan.
2. Till följd av att tillräckligt antal anmälningar icke nåtts eller kvarstår, varvid arrangören har att snarast underrätta dem som anmält sig till resan, dock senast 6 veckor före avresedagen. Arrangören skall i samband därmed som alternativ erbjuda likvärdig kurs.
3. Inställes resa enligt 1 och 2 ovan skall erlagda avgifter återbetalas utan avdrag.

Ändring av resplan

Ändring av resplan får ske endast på grund av omständighet som ligger utanför arrangörens kontroll. Sådana ändringar skall delges kursdeltagaren så snart som möjligt.

Medför ändringen att den erhållna prestationen från standardsynpunkt är underlägsen den utfästa har kursdeltagare rätt till ersättning av arrangören.

Stockholm den 3.8.1973

Tillägg till överenskommelse

Efter överläggningar med utgångspunkt från marknadsföringslagen och avtalsvillkorlagen mellan Centralnämnden för Språkresor, Europeiska Ferieskolan och Sveriges Internationella Sommarskolor, å ena, och KO, å andra sidan, träffades hösten 1973 överenskommelse om dels vissa avtalsvillkor vid marknadsföringen av språkresor dels vissa avtalsvillkor vid sådana resor. Vid förnyade överläggningar mellan parterna har avtal träffats om följande revideringar och kompletteringar av överenskommelsen.

Ändring av kursavgift

Ändring av kursavgift skall kunna ske endast på grund av force majeure eller force majeure-liknande förhållanden som arrangören inte råder över och som han inte kunnat förutse.

Höjning av kursavgiften på grund av nu angivna förhållanden får ske endast under förutsättning att kursdeltagaren genom arrangörens försorg underrättats om höjningen i god tid och senast 30 dagar före avresedagen. Innebär prisändringen en höjning med mer än 5 % av den ursprungligen avtalade kursavgiften skall resenären ha rätt att säga upp avtalet och få tillbaka erlagda belopp. Sådant uppsägning skall ske senast en vecka efter det att resenären underrättats om prishöjningen. Om den ändring som kan komma i fråga innebär en höjning av kursavgiften som är mindre än 1 % av resans pris, får något tillägg inte tas ut.

Resor till kurslokalen

I programbroschyren bör lämnas tydlig uppgift om att utgifter för kursdeltagaren för resor till och från kurslokalen kan tillkomma. Om möjligt bör ungefärliga uppgifter om reskostnadernas storlek lämnas.

De nya reglerna skall gälla från och med 1975 års program. I övrigt gäller överenskommelsen från 1973 oförändrad.

Stockholm den 5 september 1974

Statens offentliga utredningar 1975

Kronologisk förteckning

---

1. Demokrati på arbetsplatsen. A.
  2. Psalmer och visor. Del 1:1. U.
  3. Psalmer och visor. Del 1:2. U.
  4. Psalmer och visor. Del 1:3. U.
  5. Bättre bosättning för flera. S.
  6. Huvudmannaskapet för specialskolan och särskolan. U.
  7. Framtida studerandehälsovård. U.
  8. Utlandssvenskarnas rösträtt. Ju.
  9. Individnen och skolan. U.
  10. Rörlig pensionsålder. S.
  11. Svensk press. Tidningar i samverkan. Fi.
  12. Totalfinansiering. B.
  13. Vägtrafikolyckor och sjukvårdskostnader. S.
  14. Konstnärerna i samhället. U.
  15. Kommunal rösträtt för invandrare. Kn.
  16. Kriminalvårdens nämnder. Ju.
  17. Markanvändning och byggande. Remissammanställning utgiven av bostadsdepartementet. B.
  18. Förtroendevalda och partier i kommuner och landsting. Kn.
  19. Konsumentskydd på läsområdet. H. (Utkommer hösten 1975)
  20. Särskilda regler för handläggning av anmälan mot polisman. Ju.
  21. Pensionsförsäkring. Fi.
  22. Lag om allmänna handlingar. Ju.
  23. JO-ämbetet. Uppgifter och organisation. R.
  24. Tre sociologiska rapporter. Ju.
  25. Å jour. Om journalistutbildning. U.
  26. Forskningsråd. U.
  27. Politisk propaganda på arbetsplatser. A.
  28. Program för ljud och bild i utbildningen. U.
  29. Medborgerliga fri- och rättigheter i vissa länder. Ju.
  30. Barnens livsmiljö. S. (Utkommer hösten 1975)
  31. Samhället och barns utveckling. Barnmiljöutredningens rapport 1. S. (Utkommer hösten 1975)
  32. Barns hälsa. Barnmiljöutredningens rapport 2. S. (Utkommer hösten 1975)
  33. Barns uppfostran och utveckling. Barnmiljöutredningens rapport 3. S. (Utkommer hösten 1975)
  34. Förskolan, skolan och fritiden. Barnmiljöutredningens rapport 4. S. (Utkommer hösten 1975)
  35. Barnfamiljernas ekonomi. Barnmiljöutredningens rapport 5. S. (Utkommer hösten 1975)
  36. Barnen och den fysiska miljön. Barnmiljöutredningens rapport 6. S. (Utkommer hösten 1975)
  37. Barn och föräldrars arbete. Barnmiljöutredningens rapport 7. S. (Utkommer hösten 1975)
  38. Barnkultur. Barnmiljöutredningens rapport 8. S. (Utkommer hösten 1975)
  39. Statsbidrag till kommunerna. Fi.
  40. Trafikolyckor och statistik. K.
  41. Kommunal demokrati. Kn.
  42. Kommunal demokrati. Sammanfattning. Kn.
  43. Kvinnor i statlig tjänst. Fi.
  44. Etablering av miljöstörande industri. B.
  45. Vidareutbildning i internationell marknadsföring. H.
  46. Kommunal organisation och information. Kn.
  47. Kollektivtrafik i tätort. K.
  48. Kollektivtrafik i tätort. Bilagor. K.
  49. Massmediegrundlag. Ju.
  50. Internationella koncerner i industriländer. I.
  51. Bostadsförsörjning och bostadsbidrag. B.
  52. Bostadsförsörjning och bostadsbidrag. Bilagor. B.
  53. Beskattnings av realisationsvinster. Fi.
  54. Fåmansbolag. Fi.
  55. Bötesverkställighet. Ju.
  56. Trafikbuller. Del II. Flygbuller. K.
  57. Varuförsörjning i kristid. H.
  58. Målet är jämställdhet. Ju.
  59. Utbildning för vuxna. U.
  60. Energiberedskap för kristid. H.
  61. Energiberedskap för kristid. Bilagor. H.
  62. Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar. S.
  63. Konsumentkreditlag m. m. Ju.
  64. Språkresor. U.
-

Riksdagen

JO-ämbetet. Uppgifter och organisation. [23]

Justitiedepartementet

Utlandssvenskarnas rösträtt. [8]
Kriminalvårdens nämnder. [16]
Särskilda regler för handläggning av anmälan mot polisman. [20]
Lag om allmänna handlingar. [22]
Tre sociologiska rapporter. [24]
Medborgerliga fri- och rättigheter i vissa länder. [29]
Massmediegrundlag. [49]
Bötesverkställighet. [55]
Målet är jämställdhet. [58]
Konsumentkreditlag m. m. [63]

Socialdepartementet

Bättre bosättning för flera. [5]
Rörlig pensionsålder. [10]
Vägfrikolyckor och sjukvårdskostnader. [13]
Barnmiljöutredningen. 1. Barnens livsmiljö. [30] (Utkommer hösten 1975) 2. Samhället och barns utveckling. Barnmiljöutredningens rapport 1. [31] (Utkommer hösten 1975) 3. Barns hälsa. Barnmiljöutredningens rapport 2. [32] (Utkommer hösten 1975) 4. Barns uppfostran och utveckling. Barnmiljöutredningens rapport 3. [33] (Utkommer hösten 1975) 5. Förskolan, skolan och fritiden. Barnmiljöutredningens rapport 4. [34] (Utkommer hösten 1975) 6. Barnfamiljernas ekonomi. Barnmiljöutredningens rapport 5. [35] (Utkommer hösten 1975) 7. Barnen och den fysiska miljön. Barnmiljöutredningens rapport 6. [36] (Utkommer hösten 1975) 8. Barn och föräldrars arbete. Barnmiljöutredningens rapport 7. [37] (Utkommer hösten 1975) 9. Barnkultur. Barnmiljöutredningens rapport 8. [38] (Utkommer hösten 1975)
Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar. [62]

Kommunikationsdepartementet

Trafikolyckor och statistik. [40]
Utredningen om kollektivtrafik i tätorter. 1. Kollektivtrafik i tätort. [47] 2. Kollektivtrafik i tätort. Bilagor. [48]
Trafikbuller. Del II. Flygbuller. [56]

Finansdepartementet

Svensk press. Tidningar i samverkan. [11]
Pensionsförsäkring. [21]
Statsbidrag till kommunerna. [39]
Kvinnor i statlig tjänst. [43]
Beskattning av realisationsvinster. [53]
Fåmansbolag. [54]

Utbildningsdepartementet

1969 års psalmskommitté., 1. Psalmer och visor. Del 1:1. [2] 2. Psalmer och visor. Del 1:2. [3] 3. Psalmer och visor. Del 1:3. [4]
Utredningen om skolan, staten och kommunerna.
1. Huvudmannaskapet för specialsolan och särskolan. [6] 2. In-
dividen och skolan. [9]
Framtida studerandehälsövård. [7]
Konstnärerna i samhället. [14]
Å jour. Om journalistutbildning. [25]
Forskningsråd. [26]
Program för ljud och bild i utbildningen. [28]
Utbildning för vuxna. [59]
Språkresor. [64]

Handelsdepartementet

Konsumentskydd på läsoområdet. [19] (Utkommer hösten 1975)
Vidareutbildning i internationell marknadsföring. [45]
Varuförsörjning i kristid. [57]
Energiberedskapsutredningen. 1. Energiberedskap för kristid. [60]
2. Energiberedskap för kristid. Bilagor. [61]

Arbetsmarknadsdepartementet

Demokrati på arbetsplatsen. [1]
Politisk propaganda på arbetsplatser. [27]

Bostadsdepartementet

Totalfinansiering. [12]
Markanvändning och byggande. Remissanmänt utgiven av bostadsdepartementet. [17]
Etablering av miljöstörande industri. [44]
Boende- och bostadsfinansieringsutredningarna. 1. Bostadsförsörjning och bostadsbidrag. [51] 2. Bostadsförsörjning och bostadsbidrag. Bilagor. [52]

Industridepartementet

Internationella koncerner i industriländer. [50]

Kommundepartementet

Kommunal rösträtt för invandrare. [15]
Förtroendevalda och partier i kommuner och landsting. [18]
Utredningen om den kommunala demokratin. 1. Kommunal demokrati. [41] 2. Kommunal demokrati. Sammanfattning. [42] 3. Kommunal organisation och information. [46]

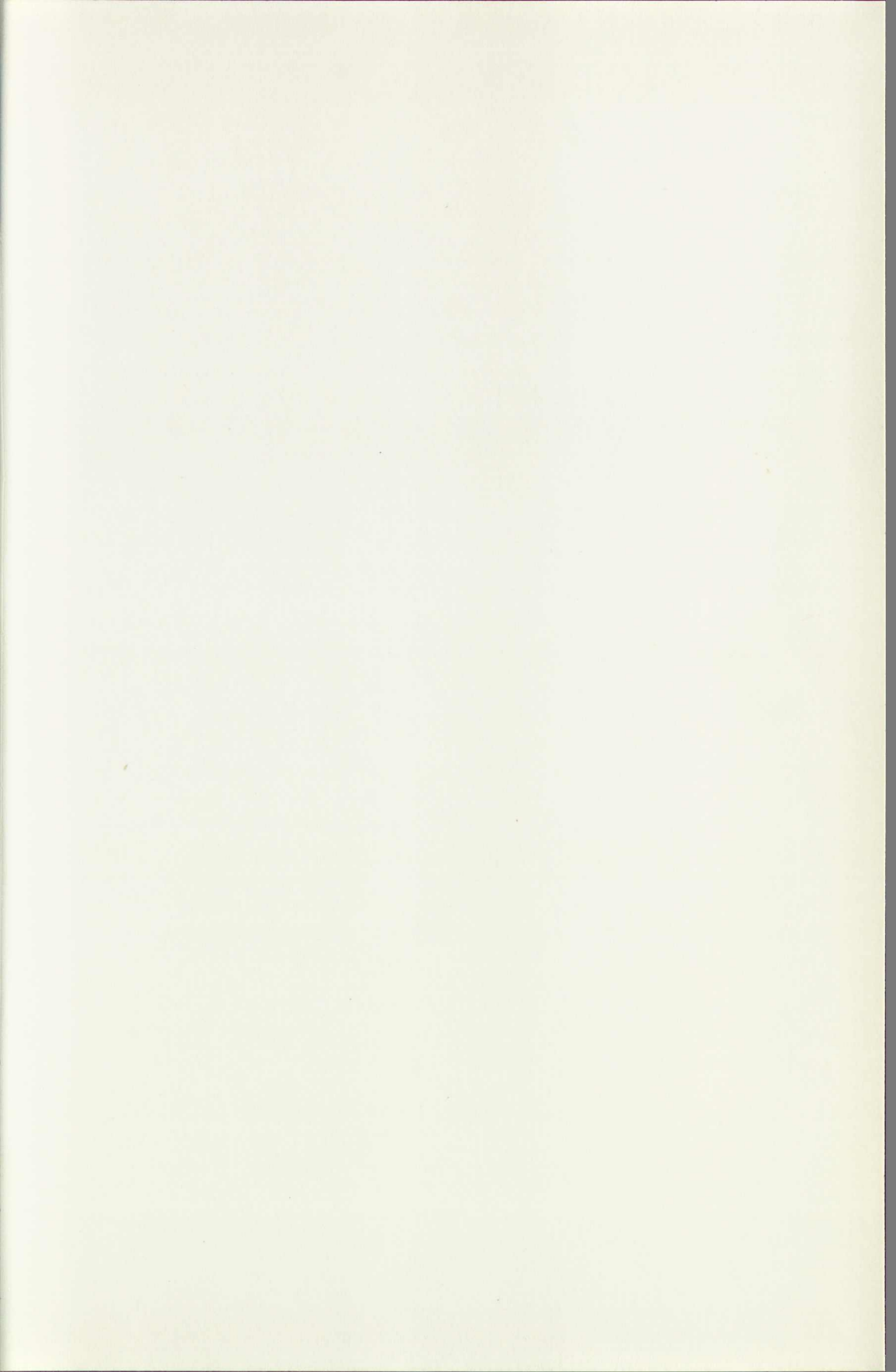
Nordisk utredningsserie (Nu) 1975

Kronologisk förteckning

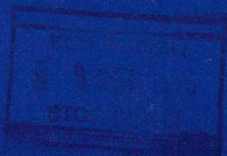
1. Nordisk överenskommelse om förmåner vid sjukdom, havandeskap och barnsbörd
2. Peruskoulu pohjoismaissa
3. Litteratur om nordiskt samarbete
4. Nordisk kommunal rösträtt och valbarhet
5. Bötesstraffet
6. Nordic Cooperation for Tourism. Proposals for Action
7. Voksenopplæring i de nordiske land. En konferanserapport
8. Oversikt over forsknings-og utviklingsarbeid som gjelder engelskundervisningen i de nordiske land - 1974
9. Fort- og vidareutbildning for teaterarbeitare
10. Nordisk samarbeid om billedkunst

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-02425-X